ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ

Выпуск №11 (75) (лістапад)

www.lit-bel.org www. novychas. info

Культурна-асветніцкі праект Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага часу»

Анонс

ПОГЛЯД

КУРАПАТЫ–2012

Ігар ТУМАШ

Дзяды — беларускае свята, якое дайшло да нас з глыбіняў язычніцтва ў новай нечаканай якасці: дзень памінання знішчаных продкаў.

Адразу адзначу: я катэгарычна супраць язычніцкіх святаў, на Радаўніцу дэманстратыўна застаюся дома, на Масленіцу ўладкоўваю «разгрузны» дзень. Але ж у нашых сучасных Дзядах хрысціянскага больш, чым у іншых афіцыёзных святах. Рэч у тым, што Дзяды ва ўмовах «дэмагагічнай дэмакратыі» трансфармаваліся ў дзень памінання ахвяраў сталінскага тэрору. У дзяржаве, у якой афіцыйная гісторыя лічыць факт рэпрэсій у адносінах да 50 000 000 савецкіх грамадзянаў усяго толькі прыкрым непаразуменнем на фоне велічных перамог… нічога іншага, як памінаць іх уласнымі сіламі, не застаецца.

Беларусы сталі майстрамі мімікрыі. Не ў асуджэнне кажу, бо разумею: супраць лома няма прыёма… Акрамя таго, мы ж прыроджаныя партызаны…

У інтэрнэце прачытаў, што сёлетні збор шэсця да Курапатаў (ад завода «Прамень» па вуліцах Каліноўскага, Гамарніка і Мірашнічэнкі) з 10:00 да 10:30. У 9:50 я быў ужо каля завода. Што ж убачыў?

Добрую сотню міліцыянтаў і спецслужбоўцаў у цывільным, акрамя таго — не менш за сотню прадстаўнікоў ТБ-каналаў і журналістаў. З тых, хто відавочна планаваў удзельнічаць у шэсці, адзначыў толькі аднаго чалавека — ён маўклівы і засяроджана збіваў крыжы з нарыхтовак, яго здымалі з розных бакоў на некалькі лічбавых камер.

Да такой глыбіннай праявы нашага партызанскага менталітэту гатовым я не быў. Бо заяўка ў Мінгарвыканкам паступіла на 5000 чалавек! Вырашыў пра сябе, што… шэсце сарвалася, пачалночу па бульвары Талбухіна туды-сюды нейкі час і паеду дадому з чыстым сумленнем.

Не атрымалася ўцячы. Народ усё ж пачаў збірацца — бліжэй да 11:00. Але колькі было таго народа? Чалавек сто? На аднаго ўдзельніка шэсця — па адным журналісце і па адным сілавіку? Аднак на працягу яшчэ 10 хвілін — нібы з-пад зямлі! — вырасла яшчэ чалавек… чатырыста. (Паводле афіцыйнай інфармацыйнай зводкі, у шэсці ўдзельнічалі 500 чалавек. Сілавікі, якія "ўвекавечылі" кожнага ўдзельніка на фотакамеры, падлічылі даволі правільна.)

Між прысутнымі хадзіў пісьменнік і прапаноўваў купіць свае кнігі. Так і жывём: нашыя крамы-«светачы» завалены нікому не патрэбнай афіцыёзнай макулатурай, прыватныя кнігарні працуюць з вушлымі маскоўскімі камерцыйнымі выдавецтвамі, беларускія аўтары спрабуюць прадаць свае кнігі панурым з прычыны холаду камітэтчыкам, якія, напэўна, са школы ніводнай беларускай кнігі і ў руках не трымалі…

Група маладых людзей прадэманстравала журналістам сваё стаўленне да планаў па будаўніцтве забаўляльнага цэнтра «Бульбаш-хол» побач з Курапатамі. З плакатамі ў руках яны сталі ў шэраг і прастаялі, пазіруючы, хвілін з дзесяць.

Мала зямлі ў Беларусі? Абавязкова будаваць карчму на святыні? (Хоць бы і каля яе.) Зносіць цэрквы (канфлікт з «Новым Жыццём»), зносіць гістарычныя будынкі… Дзеля чаго? Каб зрабіць Мінск яшчэ больш пхеньяністым?.. Мая прапанова: зносьце турму на Арэсціна і што заўгодна — хоць цырк будуйце.

З палітыкаў заўважыў на шэсці Віталя Рымашэўскага, які не пабаяўся ўзяць з сабой маленькую дачку. Узначаліў калону харызматычны Сяргей Каваленка, падобны сечанымі рысамі твару да Чкалава. Ён ганарлівa, нібы вядучы спартовец зборнай на алімпійскім парадзе, панёс самы вялікі сцяг. За яго Сяргей вывеў гатоўнасцьахвяраваць жыццём. (Цікава, ці існуе на абшарах «Сінявокай» хоць адзін чалавек, гатовы плаціць аналагічны кошт за фетышы афіцыёзнай прапаганды?)

А цяпер — трымайся, афіцыёз! Увесь маршрут да Курапатаў прайшоў я з самым сапраўдным ветэранам Вялікай Айчыннай, які з'яўляўся таксама ветэранам Народнага Фронта. І ён аказаўся здольным пракрочыць па ледзяной кашы некалькі кіламетраў!

Мы ішлі за групай маладзёнаў з адчайнага Маладога Фронта: няма ў Беларусі міліцэйскага ўчастка, дзе б іх не кантавалі. Я назіраў за іх тварамі, чакаючы ўбачыць праявы нейкай асаблівай мужнасці, арліных позіркаў… Нічога падобнага: звычайныя маладыя твары людзей, чыстых сэрцам… Жывыя твары.

Зважаю на гэтую дэталь, бо… выбачайце, але мы жывём не ў самым духоўным месцы планеты, а ў даліне смяротнага ценю. І яшчэ зусім нядаўна навязвалі гэты цень усяму свету. Мы самыя духоўныя, мы самыя… Ды ў нас за веру ў духоўнае расстрэльвалі. За Біблію ў хаце давалі пяць гадоў турмы. Духоўнейшы Савецкі Саюз, які загубіў траціну насельніцтва…

Спачатку смерць прыходзіць у дух чалавечы, затым разбурае душу (быў разумны і прыстойны, стаў дурным і подлым), нарэшце, забівае цела. Хоць бы і самае пышнае, трэніраванае...

Многія аўтамабілісты віталі калону сігналамі. Не сумняюся, што калі б не згубны страх, не звычка да бездакзнасці, не традыцыйная інертнасць, калона была б мільённай… Непрымання шэсця адзначыў адзін раз: нейкая пажылая жанчына з новай падушкай у празрыстым пакеце (ну і вобраз, захочаш прыдумаць — фантазіі не хопіць), абліла калону струменем бруднай лаянкі, сутнасць якой зводзілася да таго, што ўдзельнікі шэсця няйначай як няўдзячныя дармаеды… Не нярвуйся, родная. Каб Беларусь прачнулася, гэтых пяцісот чалавек усё адно мала…

Абапал, нібы канвой на этапе, калону суправаджалі міліцыянеры і бесцырымонныя «людзі ў цывільным». З фотакамерамі. Аднак і без камер яны ідэнтыфікаваліся за кіламетр. Чаму? Я, вядома, прашу прабачэння, але толькі вылучаліся яны сваімі тварамі… У іх былі твары людзей, надзеленых уладай, але з мёртвым духам. Твары людзей адной толькі фізічнай іпастасі. (Прычым маладыя служкі выглядалі жывымі. Духоўна памерлыя — пасля трыццаці, якія праслужылі гадоў па дзесяць. Што з гэтай нагоды можна сказаць? Не тым займаецеся, таварышы…)

Мёртвая ідэалогія — мёртвы горад Сонца — мёртвыя служкі — мёртвы электарат з падушкамі… І маладыя хлопцы і дзяўчыны, гатовыя сядзець у страшных сярэдневечных турмах, ахвяруючы здароўем, за натуральнае права свайго народа дыхаць жывым паветрам… Кафка адпачывае, неўрастэнікі вешаюцца.

Мемарыяльны комплекс «Курапаты» сустрэў калону змрочнай цішынёй. Па падліках даследчыкаў, на гэтым кавалачку зямлі было расстраляна і закапана ў велізарных ямах ад 30 да 250 тысячаў чалавек. Безумоўна, сталінскія рэпрэсіі — гэта злачынства камунізма супраць чалавецтва, і яму няма прабачэння. Але няма ласкі і да тых, хто на дзень памінання продкаў ходзіць па горадзе з падушкамі…

АНТАЛОГІЯ

ДЗЯДЫ

Ларыса ГЕНІЮШ

Смалу і дзёгаць ў пушчах дабывалі
з старых, вякамі пачарнелых пнёў
і мёдам залацістым налівалі
рады гліняных, паленых збаноў.

Аружжа цьвёрдае кавалі сабе самі,
Вастрылі стрэлы, нацягалі лук,
Часамі быў аружжам толькі камень,
ці двое дужых, гартаваных рук.

І дзік, і лось, мядзьведзь —
асілак буры,
пад сілай рук ня раз у лесе паў.
Цьвярдое ложа пакрывалі скуры,
кругом сплывалі зь дзераўляных лаў.

Як дуб магутныя, адважныя,
як зьверы,
адужалі ў лясох суровае жыцьцё.
Перад цяжкою, кованай сякерай
паганы вораг назаўсёды ўцёк.

Калі-ж дружынаю за стол
дубовы селі
і кубкі пенным мёдам налілі —
ня зналі меры буйнаму вясельлю
сівыя продкі нашае зямлі.

А калі князь агнём раскідаў віці,
Ісьці каб дружна Край свой
бараніць, —
каўшы кідалі зь мёдам залацістым,
каваць жалеза ды смалу паліць.

Пад горды сьцяг зьбіраліся дружыны,
грудзямі-мурам ворага спаткаць,
нашчадкам імя слаўнае пакінуць
ды родных пушчаў недругу ня даць.

Гэроям сыпаліся курганы-магілы.
Міналі славы поўныя вякі,
аж покуль вораг хітры не асіліў
Крывіцкі род з-над Нёману-ракі.

Ня ўзяў нам пушчаў, ветрам
калыханых,
магутных замкаў, слаўных харадоў,
і не прысвоіў славы на курганах,
дзе тлеюць нашых попелы дзядоў.

І часта вецер ноччу на магіле
азьвецца стогнам волатаў сівых:
– Мы Край грудзьмі сваімі баранілі,
Каб ўнук ў няволі, ў сораме заціх?

Каб нашы землі, нашы пушчы, рэкі,
чужак сваёй краінай называў,
ды слаўна племя мучыў сяньня
зьдзекам
і нават мове волі не даваў?

Так стогнуць сэрцы волатаў
магутных,
як быццам вецер жалем галасіў,
што маладая Крывія — у путах
ды ўнук аб славе дзедавай забыў.

1935

ЮБІЛЕЙ

КВЕТКІ ЯКУБУ КОЛАСУ

3 лістапада ў дзень 130-годдзя Якуба Коласа прадстаўнікі ГА «Саюз беларускіх пісьменнікаў» усклалі кветкі на магілу класіка беларускай літаратуры. Прагучалі прачулыя выступы аб ролі народнага паэта ў фармаванні нацыянальнай ідэі і беларускай дзяржаўнасці. У мерапрыемстве ўзялі ўдзел Эдуард Акулін, Сяргей Законнікаў, Васіль Зуёнак, Сяргей Панізнік, Алесь Пашкевіч, Барыс Пятровіч, Анатоль Сідарэвіч, Валер Стралко, Сяржук Сыс ды іншыя.

ПАЛІЦА

«ПУНКТ АДЛІКУ» БІБЛІЯТЭКІ СБП

Андрэй Пакроўскі. Як я перастаў верыць у Дзеда Мароза

Дэбютную кнігу Пакроўскага склалі кароткія апавяданні, якія напоўніцу раскрываюць тэму дзеда Мароза, тэму ровара, тэму Антона, які насамрэч Андрэй, і шмат іншых важных для пісьменніка тэм, актуалізуючы праблемы кубка кавы і тралейбуса. Кніга спадабаецца ўсім, для каго гэтыя тэмы таксама вострыя і актуальныя, усім, каму згаданыя праблемы гэтаксама вярэдзяць чулыя струны душы.

Кірыл Дубоўскі. Хороший роман

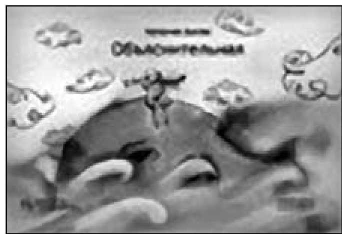
Зборнік склалі апавяданні 2004–2010 гадоў. Чытаецца ён лёгка і прыемна, нягледзячы на невясёлыя тэмы некаторых апа-

вяданняў: трагічную смерць маладога графамана, нялёгкія офісныя будні, няшчаснае каханне, спробу нацыянальнага самавызначэння, сумную гісторыю ад работніка заапарка і не менш сумную споведзь «мэнэджара сярэдняга звяна».

Кацярына Зыкава. Объяснительная

Дэбютны зборнік Кацярыны Зыкавай тонкі ва ўсіх сэнсах. У ім 26 вершаў пра русалак, рыб, каткоў, коней, слівы, сыктыўкары; але насамрэч — пра каханне і крыху пра адзіноту.

СНЕЖАНЬСКІЯ ЮБІЛЯРЫ

У наступным месяцы адзначаюць юбілеі сябры Саюза беларускіх пісьменнікаў:

03.12.1937 — Данута Янаўна Бічэль
05.12.1947 — Алесь Сцяпанавіч Разанаў
06.12.1947 — Георгій Леанардавіч Ліхтаровіч
22.12.1922 — Алена Сымонаўна Васілевіч

А таксама неюбілейны і несвабодны дзень нараджэння сустрэне
30.12.1976 — Павел Канстанцінавіч Севярынец.

Жадаем усім радасці, натхнення і дабрабыту!

САЮЗ

СВЯТА Ў ГОНАР ПАЭТА Й ЖЫЦЦЯЛЮБА

У вёсцы Гарошкаў Рэчыцкага раёна восьмы раз ладзілася традыцыйнае Свята беларускай паэзіі ў гонар Анатоля Сыса «Дух — гэта, людзі, Я!».

Свята прымеркавана да дня народзінаў слыннага беларускага паэта, які нарадзіўся 26 кастрычніка 1959 года й заўчасна памёр у траўні 2005-га.

Родныя й землякі, вядомыя беларускія пісьменнікі Анатоль Вярцінскі, Барыс Пятровіч, Алесь Пашкевіч, Эдуард Акулін, Анатоль Бароўскі, Ларыса Раманава, Сяржук Сыс, Вадзім Болбас, Генадзь Лапацін, а таксама барды й гісторыкі наведалі магілу паэта пад жоўтымі бярозамі на гарошкаўскіх могілках.

Да помніка паэту, высечанага з граніту скульптарам Генікам Лойкам, леглі жывыя восеньскія кветкі.

Адкрываючы імпрэзу, старэйшы беларускі паэт Анатоль Вярцінскі сказаў, што яны цёзка й сабрат па пяры Анатоль Сыс быў «слаўным беларусам, выдатным паэтам, грамадзянінам і патрыётам». І працягнуў: «Некалі Анатолю гэтыя могілкі мроіліся як Гарошкаўскі рай. І называў іх Анатоль «запаветным гаем».

Моладзевыя актывісты з гомельскай рэгіянальнай арганізацыі «Талака» павязалі на помнік Анатоля Сыса нацыянальны ручнік, вытканы супольна па неглюбскіх матывах адмыслова да свята паэзіі ў Гарошкаве.

З могілак імпрэза перамясцілася да роднай хаты Анатоля ў цэнтры вёскі Гарошкаў.

Тут у роднай хаце сабраны кнігі, прыватныя рэчы, карціны, абразы, фотаздымкі, якія акружалі Анатоля Сыса пры жыцці. Усё гэта зберагаюць сёстры паэта Тамара, Валянціна, брат Віктар.

З нізкага восеньскага неба падчас паэтычных чытанняў стаў церушыць першы снег. Але на панадворку не пераставалі гучаць вершы Анатоля й прысвячэнні яму ў выкананні прысутных беларускіх паэтаў. Барды Тацяна Беланогая і Зміцер Бартосік спявалі песні.

Згадвалі тут і Алеся Бяляцкага, які ў свой час таксама спрычыніўся да арганізацыі свята паэзіі ў Гарошкаве, а цяпер знаходзіцца за кратамі за сваю праваабарончую дзейнасць.

Рэй на панадворку вёў паэт і сябра Анатоля Эдуард Акулін: «Я лічу, што для Беларусі паэзія Анатоля Сыса й ёсць яе духоўная сутнасць. Такіх паэтаў, як Анатоль, нараджаецца вельмі мала. Я даўно паставіў для сябе яго ў адзін рад з такімі творцамі, як Янка Купала, як Максім Багдановіч. Анатоль Сыс — гэта наш беларускі дух».

Барыс Пятровіч уручыў нядаўна прынятаму ў Саюз пісьменнікаў паэту Яўгену Сергіенку пасведчаньне сябра арганізацыі. Алесь Пашкевіч прачытаў прысвечаны 20 гадоў таму Анатолю Сысу верш. Старшыня Беларускага добраахвотнага таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры Антон Астаповіч, які таксама прыехаў у Гарошкаў, перакананы, што свята паэзіі тут будзе неўзабаве адзначацца на дзяржаўным узроўні, а магіла й родная хата Анатоля абавязкова набудуць статус дзяржаўных помнікаў культуры.

У межах свята адбылася прэзентацыя кніг серыі «Кнігарня пісьменніка»: «Стрэмка» Сержука Сыса, «Святая вада» Ларысы Рамнавай, «Около облака» Генадзя Лапаціна, а таксама юбілейнага, 60-га нумара часопіса «Дзеяслоў», у якім ёсць прысвячэнні і Анатолю Сысу.

Паводле www.svaboda.org

СЛАВУТЫЯ СЫНЫ

У магілёўскай гарадской бібліятэцы адбылася літаратурна-музычная вечарына «Славутыя сыны зямлі беларускай», прысвечаная 130-годдзю з дня нараджэння Якуба Коласа і Янкі Купалы.

На вечарыну былі запрошаны вайскоўцы магілёўскай вайсковай часткі 5523. Яны з вялікай цікавасцю праслухалі аповед пра жыццё беларускіх песняроў, убачылі дакументальны фільм, паслухалі вершы паэтаў у выкананні артыстаў народнага тэатра Палаца культуры вобласці.

Старшыня магілёўскага аддзялення СБП Мікола Яцкоў расказаў пра асабістыя стасункі Якуба Коласа і Янкі Купалы, пра іх ролю ў станаўленні самасвядомасці беларускага народа ў перыяд грамадска-рэвалюцыйных зменаў пачатку XX стагоддзя. Завершылі вечарыну песні — Мікола і Ала Яцковы выканалі цыкл «Ваяцкія песняў» Янкі Купалы, што вельмі спадабалася вайскоўцам, якія дружна падпявалі, а потым выказалі жаданне вывучыць некаторыя з песняў у якасці страявых.

У СВЯТЛЕ «ЖЫРАНДОЛІ»

Жырандольцам

Жырандоля, жырандоля —
льецца песня у прасцяг:
наша слова, наша воля,
наш бел-чырван-белы сцяг!

Жырандоля, жырандоля!
Рэха коціцца за Буг:
наша сонца, наша доля,
баразна, ралля і плуг.

З жырандоляй, з жырандоляй —
не загінем мы, сябры, —
як акрыленыя воляй
Белавежскія зубры!

Такім экспромтам-прысвячэннем намеснік старшыні ГА «Саюз беларускіх пісьменнікаў» Эдуард Акулін распачаў свята Кнігі, зладжанае сябрамі Брэсцкага аддзялення СБП у памяшканні аднойленага будынка Цэнтральнай гарадской бібліятэкі імя А. С. Пушкіна. Пасля віншавальнага слова сталічны госць выказаў падзяку за плённае супрацоўніцтва і перадаў дырэктару бібліятэкі Святляне Сямашка 9 тамоў твораў Васіля Быкава, выданнем якога займаецца пісьменніцкая арганізацыя. Затым па чарзе бралі слова берасцейскія творцы: Васіль Дэбіш, Алесь Каско, Леанід Філатаў, Мікалай Аляксандраў, Леанід Валасюк, Мікола Сянкевіч, прэзентуючы свае новыя кнігі і творы, надрукаваныя ў чацвёртым нумары літаратурнага штогадовіка «Жырандоля».

Падсумаваў вынікі літаратурнага года старшыня Брэсцкага аддзялення СБП Іван Мельнічук.

Хораша, на высокай паэтычнай ноце правяла вечарыну-прэзентацыю паэтка і літаратуразнаўца Святлана Варонік.

Эдуард Акулін перадае дырэктару бібліятэкі імя А. С. Пушкіна Святлане Сямашка Збор твораў Васіля Быкава

МАНАЛОГ

РАЗБІТЫЯ СКРЫЖАЛІ ЛЁСУ

Алесь ЗВОНАК

Радавод

«Я — ураджэнец Мінска. Але тагачасны Менск быў не такі, як цяпер. У цэнтры месцілася ў асноўным гандлярска-яўрэйская арыстакратыя й імперскае чыноўніцтва, а ўся ўскраіна была беларуская, напаўвясковая.

Бацька мой — случак, з сяла Грыцавічы Слуцкага павета Менскай губерні. У яго было чатыры браты, на якіх — чатыры дзесяціны зямлі. Мой бацька зваўся Барыс. Ён пайшоў да Радзівілаў у батракі. А потым — прызвалі ў войска. Адвяваў тры вайны, завяваў дзірку ў шынялі...

Маці мая — ігуменская. Яе сям'я складалася з дзесяці чалавек, жыла ў вёсцы Ўзгорак. Гэта паміж Рудзенскам і Пухавічамі. Называлі тады гэта месца яшчэ і Дзявяты раз'езд. Туды мы часта з бацькамі адпраўляліся збіраць бульбу, каб не памерці з голаду. На Дзявятым раз'ездзе трэба было на хаду саскокваць — пасажырскія там рэдка спыняліся. Прыгадваецца, бацька ўжо выскачыў, я ж толькі хацеў — знізу слупкі жалезныя... павіснуў адной рукой, а на хуткасці мяне ветрам паміж вагонаў занесла. Неяк утрымаўся і, як мінулі слупкі, выскачыў. Перакуліўся ўніз пад насып, устаў і — да бацькі, а той... плача...

У 1914 годзе бацьку забралі на фронт, нягледзячы на тое, што ў маці — трое дзяцей. Есці не было чаго, працы — таксама. Таму я, як сын салдаткі, трапіў у дзіцячы дом. На цяперашняй Ленінградскай знаходзіўся драўляны будынак дзіцячага прытулку імя царэўны Тацяны Раманавай. Ён і стаў маім другім домам. Там крыху навучылі і грамаце. А з 1918 года нам перасталі даваць харчы, не ашчэдрыліся нават на звычайную баланду з прусакамі. Давялося некалькі гадоў прабыць у батрацтве...

Праблескі ў агні

З 1929 года рэдагаваў часопіс «Маладняк», крыху «набедакурыў»: узяў ды павялічыў яго памер, і да верасня выйшаў ліміт паперы... Нас утрымлівала маладзёжнае выдавецтва «Чырвоная змена», яго былі і тэхнічныя сродкі. А ўсе рэдактуры, карэктуры рабіў адзін я. Але нядоўга, потым прыйшоў Платон Галавач.

«Маладняк» — гэта вялікі фронт пралетарскай літаратуры. 500 пісьменнікаў... гэта быў народны ўздым, калі масы прасякнуліся адчуваннем таго, што будуецца наша беларуская рэспубліка, дзяржава. Усе цягнуліся да беларускай культуры. А ўсведамленне, што мы народ, — ці не ўпершыню прабудзілася з такою моцай у беларусаў, асабліва — моладзі. І яна ішла ў літаратуру.

Вялася барацьба найперш ідэйная, а не класавая. А як зразумець выраз «ліквідацыя кулацтва як класа»? Гэта ж не клас. Клас — сялянства, людзі, якія звязаны з зямлёй, клас земляробаў. Бо не бывае ж, скажам, токарнага пралетарыяту, кавальскага... Гэта проста гістарычная недарэчнасць, сімвал грамадскага абсурду. Паднялася цёмная маса прахадзімцаў, гультаёў, п'яніц. Усё гэта зладзейства пайшло ў кіраўніцтва...

Далей утвараюцца «БелАПП», «Узвышша», «Полымя», «Літаратурная камуна» і «Прабліск». Адным з арганізатараў апошняга стаў я. Гэта была пралетарска-сялянская літаратурная суполка. Узначальваў яе Алесь Гурло, цудоўны чалавек, цудоўны паэт-марыніст. У «Прабліск» уваходзілі Нічыпар Чарнушэвіч, Васіль Каваль, Тодар Кляшторны, Валерый Маракоў, Сяргей Серада (Дарожны), Віктар Казлоўскі, Ізраіль Плаўнік (брат Змітрака Бядулі), Сяргей Фамін, Янка Бобрык. З Бобрыкам, які потым быў загадчыкам аддзела культуры Ленінградскага гарана, мы сябравалі з першых дзён, разам былі ў аспірантуры, толькі ён — па кінематаграфіі, а я — па тэатразнаўстве. Утрох — я, Бобрык і Туміловіч — мы выдалі першую тоненькую кніжачку вершаў «Пунсовае ранне»...

З 1931 да пачатку 1935 года я знаходзіўся за межамі Беларусі. (Памятаю, прыехаў у Менск і пачуў аб забойстве Кірава, падумаў: «Добра, што паспеў выехаць, а то захапілі б у «яжовыя» рукавіцы і мяне».)

Алесь (Пётр Барысавіч) Звонак (1(14).2.1907–2.2.1996) — асоба ў беларускай літаратуры значная, непаўторная і незабыўная. Для тых, прынамсі, хто пра тую літаратуру ведае.

Яго лёс: бурапенная маладосць з галавакружнымі паэтычнымі ды грамадскімі зрушэннямі, сталінская апраметная, калымскі чысцец — і жыццёва-творчы фінал: ад Хрушчова да першага прэзідэнта незалежнай Беларусі...

Гэтая гутарка вялася па прапанове галоўнага рэдактара колішняга часопіса маладых літаратараў «Першацвет» Алеся Масарэнкі — ва ўтульнай і амаль парнаскай кватэры спадара Звонака, вокны якой выходзілі на тагачасны праспект Францыска Скарыны і нязменную філармонію, вялася ў час, калі прагрымеў мовазабойчы рэферэндум, калі ў Мінску гасцяў чарговы прэм'ер Расіі (якога нязломны і дальнабачны паэт-лагернік называў Чарнамырдзікам) ды калі вырашаўся лёс шлагбаўмаў на беларуска-расійскай мяжы...

Праз 17 гадоў шмат што ў паэтавым маналогу бачыцца і сімвалічным, і знакавым, і — нават — аптымістычным. І ў многім тояцца адказы — на наш заўтрашні дзень, адказы, якія ўсё сваё жыццё Алесь Звонак шукаў і ў сваёй паэзіі:

Не ўцячэш ад самога сябе,
Лбом сцяны не праб'еш,
І жыццё, як іржавы ланцуг на нагах,
Безудзельна бразгоча.
Хіба ж мудрасці Бог
Ніспашле сваю волю табе,
Каб адолець ты змог
Чарнарыззе бясконцае ночы?!

Так што ў тых менскіх «контргрупоўках», «арганізацыях», якія мне прыпісваліся пасля арышту, я не мог браць удзел: два гады быў у Маскве, затым — у Ленінградзе.

Па шляху навукі

Пасля Менска (1931 год) я паехаў «перавучвацца» ў Маскоўскі ўніверсітэт, затым трапіў у аспірантуру тэатральнага камбіната. Вельмі захапляўся тэатрам, шмат пісаў пра яго. Намі кіравала «вядомая» Ганначка Фурманава, жонка Фурманава, кабета ў гадах, вельмі любіла маладых студэнтаў... А потым Станіслаўскі арганізаваў пры Маскоўскім мастацкім тэатры акадэмію, куды трапіла частка тэатралаў. Некалькі ж чалавек, сярод якіх і я, расфарміравалі. Загадчык сектара, наркамасветы (якому тады павінна было «падпарадкоўвацца» мастацтва) Агол пасылаў мяне ў Горкі... Я ж атрымліваў беларускую стыпендыю і, натуральна, хацеў ехаць толькі на Беларусь...

А на калідоры нечакана сустрэўся прафесар Паўлюк Шукайла (той самы беларускі паэт, з якім мы разам вучыліся ў БДУ. І што дзіўна: я паступіў на год раней... Ён паехаў на курсы Камакадэміі, год прабыў там і паступіў у Інстытут чырвонай прафесуры, закончыў яго, а я — яшчэ толькі аспірантуру. Як аказалася, ён у Ленінградзе віцэ-прэзідэнт Акадэміі мастацтвазнаўства, там — 5 інстытутаў.

— Пры Навукова-даследчым інстытуце літаратуразнаўства ёсць аспірантура, — усміхаецца ён, — я цябе залічу, паехалі!

Такім чынам я трапіў у Ленінградскую акадэмію, потым прыехаў у Менск, праз год напісаў тут дысертацыю пра Уладзіслава Галубка (карыстаючыся непасрэдна ягоным архівам — тым багатым куфэркам, які потым знік). Доктарская праца... А 14 лістапада 1936 года мяне арыштавалі. Ночператрасалі кнігі... Праз год — асудзілі на 10 гадоў зняволення, якое адбываў у лагеры Магаданскай вобласці...

З лагернага часапісу

У лагеры, калі я ўжо стаў дзясятнікам па вытворчасці, начальнікам разведучастка (старшым, але, зразумела, такім жа вязнем), мне давалі найчасцей «блатныя» брыгады, і я іх усё ж «уціхамірваў». Адзін «дзяляга», памятаецца, нават з сякерай падскокваў... Тады капалі шурфы (калодзежы да перасячэння пласта) на выбухі. На дне перад самым надыходам пласта клалі «пажогі»... І тут мне ў брыгаду даюць Суржыцкага, на якім 26 забойстваў лічылася...

Гавару яму:

— Ну чаго ты прыйшоў сюды? Ты ж працаваць не будзеш...

— За кого ты меня принимаешь?!

Я ў адказ:

— За рабацягу. А што табе даць? У шурф — не палезеш...

— Не-а!..

А зверху трэба альбо стаяць пры варатку, альбо ісці на сопку і прынесці сланніку. (Калі даходзіць да залатога пласта, трэба ўжо не ўзрываць, бо перамяшаецца ўсё, а класці на дне касцёр, сам падымаецца наверх, а ён там разгараецца, і карысны пласцік адтойвае.)

— Ідзі на сопку і прынясі сланніку.

— Ладно! — узяў вяроўку, сякеру...

Я — на другую лінію (а яна праз 100 метраў). Ранняя вясна, але яшчэ мароз, снег... Прыходжу назад, а там — дзве галінкі сланніку (а ў тога Суржыцкага — толькі адзін лоб з чыгун).

— Ты што, — кажу, — здзекавацца з мяне вырашыў?

— А чего тебе?! На, давись!

— Чаго, — адказваю, — мне давіцца гэтым суком? Задавіць мяне, як і цябе, ГУЛАГ. Але ж прыйшоў на работу, то выконвай што-небудзь.

— Ах ты, командовать?! — за сякеру і на мяне. А я стаю на краі шурфа (адступаць няма куды) і стараюся больш-менш спакойна гаварыць:

— Вось што, Суржыцкі, за тое, што ты мяне засячэш, цябе расстраляюць—лягчэй табе не будзе. А мне такое жыццё недарагое — сячы, сукін сын! Але ці будзеш працаваць, ці — ідзі ў лагер...

—У, твою мать! — адшвырнуў сякеру і —злосны мат-перамат; але супакоіўся, зноў узяў сякеру і пацягнуўся на сопку. Я — на другую лінію, там затрымаўся, а здалёк відаць (сопка белая ж): паўзе ўніз цэлы воз...

Прыцягнуў, і як да гэтага:

— На, подавись!

— О, — усміхаюся, — тут ёсць чым... Вось што, Суржыцкі, на табе запіску, ідзі ў лагер, тры дні можаш гуляць і нікуды не выходзіць, ты трохдзённую норму выканаў. Ідзі з Богам. Мне цябе бачыць, табе мяне бачыць — непрыемна. Ідзі...

Назаўтра прачынаюся ў бараку — штаноў няма!

— Завіце, — кажу, — старасту... Так на работу я ж не магу ісці.

І яшчэ ў кішэні 30 рублёў грошай было... Ну а хто гэта зрабіў — зразумела, што блатныя. Свае ж наробяцца, спяць як мёртвыя — не да гэтага. Схадзілі ў капцёрку, прынеслі мне нейкія дзіравыя штаны. Надзеў і пайшоў на вытворчасць.

А Суржыцкі з таго часу да мяне не прыходзіў, толькі чутка пайшла, што ён нідзе дагэтуль не працаваў, а ў Звонака — працаваў. Прыходжу вечарам — ляжаць мае штаны, адсціраныя, адпрасаваныя нават, і трыццаць рублёў наверсе. І нікога няма...

Больш пасля таго да мяне ніхто не чапляўся — закон у бандыты строгі: калі «галава» даў каманду — знайшлі, як загадаў Суржыцкі, — усё і вярнулі. З таго часу я і быў «пад наглядам»: кладзі што хочаш, дзе хочаш — ніхто не возьме. Барон...

Пасля гэтага начальства мяне вырашыла «разыграць». Перадаюць каманду: «На вахту, прынімаць брыгаду!» Пагляздзеў, а гэта... «джаз Уцёсава»: у аднаго перавязана шчака, у другога — рука, у трэцяга — нага, з кастылём ходзіць... «Самарубы». Сабралі ўсіх у брыгаду, каб даказаць, што не ўсе ў мяне працуюць.

«Ну, — думаю, — не на таго напалі, не на таго... Я вас куплю, а не вы мяне!»

Што ж, загад начальніка лагера — каменданцкае рыла — Шыраева. Стаіць, пасміхаецца...

А мы: пайшлі — пайшлі. Замовіў я ў цэху кайлы, лапаты, прахадную — шлюзок такі, карытка, каб золата прамываць.

— Вось што, — кажу, — хлопцы. Канешне, начальства здзекуецца і з мяне, і з вас. Я вытворнік, не лекар, дапамагчы вам нічым не магу, але давайце дамовімся так: пайку ратаваць трэба. На штрафныя вас пасадзіць не магу (а штрафная — 300 грамаў хлеба і міска баланды, праз тыдзень чалавек паміраў) — сумленне не дазваляе. Будзем нешта рабіць... — Хоць што: адзін без нагі, другі без рукі, трэці — жывот разрэзаў, керасіну ўпусціў...

Але я браўся захаваць пайку. І каб не бальнічных 400 грамаў давалі, а 800 — вытворчых!

Прыйшлі мы да ручайка. Там вадзічка, дамбачка...

«Ну, — разважаў, — знойдзецца ж стукач... Трэба рабіць так, каб не ведалі...». А ў мяне ў кішэні махорка, змешаная з золатам, дзве жмені махоркі — і жменя золата. Я скручваю цыгарку, закуваю і гавару:

Працяг на стар. 12 (4) ▸

МАНАЛОГ

РАЗБІТЫЯ СКРЫЖАЛІ ЛЁСУ

◂ Працяг. Пачатак на стар. 11 (3).

— Паспрабуем во гэты борцік, можа, тут штось ёсць... — Нагрэблі яны пароды, я куру і адмываю, а попел усё ў прахаднушку збіваю. — Вось, хлопцы, — кажу, — ёсць залацішка. Колькі намыем — столькі наша. Грабіце хто нагой, хто рукой, але толькі варушыцеся, каб бачна было, што робіце. Начальства будзе прахадзіць, дык хоць не сядзіце, не падводзьце мяне.

А я дагэтуль дзясятнікам па разведцы быў і заначку сабе пакідаў — пад каменем, у гэтак званых капсулах: па фунце, па 200 грамаў... Так што золата дзе ўзяць — у мяне было.

— Ідзіце, — загадваю сваім, — наперад... — а сам гэтым часам да валуна — дастаў, адсыпаў грам 15 (многа ж насып — здагадаюцца!).

Вось так. Вяртаюся ў лагер, прывёў брыгаду, у касу здаў «выручку», атрымаў распіску... А тут і начальнік:

— Ну как, работнули?!

— Што гаварыць, няшчасныя людзі... Корпаюцца патроху, працуюць...

— Не может быть... — бярэ распіску і толькі незадаволена «дакае»...

Выдалі нам вячэру: па лыжцы кашы нейкай...

Назаўтра — да мяне гэтую ж брыгаду... Ізноў пайшлі, і я — трошкі больш падсыпаў. А тут шкандыбае начальнік участка Іваноў, не любіў заключоных, «гнюсіўся» (некаторыя былі і людскія: і пaздapoўкаюцца, і распытаюць — усё ж зэкі шмат хто з вышэйшай адукацыяй, «інтэлігенты ў мінулым»).

Мае ўцягнуліся ўжо, стараюцца... А я ўсё падсыпаю і падсыпаю...

Начальнік хмыкае, а я заступаюся:

— Што вы хочаце ад іх? Па граму намылі — і дзякуй скажыце! Яны ж працуюць!

Ну а на трэці дзень — усё: «Адставіць». Мне далі старую брыгаду, гэтую ж — расфарміравалі...

У 1936 годзе савецкія газеты пісалі аб тым, што японцы затрымалі савецкі гандлёвы цеплаход «Індзігірка» і прымушалі каманду даць сведчанні аб тым, што яны везлі зэкаў. Заканчвалася сцверджаннем, што «это всё буржуазная клевета», каманда змагаецца гераічна...

Доўга вяліся перамовы, нарэшце стаpгаваліся і каманду вярнулі.

Атрымалася ж там так, што капітан выпіў і пайшоў у каюту спаць. За яго прыняў вахту старпом Касіцын, з якім мне давялося потым разам сядзець. Праходзілі пралівам Лаперуза — гэта каля самых японскіх берагоў (на вылазку я ехаў таксама на «Індзігірцы», дык нават чуваць, як шуміць іхні горад, прыстань.

Але калі затрымаюць японскія вартавыя катэры — цеплаход трэба было тапіць... Косця-капітан (так мы звалі паміж сабой былога старпома) аднойчы прызнаўся мне: «Тапіць шэсць-сем тысяч чалавек... А пайшлі яны...».

Тады «Індзігірка» везла вольнанаёмных і «зэкаў» (апошніх у твіндэках — разгароджаных жалезных трумах). І надарыўся 11-бальны шторм, нехта памыліўся, і цеплаход наляцеў на скалу, пачаў тануць. Японцы кінуліся ратаваць, але перавярнуўся адзін іхні катэр, другі... І ўсё ж 402 чалавекі яны выратавалі: частку вольнанаёмных, што былі на палубе, частку каманды. А тысячы, што былі ў трумах (маракі кінуліся да люкаў: «Там людзі, трэба выпусціць людзей!», а начальнік канвоя: «Прекратить!») загінулі. Расказвалі, што калі вадалазы ўжо зваркай выразалі барты, то некаторых, хто паспеў учапіцца за выступы люка, адарваць было проста немагчыма — закамянелі...

Капітана пасля гэтага расстралялі, старпома пасадзілі, а частка каманды і вольнанаёмныя не вярнуліся: хто з'ехаў з Японіі ў Аўстралію, хто ў Амерыку, Канаду... Трэба прызнацца, што калі ў час вайны над намі кружлялі японскія самалёты, дык мы марылі тады, каб японцы акупіравалі нас і забралі да сябе — можа, тады б хоць выжылі... Бо ў лагеры везлі кожны дзень параходамі, цягнікамі, а назад — у год ці два раз адпраўляўся цягнік, які звалі «Пяцьсот вясёлы» (за дзяржаўны кошт вёз да Чыты)…

Давялося мне ў лагеры пабачыцца з родным малодшым братам...

Быў сярод нас Васька Станічны, рускі. Ён уладкаваўся «пад бытавіка», так, да прыкладу, як Грахоўскі, як Астапенка. У нас артыкул беларускі — 72А76, у перакладзе на рускі кодэкс — 581011: «групавая контррэвалюцыйная арганізацыя». Здаецца, якая розніца ў гэтых лічбах — а аказваецца, што 11 нашмат страшней за 10. 10 дае пяць гадоў, скончыў і вызваліўся, а 11 — яшчэ і пяць гадоў паражэння ў правах (значыць, ужо не 10, а 15 гадоў з кляймом)...

Прыходзіць неяк гэты Васька Станічны да мяне і пытае:

— У цябе брат ёсць на літару К?

— Ёсць, — адказваю, — Кастусь.

Дык вось, — тлумачыць, — мне трапіла ў рукі газета «Колымская правда», а ў ёй — артыкул, падпісаны: «Начальник строительства Звонак К.». Другое ж прозвішча — галоўнага інжынера...

Што тут проста аднолькавае прозвішча — быць не магло, бо другога чалавека (прозвішча яго цяпер сцерлася з памяці) я тады ведаў добра — калі жыў яшчэ ў Ленінградзе, яны ўдваіх з братам да мяне прыходзілі (Кастусь скончыў Кіеўскі цеплабудаўнічы інстытут і працаваў на Пуцілаўскім інжынерам-цеплатэхнікам), разам бралі чарку...

— Як, — кажу, — ён мог сюды трапіць? (Гэта быў саракавы год.) Ты, Вася, ноччу дзяжурыш на тэлефонным вузле, тут указана Стрэлка (быў такі пасёлак). Даведайся, што там за будаўніцтва, пакліч гэтага начальніка і спытай, ці ёсць у яго брат пісьменнік Алесь Звонак. І ўсё... Калі той адкажа «не», павесь трубку, калі «так», перадай: «Ваш брат — на Бурхале». (Гэта быў наш прыіск.)

— Добра, — згадзіўся Васька Станічны, а праз дзень вярнуўся і шэпча на вуха:

— Я гаварыў з тваім братам!.. Ён перадаў, што, калі будзе праязджаць міма, пастараецца сустрэцца.

Праходзіць нейкі час, падбягае да мяне Сенька Шэйман, зямляк мой — радасны такі! — і ўручае мне крагі — глыбокія, мехавыя, а ў іх — напхана грошай.

— Знаеш што, — усміхаецца, — я твайго брата бачыў...

— Як?!

— Ну... Ідзе машына, грузавая, «Студэбекер». З яе мне нехта выкрыкнуў: «Гэй, жыдок, ты што тут швэндаешся?» — «Ну а што мне рабіць? Гэта ты начальнік, у кабіне, а я ўсё — нагамі», — адказваю. — «Ну добра, добра... Можа, ты выпадкова чуў прозвішча Звонак?» — «Ды як не чуў... Алесь Звонак, з Менска!.. Сябар мой закадычны». — «Як, сябар?» — «А проста, мы ў адным лагеры, разам». Ён выскачыў з кабіны і давай мяне абдымаць. Часу няма, машына гудзе, шафёр хвалюецца... «Вось што, — задумаўся, — я буду ехаць назад (а ён ехаў на Усць-Калыму, там Эканампраект знаходзіўся), бачыш, крайняя шахта — тэрыкон стаіць, конус?.. Вось тут недзе і чакайце вечарам. Там і пагаворым».

Надыходзіць вечар, я і кажу Сеньку:

— Хадзем. (Мы бесканвойныя былі, я — ужо дзясятнік: брыгада шукала, а я правяраў — ёсць золата ці не, потым дакладваў участковаму, пустая лава ці не.) А восень была — дзень з гадзіны дзве пашарэе, ды зноў змрок. Выправіліся ў дарогу. (А гэта кіламетраў з пяток.) Сам жа прыіск займае аграмадную тэрыторыю. Наш быў плошчай большы, чым уся Менская вобласць...

Ідзе машына па трасе — слепіць. Мы стаім. Праехала міма. За ёй — другая, трэцяя, дзясятая...

— Знаеш, да паверкі гадзіна засталася... — хвалюецца Сенька, — дайсці толькі... (А на паверку не явішся — аб'явяць пабег. Стралкоў пусцяць, сабак, будуць лупіць, катаваць, тэрмін адновяць. Хоць і ведаюць, што ніхто не будзе адсюль уцякаць — няма куды! Але ім трэба аформіць «поимку в побеге врага народа», а за гэта атрымаць нейкую там «птушачку»...)

— Ну яшчэ пяць хвілін, яшчэ... — угавораю. Няма!.. Мы — бягом у лагер. Заскочылі ў барак, толькі распрануліся і да печкі абагрэцца, бачу, заходзіць нехта не свой — у кажушку (мы ж усе ў бушлатах), шапка добрая, і нешта пытаецца... У мяне сэрца ёкнула — гэта наконт мяне.

— Скажыце, у вас Звонак ёсць? — пытае ён у бліжэйшага.

— Ёсць, вось ён.

— Я, — гаварыць, — не пайду... Перадайце, што яго ў машыне чакае на прахадной брат, я — вадзіцель, — і знік.

Я да вартавога:

— Выпусці за вахту.

— Не магу, — адказвае, — паверка праз дзесяць хвілін.

А я ж не магу сказаць, што там брат мяне чакае: «связь с врагом народа» прышыюць, гэта ж чалавека загубіць!

Ужо Хрыстом Богам малю:

—Ну на хвілінку выпусці, трэба!

— А навошта трэба?

— Потым раскажу, пусці, я нікуды ад вахты не пайду, вось толькі да машыны гэтай.

— А што там рабіць будзеш?..

У гэты час заходзіць на вахту чалавек у кубанцы, бушлаце цёплым — вольнанаёмны, у белых бурках — з начальства, і кажа:

— Таварыш вахцёр, у мяне тут машына нешта заглохла. Я начальнік будаўніцтва на Стрэлцы, вось мае дакументы. Мне б кагось з талковых механікаў, паглядзець, што з машынай...

— Пашукаем...

— Дазвольце, я сам.

— Добра, праходзьце...

А я стаю метраў за дзесяць і яму, брату свайму, тайком:

— За барак, за барак... — Гэта каб з вахты не было відаць, як мы абдымацца пачнём...

Забеглі ў барак, там нешта накшталт кабінкі, хлопцы свае — сыйшлі.

Я кажу яму:

— Слухай, ідзі адсюль, Госпадам Богам прашу, ідзі!— Ну... тут у слязу, канешне, — дзе давялося сустрэцца!.. — Назнач, — прашу, — сустрэчу ў любым іншым месцы, а то цяпер паверка, не выпусцяць з вахты, дакументы праверaць — прозвішчы супадаюць, вызавуць опера і забяруць!

Ён з кішэні — грошы, перакінуліся двума-трыма словамі, выгнаў яго я за вахту, і тут: «Бам, бам, бам!» — на паверку б'юць, і яны ад'язджаюць пад гэты стук...

Вось і ўсё спатканне...

Больш мы з Кастусём не бачыліся. Ён загінуў на фронце. Быў начальнікам нейкай іншай будоўлі, па-мойму, электрастанцыі, а потым звязацца ніяк не маглі. Бяда яшчэ і ў тым, што я да яго людзей засылаў, ён ім даваў грошы, прадукты — а мне іх не перадавалі...

А інжынеры, сярод якіх быў і мой брат, як пачалася вайна, склалі ўсе, што былі, свае грошы, каб купіць танк і на ім граміць фашыстаў. Іх адазвалі і, як я высветліў пасля вайны, не далі ніякага танка, хоць грошы і забралі — нешта каля ста тысячаў. А адправілі ў Іркуцк і сфарміравалі там Сталінскую дывізію сібіракоў — стралковую, ніякай брані...

Мне з хлопцамі давялося злавіць трох мядзведзяў...

Нас, прызначаных у вайну на знішчэнне, закінулі ў тайгу. Не выдалі мне ні фармуляра, ні даведкі — толькі маленькі цэтлік, на якім было напісана: «Звонак Пётр Борисович. Статья 581011». Гэта як умоўны знак: на расстрэл. Калі немец падыходзіў да Масквы, усё змянілася: знялі ўзмоцненыя канвоі...

Быў там, у тайзе, адзін закінуты ўчастак. Начальнік базы Нікіфараў паказаў мне пастку на мядзведзяў, растлумачыў, як ёю карыстацца. Ну і вырашыў я праверыць... Узяў трох з брыгады, дайшлі да патрэбнага месца, пачалі здалёк пастку агледжваць...

Мядзведзь калымскі чорны, маленькі, з лысінкай, але — людаед, на чалавека ідзе. А калымскія магільнікі — сотні тысяч трупаў — у мерзлаце, і забураны неглыбока, на які метр. А бывае на Калыме летам да трыццаці градусаў гарачыні... Ад магільнікаў смурод ідзе далёка... Мядзведзь жа любіць прытухлае мяса. Вось і цягнуцца туды мядзведзі-трупаеды.

Пастка ж простай канструкцыі: з жардзін робіцца паветка, наверсе наважаны плашкі — з лістоўніцы, а яна, налітая смалою, цвёрдая і цяжкая, як сталь, — сякера адскоквае, знізу — жардзіна да яе прымацавана, дошка з засечкай, на ёй — прыманка, ход спецыяльны прароблены... Сухой травою прысыпаюць. Мядзведзь чуе пах, ідзе па дошцы, тая з засечкі саскоквае — і цяжэрнай плашкаю яму — па карку.

Ну вось глядзім мы — здаецца, чарнее штосьці!

— Падыдзем бліжэй!

— Хадзем... — а ў нас толькі нажы, выроўка і сякера.

— Па-мойму, варушыцца, — кажа нехта.

Сталі, прыгледзеліся... Пачынаем спрачацца — варушыцца ці не варушыцца мядзведзь. А я ж — «начальнік», павінен праяўляць храбрасць.

— Добра, — кажу, — хадзем, праверым! — а сам думаю: «Ну, халера, а раптам выскачыць — што я з ім рабіць буду? Што гэта сякера? Яшчэ замахнуцца не паспею, як ён мяне задзярэ — ён спрытнейшы, ды і адкуль жа ў мяне сіла, галоднага?»

Ажно прыйшлі — а пад пахамі ў яго ледзь-ледзь цёпла...

Звязалі мы яму лапы, дзве жардзіны прапхнулі і ўчатырох панеслі — ён лёгкі, з кілаграмаў сорак-пяцьдзясят быў, але ж і сілы ў нас не было, і дарога — толькі падтайка пайшла — слізкая, купін шмат...

Дацягнулі, скуру злупілі. Васька Болатаў адразу папрасіў сабе галаву... Тут жа яе ў кацёл, зварыў і еў некалькі дзён. Мяса ж мядзведзя чырвонае, а як зварыш — ажно чорнае... Смачнае. Скуру мы — начальніку. За гэта нам прэмія: спірту пару літраў, кансерваў. З мяса насеклі і нарабілі катлет... Жыць можна! Так дні з тры ласаваліся. Толькі костачкі ад мядзведзя засталіся...»

1995 г.

Запісаў **Алесь ПАШКЕВІЧ**

ВЕРШЫ

А ЗІМА ПРЫХОДЗІЦЬ НЕЧАКАНА…

З БЛАКНОТНЫХ СТАРОНАК

Васіль ЗУЁНАК

* * *

Колькі золкіх дзён вясну чакаеш,
Колькі ночаў выстылых не спіш, —
Як з прашчы, няйначай, прашчур камень
Кінуў, — з ім і ты: ляціш, ляціш…

А зіма прыходзіць нечакана
I касуе сэнс календара:
Вечар знаўся летам, а ўжо ранак
Выстудзіў на носе снегіра.

З чорнай ночы — белая раскрыла
Крылы — узляцець насустрач дню,
I ўжо сонца набірае ў жылы
Ледзяного, звонкага агню…

2002

Паляванне

Ён бег, як ляцеў,
I на снезе гарачым глытаў
Напоўніцу след.
I крыві падступная смаката
Збівала прыцэл,
I свінцова маўчаў дуплет.

На мушку схапіць
Гэты бег не трапляла рука —
Такі быў разгон!..

Ды чаканне курка —
Не спіць,
I патрон
Гарантуе скон.

Не пытае — каму:
Знае — сцвердзіцца ўрэшце прыцэл.
Вось той міг —
Трыумфуе свінец:
Воўк ахвяру насціг,
Супыніўся —
I грымнуў стрэл!..

I асеў ганец,
I аціх…

Ну а быў шчаслівейшы за ўсіх
Шэры зайка-ўцякач:
За гарой засмяяўся праз плач:
«От як крыўдзіць, ваўчына, малых!..»

2004

Пунктуацыя

Як у бацькі сын-таксіст
З адукацыяй,
Знае спраўна сінтаксіс
З пунктуацыяй.

З пункта А да пункта Б
Колы коцяцца,
З кушам, як ансамбль «Любэ», —
Не маркоцяцца!..

Спраўна рэй вядзе саліст
З абаранкаю:
З ездакамі папуліст, —
Згодна з рангамі.

Хоць дыплом абараняў
З філалогіі,
«Мэрс», як пугаю каня,
Газам шлёгае…

Паліглот: без тармазоў
Слова ўсякае, —
Мову тую, што «з нізоў»,
Зваў «трасянкаю»…

Знак прыпынку для яго —
Рангу кожнага —
Быў за крэўніка ў таго,
У дарожнага.

Едзь, як водзіцца ў людзей,
За наяўныя, —
Адпаведныя яздзе,
Знакі спраўныя:

Дзе спыніцца — кропкай стаць
Шляху коўзкага;
Дзе абачліва стрымаць
Хуткасць коскаю;

Дзе працяжнікам пагнаць
Пад «цаглінаю»
(Знак: «дaішніку» аддаць
Дань павінную)…

Толькі клічнік у яго
Скасабочаны:
Слоў такіх: «Уга!..», «Ого!» —
Знаць не хоча ён.

З некрутымі — «пык» ды «мык» —
Назаляецца, —
Мовіць «дзякую» язык
Адмаўляецца…

Гнецца клічнік у плячах
З вертыкальнага
Ў папрашайку-ірвача
Запытальнага.

Правярае кашалькі
Ганарыстыя,
I двухкроп'ем аганькі
Ў зрэнках бліскаюць…

На «трасянцы» ўсіх скупых
Так «цыганіць» ён,
Што прыпынку знакі ўміг
Разбягаюцца.

Клічнік гэткі! — звыш падай
Разліковага, —
Знай, што гэта ў вас язда
Навуковая.

I «трасянкай» затрасе
I дарогаю, —
Тут яны ў хаўрусе ўсе
З філалогіяй…

2004

Парад

На пляцы, дзе ўчора —
У касках,
Нібы шахцёры
Данбаскія, —
Не вугаль крышылі,
А праўдашукальнікаў
Па бруку тварамі цёрлі,
Рукі ламалі і шыі,
I дубінкамі поверх дубасілі, —

На пляцы тым сёння
Свята з парадам
Спраўляецца ўладнымі босамі,
I па бруку тым
Друкуюць загады
Тракі танкаў
Жалезна-босыя.

I які гісторыі выкрутас
Сцвердзіць яшчэ б,
Вежы вынюхваюць дуламі, —
Памагаюць пагоншчыкам мас
На дрэве жыцця
Зрабіць прышчэп
З філасофскаю скулаю,
Каб не здагадаўся ніхто,
Куды
Цячэ
Час:
З мінулага ў будучае
Ці з будучага ў мінулае…

2004

* * *

Вершы складаць — ніколі работай
Гэты занятак не называў.
На вечарынцы і лапці, і боты
Скачуць, як працы прыпар не даў.

Папрацаваць: паараць, ды пасеяць,
Ды пакасіць, ды пастагаваць…
А жыць па фантазіях адысеі —
Як і гаціць у аблоках гаць…

Ці прадаваць на базары плёткі:
Купяць-не-купяць — абы пагудзець.
Вершатварэння корань салодкі —
То і грызі, як рэпу мядзведзь.

I перад светам не выстаўляйся:
«Ах, як я здорава папрацаваў!..»
Маеш фантазіі — пазабаўляйся:
Бог дзеля радасці слова даваў!..

2004

* * *

Чаму быць, таго не абмінуць, —
Вырак той ніхто не перасудзіць.
Так, — ды ў невядомасць зазірнуць
Хочацца: а як яно там будзе?

I які адкрыецца прастор
У замежжы з іменем бязмежжа,
З чым душа сустрэнецца між зор —
За сцяной, што ўзводзіць
непазбежнасць?..

2004

* * *

Тры вышыні,
тры сілы знаю ў лесе…
З даўняга верша

Сам Уладзімір Караткевіч
Хвалу ў крэдыт узносіў мне,
А я смяяўся: «Гэта веліч,
Хутчэй, цябе не абміне».

Яго мой верш пра лес расчуліў.
А я — як у ваду глядзеў:
Пра Караткевіча пачулі
I ў нашай хаце, і ў людзей.

I дзіўнага няма нічога —
Я слова ў слова разгадаў:
Мне верш яго на мову Бога
Натхнёна лес перакладаў.

Галінка кожная ў нябёсах,
Карэньчык у глыбі зямлі
Мне прамаўляў ягоным лёсам
I днямі, што з вякоў прыйшлі.

I я — на тым лясным уліку,
Бо разумею і люблю
Я гоман лесу без'языкі,
Як мову родную сваю.

2004

Сляды

Я помню зіму, калі з фінскай вайны
Марозныя пісьмы ішлі, як ільдзінкі,
I дрэвы ў садах не зазналі вясны:
Як з роты штрафной, ацалелі адзінкі.

Хоць безліч навалаў за стромай гадоў —
Час накручвае сёмы дзясятак, —
Памяняліся тры пакаленні садоў,
Тры разы абнаўляліся хаты,

Але памяць жыве — і ў людзей, і ў зямлі.
I калі за трыццаць па Цэльсію
Маразы сціскаюць іртуць, і калі
Зоркі з неба, як снайперы, цэляцца, —

Па абочынах Млечнага Шляху сляды
Бачу я ад Суомі з Карэліяй, —
То ідуць вяскоўцы праверыць: сады
Пасля сцюжы той ці адагрэліся…

2005

Самавізар

Ён, здаецца, зусім жывы,
Нават палец правай рукі —
не крывы,
А раўнюсенькі, нібы ўказка, —
Шлях паказвае (робіць ласку)
У зямную сучасную казку.

Нават часам паправіць вус, —
Ну жывы, далібог, і не хлус! —
I гаворыць так складна і гладка,
Як пячэ бліны ці аладкі:
Што ні просіш — дае без аглядкі.

Знае ўсё, як павінна быць,
Нават знае, як гэта зрабіць.
Толькі — іншых рабіць павучае…
А калі абяцанні канчае —
Тут жа сам сябе выключае.

А назаўтра ў гэтай жа раме
Абяцае па новай праграме.
Бо ўчарашняе, знае, забылася,
У заблытаных снах згубілася…
(Так заўсёды людства дурылася…)

I адкуль у яго ўсё бярэцца,
I з якіх мяхоў раздаецца?!
Свой у дошку! Сябрук закадычны,
Ад-усякай-дзюркі-затычны.
Самагляд і ліхвяр механічны…

Для сляпых — павадыр-апарат:
«Вы наперад, а я назад…».

Самахват за ўладу аберуч,
Самажэнец з ёй і самажэрац.
Самы з самых у інтэр'еры —
Самараю абманныя дзверы…
Слухай раз, і яшчэ, і яшчэ раз,
Ды зважай: самавізар — хімера.
Бойся хлуса, што сам сабе верыць!..

2005

* * *

Забыліся вёсны, як вырай гукаць,
Забыліся сосны, як зрубы стаўляць,
Забыліся скрыпкі, як злюб велічаць,
Забыліся зыбкі, як дзетак люляць,
Забыліся печы, як хлеб выпякаць,
Забыліся плечы, як крылы ўздымаць…

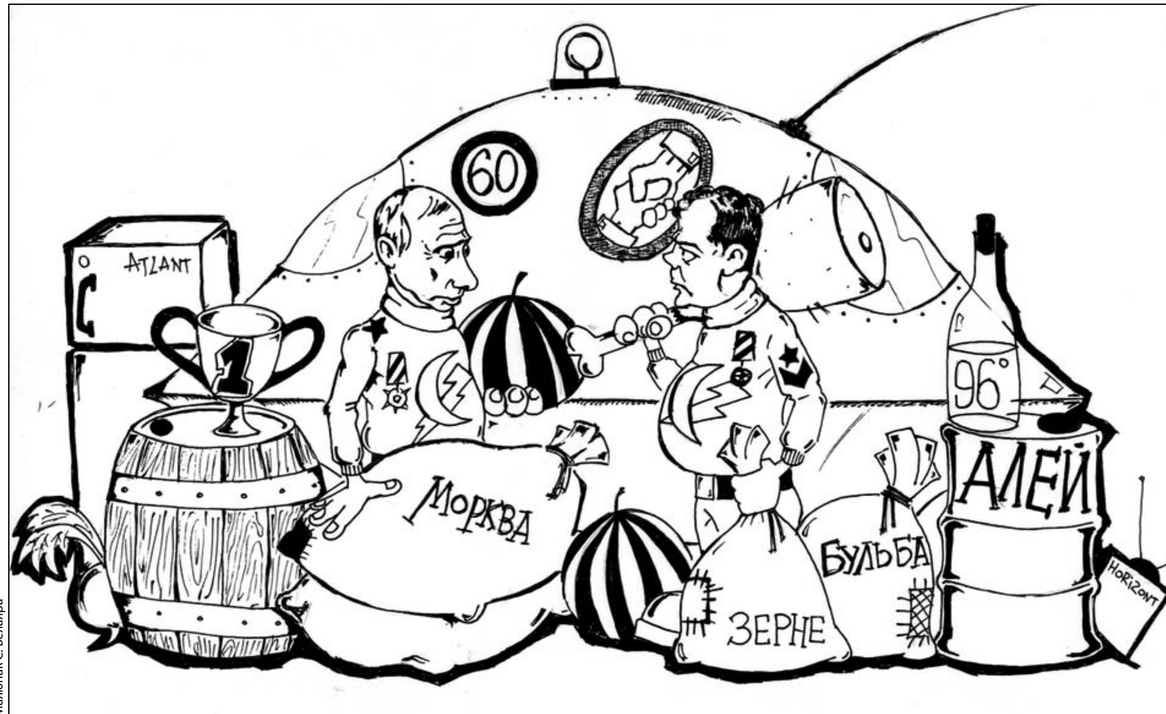
Забыліся…
Колькі ж ланцуг той нізаць?
I некаму,
Некаму —
Успамінаць…

2005

ФАНТАСТЫЧНАЕ АПАВЯДАННЕ

ПРЫШЭЛЬЦЫ Ў АГРАГАРАДКУ

Сяргей ГРЫШКЕВІЧ

Малюнак С. Белазара

Сутонела.

Над палеткамі СВК «Гагарынскі шлях» вісеў дрыготкі туман з дробнага саламянага пылу, які ўтвараўся ад работы збожжаўборачных камбайнаў. Там-сям важна хадзілі буслы. На ўскрайку поля стаяла старшынёўская «Ніва». Дзьмуў прахалодны ветрык. Сонца павольна апускалася за гарызонт.

Старшыня СВК Васіль Сыч глядзеў на поле і радаваўся, што сёлета, пэўна, удасца выканаць раённы план па нарыхтоўцы збожжа. Гэта абяцала не толькі партрэт на абласной дошцы гонару, але і ўнушальную прэмію. Старшыня часта дзяжурыў у полі: баяўся, каб падначаленыя падчас работы не ўжывалі спіртнога (з-за чаго магло здарыцца шмат непрыемнасцей) і каб пасля змены не злівалі з «МАЗаў» і трактароў хітра сэканомленую салярку.

Сыч добра памятаў, як два гады таму адзін камбайнер у працоўнай агоніі перамалоў таварыша, які мірна пасопваў у пшаніцы пасля дзвюх пляшак па 0,7, а летась другі работнік утапіў тэхніку ў возеры, заснуўшы за рулём у абдымках Бахуса. З гэтай прычыны старшыня нікому не давяраў і не хацеў несці адказнасць за глупства падначаленых.

Хацелася дадому. Але старшыня ведаў: яшчэ тыдзень — і можна будзе перавесці дух. А цяпер трэба трываць і цягнуць нялёгкую старшынёўскую працу. Балазе да пенсіі засталося ўсяго два гады.

Яшчэ тры гады таму Сыч нават не ўяўляў, што пасля пасады старшыні райвыканкама апынецца ў ролі кіраўніка самай адсталай у рэгіёне сельскай гаспадаркі, якая штогод давала стабільна высокі ўраджай пустазелля. На адным з пасяджэнняў аблвыканкама губернатар «наехаў» на Сыча за пастаянныя недадоі і недапрывесы, а той не вытрымаў і сказаў пры ўсіх, што калі Канстанцін Бубен кіраваў у свой час калгасам, то таксама не вылучаўся асаблівымі дасягненнямі. Губернатар такога здзеку не стрываў і тут жа адправіў «разумнага» Сыча ў адстаўку. Добра, што хоць удалося ўладкавацца кіраўніком гаспадаркі. З-за свайго доўгага языка Васіль Іванавіч усё жыццё пакутаваў…

Старшыня глядзеў на камбайны, што ланцужком расцягнуліся на полі, а таксама ўзіраўся за небакрай. У душы Сыч быў паэтам. У вольны час любіў пасядзець над паперай ды парыфмаваць пра веліч прыроды і любоў да радзімы. Вось і цяпер у галаве ўжо складваўся касцяк будучага твора: «Камбайны прудць, як танкі ў сорак першым, // Па сенажацях, поплавах, лугах… // Хачу свой край я бачыць лепшым, // Ляжаць і думаць у стагах». Сыч не прэтэндаваў на лаўры Янкі Купалы, але таемна спадзяваўся выпусціць зборнік вершаў на 300 старонак ды ўступіць у Саюз пісьменнікаў.

У задуменным настроі старшыня спачатку нават не зразумеў, што адбылося. Неба прарэзаў слуп святла, і праз імгненне наваколле страсянуў моцны ўдар. Акурат на непрыбраным пакуль участку поля… Нейк інтуітыўна Сыч адчуў, што не бачыць яму сёлета ні партрэта на дошцы гонару, ні ўнушальнай прэміі. Зноў вымову дадуць…

Ва ўзнятым пыле немагчыма было нічога разгледзець. Раптоўна ў цэнтры ўдару нешта ўспыхвала, як у фільме пра «Тэрмінатара».

«Не хапала яшчэ, каб усё згарэла», — мільганула ў галаве Сыча, і ён пабег на месца здарэння. Са спыненых камбайнаў таксама павыскоквалі людзі.

Усе акружылі пыльнае воблака і чакалі, пакуль яно хоць крыху ападзе. Праз нейкі час пачалі вымалёўвацца абрысы нейкага аб'екта, які бокам ляжаў у вялікай яміне. Адтуль веяла гарачынёй і згарэлай саломай. Сумнявацца не даводзілася — палова ўраджаю ляснула.

Усе стаялі і пільна ўглядаліся ў аб'ект. На ўражаных тварах людзей адлюстроўваліся страх і цікаўнасць адначасова. Ніхто не мог паверыць, што перад імі — касмічны карабель, які пацярпеў аварыю. «Няхай бы ўпаў лепш у лесе ці балоце якім, — круцілася ў старшынёвай галаве невясёлыя думкі, — з'едуцца цяпер сюды з усяго свету, апошні ўраджай павытоптваюць…» Каб гэтага не здарылася, неабходна было хутка ліквідаваць сляды катастрофы…

— Што рабіць з гэтым будзем, Васіль Іванавіч? — звярнуўся да старшыні адзін з камбайнераў.

Сыч моўчкі абышоў аб'ект. Дыск вышынёй два метры і метраў пяць у дыяметры. Ні люкаў, ні ілюмінатараў. Астатнія падыходзіць бліжэй пакуль не адважваліся.

— Тэрмінова прыбяром і працягнем уборку, — сказаў старшыня і пачаў набіраць па мабільніку кранаўшчыка. — І каб ніякіх размоў, ніякага ажыятажу…

Пад раніцу неапазнаны аб'ект стаяў у ангары са старой сельгастэхнікай. Што рабіць далей з караблём, ніхто не ведаў. Нічога дзіўнага з ім не адбывалася. Ды ў разгар уборачнай кампаніі ні да фантастыкі. Так і прастаяў аб'ект без увагі амаль да самай восені. Пакуль аднойчы не нагадаў пра сябе…

Напрыканцы жніўня падчас моцнага лівня ў ангар ударыла маланка. Прашыла дах і трапіла якраз у тое месца, дзе стаяў загадкавы аб'ект. Вялікі разрад энергіі ажывіў яго. Праз дзень у караблі з'явілася адтуліна, праз якую выйшлі дзве чалавекападобныя істоты ў блакітных камбінезонах. Гэтыя істоты адразу накіраваліся ў адміністрацыю СВК да Сыча.

З'яўленню дзіўных істот у прыёмнай не здзівіліся. Ці мала хто работу ў гаспадарцы з прыезджых шукае? Спачатку, праўда, падумалі, што маладыя спецыялісты са сталіцы прыехалі. У СВК якраз не хапала агранома і заатэхніка.

— Старшыні няма — паехаў у райцэнтр. Будзе праз гадзіну, — паведаміла сакратарка на аўтапілоце. — Ёсць намеснік…

З дзвярэй насупраць выкаціўся, нібы казачны Калабок, чырвонашчокі пузаценькі мужычок з казацкім чубам і мулявінскімі вусамі. Кінуў на стол сакратаркі стос накладных, зірнуў на гасцей і наважыўся было ісці назад.

— Тут людзі прыехалі да Васіля Іванавіча… — спыніла намесніка сакратарка. — Пэўна, на вакантныя месцы…

Намеснік адразу ажывіўся.

— Нарэшце! Два гады чакалі… Леанід Мацвеевіч Бурак, намеснік старшыні, — прадставіўся мужычок. — Давайце да мяне. А ты, Тамара, пакуль усе паперы падрыхтуй для афармлення…

— Здалёк прыехалі? — не суніўмаўся Бурак, уладкоўваючы гасцей у кабінеце. — Пэўна, здалёк… Вунь у якім модным адзенні… Мы, тутэйшыя, людзі простыя, сялянскія… Носім, так сказаць, зробленае ў Сінявокай… — намеснік крутануўся ў «камінтэрнаўскім» касцюме. — Пасада абавязвае насіць гальштук… А так больш у гумовіках ды трыкатажных штанах… Кхе-кхе… У гноі корпацца з гальштукам нязручна… Ах, што гэта я ўсё балбачу і балбачу… Вы ж, пэўна, галодныя з дарогі… Зараз арганізуем абед… — і намеснік выйшаў у прыёмную.

Праз хвіліну, так і не даўшы гасцям сказаць хоць слова, іх ужо вялі ў сталоўку СВК.

— Вось цяпер з новымі спецыялістамі справы пойдуць у гару… Можа, хоць перад маёй пенсіяй наша гаспадарка выйдзе ў перадавікі вытворчасці… — летуценна заўважыў Бурак, праводзячы позіркам новых работнікаў.

Неўзабаве да адміністрацыі СВК пад'ехаў Сыч. Калі ён убачыў істот у блакітных камбінезонах, нешта ёкнула ў ягоным сэрцы.

— Гэта хто? — ацярожна пацікавіўся Сыч у намесніка.

— Новыя спецыялісты прыбылі…

— Адкуль? Распытаў ужо іх? — працягваў Сыч.

— Яшчэ паспеем. Людзі здалёк прыехалі. Трэба накарміць спачатку. Па-чалавечы…

— Здалёк, кажаш… — задумаўся старшыня. І тут жа скіраваў у ангар.

У ангары Сыч убачыў адкрыты дыск і канчаткова ўсё зразумеў. У памяці адразу паўсталі кадры з фантастычных фільмаў пра каланізацыю Зямлі прышэльцамі-захопнікамі. Не адважыўшыся зазірнуць унутр дыска, Сыч пабег у сталоўку. Па дарозе старшыня пракручваў сцэнарый далейшых падзей, не ведаючы, што рабіць: ці то званіць у міліцыю, ці то ісці на кантакт з непрадказальным фіналам?

Тым часам у сталоўцы двое ў камбінезонах смачна сёрбалі боршч ды паглыналі адзін за адным дранікі, не забываючы шчодра акунаць іх у густую смятанку. «Згаладалі з дарогі…» — пранеслася ў галаве Сыча, калі ён зачыніў за сабой дзверы сталоўкі.

Убачыўшы старшыню, адзін з прышэльцаў тут жа ўстаў:

— Дзякуй за гасцінны прыём. Давайце знаёміцца. Мы прыбылі з планеты, размешчанай у сузор'і Вялікага Лыча. Наш карабель пацярпеў аварыю на вашым полі. Мы змаглі выбрацца з яго толькі пасля моцнага электрычнага разраду. Нам патрэбны час для рамонту карабля. Калі дазволіце застацца, будзем вам вельмі ўдзячны.

У Сыча ад пачутага адлегла ад сэрца. Тым не менш старшыня па-гаспадарску заўважыў:

— Я, канечне, вельмі рад нашаму міжгалактычнаму знаёмству… Толькі вось хто мне кампенсуе пашкоджанае ў выніку вашай аварыі збожжа?

— Мы гатовы ўсё выправіць і дапамагчы вам. У нас для гэтага ёсць спецыяльнае абсталяванне і эфектыўныя тэхналогіі.

— Эфектыўныя тэхналогіі — гэта добра… Асабліва за чужы кошт… — узрадаваўся Сыч і неадкладна прапанаваў гасцям прайсці ў ягоны кабінет для больш дэталёвай дзелавой размовы.

Пасля гутаркі старшыня правёў для прышэльцаў экскурсію па аграгарадку, жывёлагадоўчым комплексе і цяплічнай гаспадарцы.

— Вось так і жывём… — падагульніў Сыч напрыканцы азнаямленчай экскурсіі.

— Вы адсталі ад нас на 300 гадоў, але мы гатовы падзяліцца з вамі карысным вопытам, — адзначылі госці. — У нашым сельскагаспадарчым арсенале маюцца памнажальнік матэрыі і паскаральнік росту, дзякуючы якім можна дасягнуць каласальных вынікаў. Нашы тэхналогіі дазваляюць атрымліваць па тры-чатыры ўраджаі за ваш зямны год.

Пасля дэманстрацыі работы прыбораў, калі скіраваныя ад іх промні літаральна на вачах паскорылі рост кукурузы і парсюкоў, Сыч зразумеў, што ад такіх каштоўных кадраў так лёгка не адмаўляюцца. Перад вачыма паўстала абласная дошка гонару і іншыя атрыбуты кар'ернага шчасця кіраўніка.

У той жа дзень гасцей пасялілі ў новы дом, пабудаваны ў рамках прэзідэнцкай праграмы адраджэння і развіцця сяла. А ноччу па загадзе старшыні дыск, на якім прыляцелі прышэльцы, адвалаклі на бульдозеры да ляснога балота, дзе паспяхова і патапілі.

Назаўтра радасны Сыч паведаміў гасцям, што іх карабель нейкія злыдні распілавалі на металалом, пасля чаго прадставіў працоўнаму калектыву новага агранома і заатэхніка, якія нібыта прыбылі ў гаспадарку ажно з Масквы ў межах пагаднення аб супрацоўніцтве Саюзнай дзяржавы ў галіне перадавых сельскагаспадарчых тэхналогій.

— Знаёмцеся: Уладзімір Уладзіміравіч Моркаўкін і Дзмітрый Анатольевіч Лыч. Упэўнены, з імі нас чакаюць вялікія справы, — адзначыў Сыч.

Старшыня не памыліўся. За два гады СВК «Гагарынскі шлях» выйшаў у перадавікі вобласці, а яшчэ праз год гаспадарка стала адной з лепшых у краіне. Дасягненні СВК шырока асвятляліся ў газетах і па тэлебачанні. На «Дажынках» Моркаўкін з Лычом атрымалі з рук прэм'ер-міністра па «Жыгулях». Васіль Іванавіч паціраў ад задавальнення рукі: маўляў, няхай цяпер губернатар бачыць, што Сыч — птушка высокага палёту. Уцёр нос, нічога не скажаш.

Аграгарадок рос і развіваўся. Слава пра найноўшыя тэхналогіі гаспадарання пачала разыходзіцца і ў краінах Заходняй Еўропы, куды экспартавалася прадукцыя СВК. Зразумела, што такі ход справы задавальняў далёка не ўсіх. Канкурэнты з ліку кіраўнікоў іншых гаспадарак не знаходзілі сабе месца. Мала таго, што Сыч ні з кім не дзяліўся перада-

вым вопытам, дык яшчэ ягоныя дасягненні пастаянна ставілі ў прыклад перад усімі на розных нарадах і з году ў год павялічвалі прагнозныя паказчыкі па надоях, прывесах і ўраджайнасці. Маўляў, калі Сыч можа, то і іншыя падцягнуцца. А іншыя падцягвацца асабліва не спяшаліся, бо не ведалі, як. Сакрэт поспеху Сыча звязвалі з нейкай містыкай і чартаўшчынай.

Кажуць, як ні хавай таямніцу, праўда рана ці позна ўсё роўна стане вядомай усім. Чуткі пра даўні выпадак у полі патрабавалі пацвярджэння. Але Сыч старанна аберагаў прышэльцаў ад чужых вачэй. Ды і хто мог падумаць, што яны — госці з чужой планеты. Дзякуючы малекулярнай трансфармацыі, прышэльцы мала чым адрозніваліся ад зямлян. Аднак і зайздрасць часам добра рухае прагрэсам.

Знайшліся добрыя людзі, якія ў падрабязнасцях узгадалі даўні выпадак на полі і нават тое, дзе схаваны загадкавы дыск. Падчас амаль дэтэктыўных пошукаў група зайздрослівых кіраўнікоў-канкурэнтаў усё ж выйшла на прышэльцаў, якія вельмі абрадаваліся знойдзенаму караблю. Праз тыдзень, адрамантаваўшы зоркалёт, Моркаўкін і Лыч развіталіся з Сычом і ўзялі курс на далёкую радзіму, не забыўшыся затарыцца на дарогу вырашчанымі караняплодамі, укормленымі парсючкамі і цыстэрнай высакаякаснага самагону. Прыхапілі з сабой і «дажынкаўскія» «Жыгулі» з мотаблокам, паабяцаўшы, што неўзабаве вернуцца.

Толькі дарэмна радаваліся канкурэнты ад'езду прышэльцаў. Усе іхнія прыборы, абачліва прыхопленыя падчас праводаў, Сыч па-гаспадарску прыхаваў у таемным месцы, пра якое ўжо дакладна, акрамя яго, больш ніхто не ведаў.

Кожны раз, калі старшыня на змярканні аглядаў палеткі, дзе жыта давала па 100 цэнтнераў з гектара і больш, ён узіраўся за небакрай, шукаў у вячэрнім небе сузор'е Вялікага Лыча і задумена паўтараў радкі: «Таварышы з Вялікага Лыча // Я не забыў пра вашу дапамогу. // І вы, успамінаючы Сыча, // Не забывайце да яго дарогу». А каб прышэльцы ў чарговы раз не сапсавалі ўраджай ды, крый божа, не пераблыталі СВК, у аграгарадку інтэнсіўна ўзводзіўся касмадром.

***

Прышэльцы вярнуліся праз два гады. Іх зоркалёт урачыста прызямліўся на новым касмадроме. У гонар гасцей іграў духавы аркестр і спявалі народныя калектывы ў нацыянальных касцюмах. Сыч быў удзячным гаспадаром. Сустрэў Моркаўкіна з Лычом на чырвонай дарожцы з духмяным караваем. Пасля дзяржаўных гімнаў абодвух народаў і ўзняцця сцягаў госці ў суправаджэнні роты ганаровай варты накіраваліся ў мясцовы Палац міжгалактычнага сяброўства, дзе прайшоў трохгадзінны святочны канцэрт з удзелам зорак айчыннай эстрады. Леў Лешчанка, якога спецрэйсам даставілі ў СВК, 12 разоў выканаў «Прыцяжэнне Зямлі».

Але Моркаўкіну з Лычом было не да радасных спеваў і заліхвацкіх скокаў у абдымках чароўных сельскіх прыгажунь. Іх турбаваў лёс уласнай планеты, якая ў выніку тэхнагеннай катастрофы, выкліканай бескантрольным ужываннем зямнога самагону, а таксама шматлікіх прыродных катаклізмаў апынулася пад пагрозай поўнага знішчэння. Народ з сузор'я Вялікага Лыча імкліва дэградаваў: не жадаў працаваць, а хацеў пастаянна ўжываць этылавую вадкасць і ганяць на «Жыгулях». На планеце катастрафічна не хапала харчовых рэсурсаў. Моркаўкіна з Лычом абвясцілі ворагамі нацыянальнай бяспекі і адправілі на Зямлю да Сыча па дапамогу.

Госці расказалі старшыні СВК пра наступствы татальнай алкагалізацыі сваёй планеты і яе «жыгулізацыі»-трактарызацыі, з-за чаго рэзка павялічылася смяротнасць на дарогах і моцна пагоршылася экалагічная абстаноўка. Сыч паабяцаў мабілізаваць усе сілы для дапамогі братэрскаму народу. Тым больш што прадукцыяй, якую выраблаў СВК, былі завалены ўсе склады вобласці. Узамен госці паабяцалі пастаўляць гаспадарцы карысныя выкапні.

Назаўтра была арганізавана тэлепартацыя прадуктаў харчавання. На далёкую планету, размешчаную за 10 светлавых гадоў ад Зямлі, экстранна адпраўляліся слоікі з садавінай і агароднінай, мяхі з бульбай і цыбуляй, морквай і буракамі, кансерваваная тушонка, каўбасы, мука, а таксама куры і парсюкі жывой вагой. За тыдзень самаахвярнай работы былі разгружаны ўсе склады і апустошаны ўсе фермы раёна. Сыч ведаў, што памнажальнік матэрыі і паскаральнік росту ўсё хутка адновяць. Патрабавалася неадкладна будаваць сховішча для тэлепартаванага золата, серабра, плаціны і каштоўных камянёў. Такі бартэр старшыні вельмі падабаўся.

Праз два гады СВК «Гагарынскі шлях» немагчыма было пазнаць. Паўсюль узвышаліся шкляныя хмарачосы, праз СВК праходзіў шасціпалосны аўтабан, ля трохпавярховых катэджаў з басейнамі, якія належалі работнікам гаспадаркі, стаялі шыкоўныя джыпы. Нават сцяжыны на палях і ў лясах былі заасфальтаваны. А на кожным кроку ўзвышаліся масіўныя шчыты з надпісам «Аграгарадок, дзе хочацца жыць і працаваць» на фоне шчаслівых твараў лепшых людзей эпохі.

У цэнтры аграгарадка ўзвышаўся помнік лідару нацыі і пяціпавярховы будынак адміністрацыі СВК. За ім на 15 гектарах размяшчалася рэзідэнцыя Сыча, пасярэдзіне якой быў устаноўлены трохмятровы прыжыццёвы бюст гераічнага старшыні. У промнях сонца ён пераліваўся залатым бляскам і моцна сляпіў вочы тых, хто ўскладаў да яго жывыя кветкі.

Важнымі аб'ектамі аграгарадка былі таксама лядовая арэна і футбольны стадыён на 5 тысяч месцаў, штучны вяслярны канал даўжынёй 10 кіламетраў, лыжаролерная траса, якая гублялася ў суседняй вобласці, філіял Гарвардскага ўніверсітэта, акадэмія перадавога сельскагаспадарчага вопыту і сучасная бальніца для сем'яў перадавікоў вытворчасці.

Працоўны дзень у гаспадарцы складаў 3 гадзіны. У астатні час жыхары аграгарадка наведвалі спартыўныя аб'екты, казіно, амфітэатр і кінатэатр, дзе паказвалі фільмы ў фармаце 10D, знятыя на ўласнай кінастудыі. Жыць і працаваць тут хацелі не толькі жыхары Сінявокай, але нават і замежных краін.

Заходнія дэмакраты і ворагі айчыннай стабільнасці не маглі спакойна глядзець на рай у цэнтры Еўропы. Кіраўнікі замежных краін абвінавацілі Сыча ў парушэнні правоў жыхароў аграгарадка, аўтарытарных метадах кіравання, зняволенні палітычных апанентаў і эканамічнай дэстабілізацыі рэгіёна. Для вырашэння гэтых праблем уводзілася гандлёвае эмбарга, а да межаў краіны падцягваліся натаўскія войскі, каб нанесці сакрушальны ўдар па апошнім антыдэмакратычным рэжыме Еўропы.

Атрымаўшы ад галоўнакамандуючага ў сувязі з магчымай інтэрвенцыяй шырокія паўнамоцтвы і званне генерал-маёра, Сыч пачаў фарміраваць сілы супраціву з ліку патрыятычна настроеных жыхароў аграгарадка. Не засталіся ўбаку ад верагоднага ваеннага канфлікту і сябры з далёкай планеты. Не дапускаючы думкі аб паўтарэнні гераічнай абароны цытадэлі над Бугам, на спецыяльнай нарадзе з удзелам Моркаўкіна і Лыча было вырашана нанесці па войсках праціўніка прэвентыўны ўдар.

Кіраваў аперацыяй генерал-маёр Сыч. Пад яго камандаваннем Моркаўкін з Лычом падняліся ў зоркалёце над злучэннямі ворага і з дапамогай спецыяльнай тэлепартацыйнай пушкі-памнажальніка, з'яднанай са сховішчамі СВК, пачалі масіраваны абстрэл праціўніка кабачкамі-пераросткамі, нестандартнымі агуркамі, кармавымі буракамі, гнілымі памідорамі і трохпудовымі гарбузамі. За пяць гадзін інтэнсіўнага артылерыйскага абстрэлу вораг быў пахаваны пад тоўшчай садавіны і агародніны. Да такога натаўскія вайскоўцы былі яўна не падрыхтаваны.

У ваеннай стратэгіі Сыч быў прыхільнікам нанясення ворагу магутных «сталінскіх удараў». Пасля ўдалага першага бою генерал-маёр выставіў Заходняй Еўропе ўльтыматум, паказаны ў навінах «Еўраньюс»: калі агрэсар не адмовіцца ад захопніцкіх планаў у дачыненні да міралюбівай краіны, ён будзе атакаваны па ўсёй сваёй тэрыторыі. Пад пагрозай пахавання пад тоўшчай агародніны апынуліся Лондан, Парыж, Рым, Брусель і Берлін. Баючыся страшных наступстваў ад дзеяння непрадказальнага праціўніка, еўрапейскія лідары адмовіліся ад ранейшых планаў, згарнулі групіроўкі войскаў і больш ніколі не дапускалі ў адрас Сінявокай крыўдлівых выказванняў пра антыдэмакратычны рэжым.

За ўдала праведзеную аперацыю па прымушэнні заходніх дэмакратаў да міру і згоды генерал-маёр Сыч атрымаў з рук галоўнакамандуючага званне Героя Сінявокай, а яго баявыя таварышы з братэрскага сузор'я Вялікага Лыча былі адзначаны ордэнамі Дружбы народаў. Подзвіг старшыні Сыча, жыхароў аграгарадка і Моркаўкіна з Лычом у гераічнай абароне рубяжоў радзімы ад захопнікаў увайшоў у падручнікі айчыннай гісторыі і стаў для маладога пакалення прыкладам самаадданага служэння роднаму краю і сімвалам шчырага міжгалактычнага сяброўства.

***

Пасля грандыёзных падзей у змагара з заходнім імперыялізмам Сыча абудзіліся палітычныя амбіцыі. Шырокая натура старшыні прагла выйсця за межы аграгарадка. Даведаўшыся пра гэта, Камітэт нацыянальнага клопату імгненна арганізаваў у СВК маштабную рэвізію гаспадарчай дзейнасці. За два няўлічаныя ў дакументах кабачкі старшыня-карупцыянер атрымаў 6 гадоў калоніі, а члены сычоўскай злачыннай групы Моркаўкін з Лычом былі абвінавачаны ў шпіянажы, тэрарыстычнай дзейнасці і падрыхтоўцы дзяржаўнага перавароту. Прышэльцы, дэпартаваныя з Зямлі, так і не зразумелі, што адбывалася на планеце, якая з космасу здавалася такой прыгожай і прыцягальнай…

ВЕРШЫ

МАЯ МОВА

Мікола ЗГУБАРЭВІЧ

На белым свеце

Народзіны.
Крокі.
Палёт.
І далеч,
Дзе мары і сонца.
Хвіліна.
Гадзіна.
Дзень, год...
А далей? А далей
Бясконцасць.
Штохвіля,
Штодзень
І штогод.
Пачатак.
Канец.
Пачатак.
За свой
Нечаканы адлёт
Я ўжо заплаціў
Задатак

Дзіця божае

Крочу да небакраю,
Ды не відаць яго.
Позірку не хапае —
Засумняваўся Бог.

Побач усім жывецца
Нібыта чынам чын.
Я штосьці ў паняверцы
Часам і без прычын.

І без надзей кружуся
Ціха ў блакітных снах,
Як над буслянкай бусел,
Дзе не радзіўся птах.

Бог пазірае ўсцешна
На дзівака свайго —
Хай пракладае сцежкі...
І мне ўсміхнуўся Бог.

Жыве ў Бяларучах Купала

Напрыканцы лета
2012 года зачынілі назусім
школу, у якой калісьці вучыўся
Янка Купала

Жыве ў Бяларучах Купала,
Душа Купалы будзіць нас.
Нязгаснай зоркаю заззяла,
Каб веры промень не пагас.

Тут Беларусь, як веру, вызнаў
І далучыўся да пяра,
Тут хвоі ля пясчаных выспаў
Люлялі мроі песняра.

У бліках залатога сонца
Прачулых мараў спеў пагляд,
Каб воля глянула ў аконца,
Як марыў шмат гадоў назад.

Каб мову матчыну ад Бога,
Як памяць продкаў бераглі,
Ды безнадзейную аблогу
На роднай здолелі зямлі.

Жыве ў Бяларучах Купала
І жыцьме шмат яшчэ вякоў.
Імя Купалы ведаць мала —
Не забывайма кліч яго.

Мая мова

Я слоў беларускіх навучыўся ад маці.
Янка Купала

Мне мова ў сэрца запала з дыханнем
Палёў канюшынных, валошкавых ніў,
І з водарам волкім палескага рання.
Я матчыну мову з хадуляў вучыў.

Вучыўся ад мудрых дзядоў і бабуляў,
Ад Бога настаўнікаў вызначаў лёс.
А вы нашу мову вясковую чулі
У зелені траў і пад дахам нябёс?

І не на кампутары, не электронна,
А з песняў-баладаў палешукоў?
Гамоняць дагэтуль яны нешаблонна.
Чаму я не слухаў паболей іх слоў!?

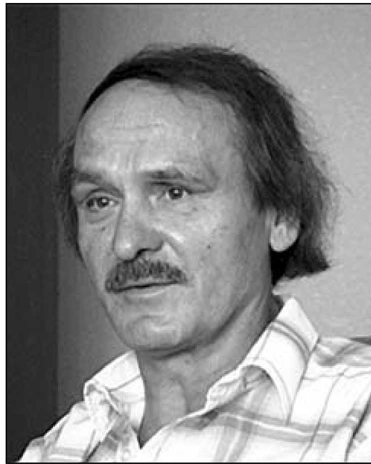
Ніколі ў мяне не ўзнікала сумнення,
Што родная мова бывае адна,
Што толькі яна нараджае натхненне
І песняй заснуць не дае давідна.

Паслухайце ў вёсках, дзе мова спявае,
За сотні ад тлуму сталічнага вёрст —
Там мова ад продкаў, там мова жывая,
Там людзі не ведаюць іншай наўпрост.

АПАВЯДАННЕ

ПЕРАБЛЫТАНЫ

Алесь КАСКО

Алесь КАСКО

Яго прывезлі невядома з якой краіны, што, урэшце, было няважна: полаг таямнічасці ахутваў больш чым палову ягонага жыцця.

Ён з дзяцінства меў цягу да ўсяго вайсковага: улетку насіў бацькаў зялёны капялюш, ды ў ім і камізэльцы дэсантніка балазе быў і вышэйшы, і шырэйшы ў плячах за ўсіх аднагодкаў, гуляў у вайну, дома майстраваў драўляна-жалезныя аўтаматы і пісталеты, якімі ахвотна дзяліўся або абменьваўся з сябрукамі, чытаў адпаведныя кніжкі — пра бураў, што змагаліся за незалежнасць, пра індзейцаў, сярэднявечных рыцараў і мушкецёраў, пра беларускіх ды італьянскіх партызанаў Другой сусветнай вайны. У школе любіў урокі гісторыі і нямецкай мовы, фізкультуры і першапачатковай вайсковай падрыхтоўкі.

Давалася вучоба ва ўсім, аднак тут жа перакінуць мосцік ад школьнай да ўніверсітэцкай яму не ўдалося. Занядужаў бацька, і ён дапамагаў выконваць ягоную службу лесніка і гаспадарскія абавязкі дома. А вучыцца на афіцэра паехаў праз год, акурат бацька паздаравеў. Дахаты, рослы і падцягнуты, адно без ранейшых д'артаньянскіх вусікаў і доўгіх кучаравых валасоў, прыязджаў у пагонах курсанцкіх, лейтэнанцкіх і нарэшце капітанскіх, калі скончыў акадэмію. Усё гэта было на вачах у аднавяскоўцаў — вачах шырока адплюшчаных на яго, паважлівых. І раптам ён перастаў прыязджаць. «Дзе, а я ведаю, дзе? — адказвала цікаўным жанчынам маці. — Недзе за мяжою... сям'я ў яго ёсць... Ці то была... Няма даўно вестак ні ад яго, ні ад жонкі. От казала ж яму: Міхаська, будзь дома, бяры леснікоўства бацькава, дык не ж. «Родзіне паслужу і вярнуся!» А якая ж там родзіна? Не ў сваёй арміі і не ў сваёй старане...».

Аксеня на гэтым спахаплялася: «От жа развязалі мне язык, каб на вас ліха! Сакрэтная служба ў яго, наказваў слоў пер'ем не слаць, а я... Дый што я ведаю?» Між тым і гэтыя словы нямала сведчылі, нават калі б да іх не далучаліся чуткі. Але чуткі былі, яны прасочваліся сюды з наездамі былых Міхасёвых сяброў ды, найперш, маладзейшага на пяць гадоў брата, каму ён давяраў, відаць, больш, чым бацькам-вяскоўцам. Хлопец, атрымлівалася, у расійскай арміі, у спецслужбах. То ён быў у Афрыцы, то ў Паўднёвай Амерыцы, то вайсковым дарадцам, то перакладчыкам. Штораз там, дзе было неспакойна.

І вось яго прывезлі ў наглуха зачыненай цынкавай дамавіне. Прывезлі трое ў вайсковай форме: маёр Цырыльчук і два маўклівыя салдаты з аўтаматамі ў чахлах. Шараговыя заступілі на жалобную варту, як толькі дамавіна з вянком і чорнаю стужкаю на ім была ўстаноўлена пасярод вялікага пакоя. Пазней яны неслі каравул па чарзе, на што даў дазвол маёр: хлопцам трэба было і падсілкавацца пад брызентам шэра-зялёнага грузавічка, і адлучацца з натуральнай патрэбы. Аднак абодва разам і першымі з чужых людзей выслухалі глухія стогны гаспадара, крыкі і галашэнні маці па сыне: «Ой, Міхасёк мой, о мой родненькі! А ці ж не я гадавала цябе, не пеставала, начэй не спала, не даядала... А ты во што нарабіў, мой добранькі, мой залаценькі!.. Ці ж я не ўгаворвала быць са мною, з нашай раднёю? Не пачуў ты мяне, не паслухаўся... Дык не ўмела ўгаварыць, вінаватая, ой, віна на мне ляжыць, не зварухнуць яе!..» Гэта працягвалася доўга і бесперапынна, пакуль адна з вяскоак, што пачыналі збірацца, не абняла яе, не адарвала ад халоднай дамоўкі: «Хопіць, Аксенька, хопіць, яшчэ здарыцца з табою што. І Рыгора свайго пашкадуй, блага яму». (Каля гаспадара ў суседнім пакоі ўжо завіхалася фельчарка, якую паклікалі жанчыны са сваіх хатніх тэлефонаў.) Аксеня нарэшце села ў крэсла, што падставілі ёй, змоўкла і толькі раз-пораз уздыхала, усхліпвала, выцірала бязгучныя слёзы.

Быў позні вечар, калі прыехаў на ўласнай машыне з жонкаю і дачкою нябожчыкаў брат. Ён не распрануўся, зняў толькі берэт з прыліплым жоўтым лісцікам ад яблыні, апусціўся на калені, прыткнуўся лобам да металу і хвілін дзесяць паплакаў моўчкі, у душы. Потым падняўся і падсеў да маці. Тая схіліла галаву яму на плячо. Сын заўважыў, наколькі сівейшыя сталі яе калісьці чорнасмаляныя валасы, і пагладзіў іх. «Ой, — цяжка ўсхліпнула маці, — я ж яшчэ не ў той хустцы, пачакай, сынок». У жалобнай хусціне яна вярнулася ўжо без слёз. Спачатку паведала, што бацьку палепшала, а потым зашаптала сыну на вуха: «Схадзі, Васіль, папрасі ты афіцэра, каб хоць на хвілінку адчынілі вечка. Ну, хоць на хвілінку. Зірнула б — і ўсё».

Васіль хацеў запярэчыць, але скеміў, што ісці насуперак матчынай волі сходу і тут, пры ўсіх жалобніках, няможна. Маці вельмі любіла яго, больш, бадай, чым ягонага брата. Мо таму, што пайшоў бацькавым шляхам, прычым яшчэ далей: вывучыўся на ляснічага. І што недалёка ад'ехаў, ёй падабалася (Васіль мерыўся ўзначаліць тутэйшае лясніцтва, ды пакуль што не было вакансіі), і што гаворыць, як гаварыў з дзяцінства, — «па-нашаму», не так, як старэйшы, які вясковую гаворку забыў начыста, дый пасмейваўся з некаторых слоўцаў, калі наведваўся. «Добра, мама, папрашу», — пагадзіўся Васіль і ўстаў. Крысо ягонага доўгага суконнага паліто зачапілася за крэсла, і ён павярнуўся, каб адчапіць. Зрабіў гэта і зноў затрымаўся: у вочы кінулася цемнаватая покуць, дзе гарэла на століку свечка і стаялі дзве братавы фотакарткі. На адной, павялічанай, з чорнаю стужкаю на рагу, — усмешлівы юнак у новенькім лейтэнанцкім мундзіры. Не ваяка, а рыхлых анёл. На другой, меншай і значна пазнейшай, Васіль з цяжкасцю ўгадаў брата. Быў ён у панаме і тэніцы, загарэлы і дужы, і таксама з усмешкай, не, з паўусмешкай, нейкай ненатуральнай, змушанай — з просьбы-загаду фатографа, ці што. Твар яго падаўся Васілю суровым, а позірк застылым і халодным. «Афрыканская спёка, а яму холадна», — нечакана падумаў Васіль і, збянтэжаны гэтай высновай, адарваў вочы.

Ён распрануўся за дзвярыма суседняга пакоя, павітаўся з бацькам. Той сядзеў на ложку, абаперты на высокую падушку, і няўцямна пазіраў перад сабою. «Ён у паўсне, — патлумачыла ціха фельчарка, — паразмаўляеце пазней, не трэба яго трывожыць». Яна паказала Васілю лекі, дала кароткія настаўленні, як абыходзіцца з імі, паабяцала завітаць праз гадзіны дзве-тры: у яе начное дзяжурства. Васіль падзякаваў і пайшоў шукаць маёра.

Той стаяў у кухні і ў прыадчыненае акно курыў. Мужчыны пазнаёміліся і прыселі. Маёр прапанаваў узяць у халадзільніку што-кольвек з ягонай «сухой пайкі» і адкаркаваную пляшку «заморскага», так ён сказаў, рому. Васіль адмовіўся, не да таго. Пачаў быў пра жаданне маці, аднак Цырыльчук жорстка перабіў яго:

— Ты што, воін, у арміі не служыў? Служыў, у Афгане пабываў, ад брата чуў я... Што, не ведаеш, у якім стане салдацікаў адпраўлялі адтуль?.. Дык і маўчы, калі не хочаш яшчэ і маці пахаваць. — І памяркоўней дадаў: — Яна ў прынцыпе не вельмі настойвае. Здаецца, мне ўдалося яе ўгаварыць. Дык і пагатоў не патурай ёй. Дамовіліся?

— Усё я разумею, маёр... Скажыце, а дзе, як і што здарылася з маім братам?

— А гэта яшчэ большая ваенная тайна. Дзівак ты чалавек. Міна, абстрэл... Нечаканасць, выпадковасць, нячаста такое здараецца. Ну, і не перастрахаваліся як след, не засцерагліся. Зрэшты, не пры мне тое было... Месяц назад мы адпачывалі з Міхаілам на моры, я тады сфатаграфаваў яго, гэта яго апошні партрэт, на жаль. Бачыў?

— Як жа, бачыў, — у Васілёвым голасе затрымцела крыўда. — Сябравалі, ды чаму так: у адпачынку — разам, у баі, ці як там, — паасобку?

— У той дзень у мяне было іншае заданне, вось і ўсё. Рызыкаваў, заўваж, не менш, чым Міхаіл. Няма такога вопыту, як у яго, палкоўніка, ды гэта часам і добра: на ўсе вочы глядзіш, не лезеш на бадавень, што азначае: не звыкаешся з небяспекай.

— На бадавень — на ражон па-руску? Вы таксама беларус. Якім жа ветрам і вас, і брата закінула богведама куды?

— Там больш плацяць, — наўпрост, з ноткай пагарды і насмешкі, прамовіў Цырыльчук. — Рамантыка, патрыятызм былі напачатку, і найперш — у твайго брата. Афіцэр-прафесіянал паступова забываецца на ўсё, выконвае сваю работу, дый годзе.

— Ужо ж на ўсё! — падхапіў ягоны тон Васіль. — Тыя самыя прафесіяналы не забывалі, аднак, перавозіць з Афгана разам з целамі забітых і зброю, і алмазы, і...

— Лухта! Плёткі, па-мойму, — маёр чамусьці пачырванеў. — Ды кіньма пра гэта. Не час.

Васіль сумеўся: і праўда, загаварыліся.

На ўсяночную каля нябожчыка засталіся маці і ён з жонкаю. Маладых вайскоўцаў пад наглядам маёра забралі на начлег суседзі. Афіцэр хутка вярнуўся і то сядзеў разам з жалобнікамі, то зноў ішоў на кухню. У ягонай прысутнасці Васіль палівінаваціўся перад маці, што зрабіць нічога не можа: у афіцэра ёсць загад, ад якога ён не адступіцца, дый навошта трывожыць Міхасёў тлен?.. Двойчы паявілася фельчарка: пасярод ночы, як абяцала, і пад раніцу, ужо разам з шафёрам машыны хуткай дапамогі, каб забраць гаспадара ў бальніцу. Ён ступаў сам і на развітанне перахрысціўся на дамавіну.

Жалобнікі прызвычаена трымаліся, змагаліся са сном і толькі зрэдзьчасу па аднаму адлучаліся. Больш, чым стому, Васіль адчуваў голад (маці і жонка пад яго настойлівасцю крыху паелі). Каб падмацаваць сябе, ён выходзіў зрабіць адну-другую цыгарэтную зацяжку з маёрам. Без аніякай гаворкі з ім, бо абодва меркавалі, што ўсё ўжо было сказана. Ды на нейкім разе, калі ўжо заясніўся ранак, Васіль застаў яго ўзбуджаным, з партатыўнаю рацыяй, заціснутай у далоні. Рука ледзь прыкметна дрыжала. «Што ён надумаў? Ром у галаве стукнуў?!..» Аднак той не быў п'яны. Сказаў выразна, хоць і паўшэптам:

— Генерал мусіць гаварыць. Што?.. Ды ні з-за якой мяжы, з Піцера... Ціха! — і ён ускінуў рацыю, што падала сігнал: — Маёр Цырыльчук. Так. Так, добра чую вас... Як «што ўзялі»? Самі ведаеце... Пераблыталі? Не можа быць!.. Чакайце, Сямён Дзям'янавіч, тут пабочныя людзі...

І ён выбег з кухні, чутно было, як адчыніў і зачыніў дзверы на двор. У дом увайшоў не меней чым праз паўгадзіны. Незаўважна для астатніх сагнутым пальцам паклікаў з залы Васіля. Ягоны твар зрабіўся белым і сутаргаватым. Збольшага ўзяў сябе ў рукі, калі зрабіў глыток рому, ад якога Васіль зноў адмовіўся.

— Такая справа, брат, — пачаў маёр. — Генерал раптам вырашыў, што для ўшанавання такога героя, як палкоўнік Захарык, твой брат, караулу з трох чалавек мала. Хоча выслаць двух сваіх памочнікаў-афіцэраў. А мо прыляціць сам са світаю, ён не прадказальны ў нас, бач, устрабаваўся: і перад аднапалчанінам вінаваты, і перад землякамі ягонымі...

— Дык што ад мяне трэба? Няхай. Калі паспеюць.

— Во, у гэта ўсё і ўпіраецца. Трэба чым на пазней аднесці пахаванне. На адвячорак, а то і на заўтрашні дзень. Што ў тым

Хлопец, атрымлівалася, у расійскай арміі, у спецслужбах. То ён быў у Афрыцы, то ў Паўднёвай Амерыцы, то вайсковым дарадцам, то перакладчыкам

кепскага, калі брат дзве ночы пабудзе ў роднай хаце?

— З глузду з'ехаў, маёр! І генерал твой! — ад хвалявання і злосці Васіль перайшоў на «ты». — Звычаю не памятаеш? Народ паважай, ён ужо збіраецца, паглядзі. Маці пашкадуй. Учора аберагаў, а сёння да разрыву сэрца хочаш давесці?.. Ніякіх зменаў не будзе, маёр: пахаванне сёння пасля палудня, і ўсё па тым.

Цырыльчук нечакана пагадзіўся, пасміхнуўся прымірэнча:

— Не кіпі, не ад мяне просьба была. Зробім, як ты і ўсе вы хочаце. Так і далажу генералу.

— Штось ты хітрыеш, спец. Штосьці тут не так. — Васіль не мог супакоіцца. — Скажы праўду: пра што насамрэч гаворка праз рацыю ішла? Што вы там параблыталі?

— Дзень ад'езду сюды параблыталі, не больш. Паспяшаліся, з таго і сыр-бор. Ды не кіпі ты. Дай руку!..

Міхася завезлі на могліцы на вайсковай машыне, з якой знялі брызент. Людзі ішлі за ёю вялікім гуртам. Калі апускалі дамавіну, дала волю новым слязам маці. Яе галашэнне асабліва рэзала Васілёву душу адным паўторам: «От і напаследак не пабачыла цябе, сынок, не пабачыла-а-а!..»

З Піцера ніхто не аб'явіўся: там, напэўна, прыслухаліся да рапарту Цырыльчука. Аднак ён не спяшаўся пакінуць вёску: сядзеў і сядзеў за памінальным сталом, хоць не піў і амаль не еў. Думаў пра сваё, неўпапад адказваў жанчынам, якія, нарэшце ажыўленыя, пыталіся пра Міхася Захарыка і наогул пра службу. Пакурыць ён цяпер ішоў на вуліцу, і Васіль бачыў праз акно, як паблісквала мігачка ягонай рацыі. На прапанову застацца нанач і на гэты раз добра адпачыць ён сказаў рашучае «не»: маўляў, пасплю ў дарозе, балазе спакойны за салдацікаў сваіх, якія бяссоннай ночы не зведалі і абодва, на змену, спраўна кіруюць машынаю. Васіль дзівіўся: чаму ж не ехаць завідна — або во зараз, або заўтра ўранку?

«Штосьці тут не так»: ён успомніў думку, выказаную ім у ранейшай размове з Цырыльчуком. І непамысныя слова «параблыталі» за ёю ўсплыло… Таму ён і не здолеў забыцца сном, калі вайсковы грузавічок знік у сутонні вуліцы, ледзь-ледзь асветленай поўняю, што ўзыходзіла. Васіль наведаў фельчарку і яе словамі заспакоіў маці; дапамог жонцы сабраць са сталоў і памыць посуд перад тым, як легчы на канапу, ды ўсё дарма: праваліўся ў сон — і вынырнуў з яго.

Узяў кішэнны ліхтарык і ціха выйшаў на ганак. Поўня стаяла высока, але па-ранейшаму цёмна-барвовая. Не, пэўна ж, не ад яе святла на ўзгорку, дзе новыя, нядаўна пачатыя могліцы. Здзіўленне і няўцямная трывога пацягнулі туды. Рушыў напрасткі, праз пустыя восеньскія агароды, акрэсленыя жардзінамі на слупках і дарогаю, якою везлі Міхася. Яго пахавалі амаль на вяршыні ўзгорка, там і зіхцела святло. Здрыгануўся Васіль яшчэ зводдаль ад яго: у канцы агародаў, там, дзе раўней, бы прыземісты вятрак, стаяў… верталёт. Па той бок ад яго адзін за адным прагучалі два маладыя галасы: бадай, вартавых. Васіль як мага далей і цішэй абмінуў іх, перасек дарогу і апынуўся за злёгку самкнутымі варотамі. Госці з Піцера? Ночку на могліцах?.. Ён не ведаў, што і падумаць.

Схавацца на новых кладах было цяжка, і Васіль прыгнуўся, пайшоў паўкругам паміж нізкімі кусцікамі і рэдкімі надмагільнымі помнікамі. Бліжэй і бліжэй, каб можна было прыгледзецца, але не выдаць сябе. За крокаў дваццаць спыніўся, прысеў: досыць, відовішча як на далоні. Мясціна асвятлялася фарамі аўтамашыны, габарыты якой нагадвалі… Так і ёсць, той самы грузавічок! Аднак у святле фараў, захінуты ў плашч, стаяў незнаёмы чалавек, высокі і з-за таго, што пераміналася з нагі на нагу, неспакойны.

— Хутка вы там? Усё на месцы? — неўзабаве пачуў ягоны ўладны голас Васіль.

Нехта адрывіста адказаў яму, і тут Васіль убачыў непадалёку ад Міхасёвай магілы дзве постаці, схіленыя над доўгаю металічнай скрынкаю. Адна з постацей наблізілася да чалавека ў плашчы.

— Закончылі, усё ў парадку. Можна ехаць.

Голас і пастава належалі маёру Цырыльчуку. Ён і іншы вайсковец, з кім важдаліся над скрынкаю, паднялі яе і панеслі да грузавіка. «Штосьці тут не так... Дык гэта ж дамавіна! Што? Міхасёва?!» Васіль не памятаў сябе, не ўсведамляў, чым у гэты момант рызыкуе. Ён выбег на святло, калі чалавек у плашчы накіраваўся ўбок могілкавых варотаў, а Цырыльчук і яго напарнік адчынялі дзверцы аўтамашыны.

— Маёр, чакайце! Што сталася, як гэта ўсё разумець?! Скажаце вы, у рэшце рэшт, ці не?..

Чалавек у плашчы ўздрыгнуў і азірнуўся. Цырыльчук сплюнуў, ляпнуў дзверцамі, казырнуў:

— Даруйце, генерал. Няўвязка, мы ж прадбачылі яе. Гэта — брат... Шчаслівай вам дарогі! — І потым да напарніка: — Едзь, перагружайце, я не забаўлюся.

Ён адвёў Васіля.

— Вышпіяніў, афганец? Мяне абхітрыў, разведчыка... Ну, добра, выбачай, хацелі як лепш зрабіць, ды ты не даў. Здагадваешся цяпер, чаму я прасіў адкласці пахаванне? Не брата мы прывезлі ўчора, а іншага, параблыталі. Схібілі з маркіроўкай… І так бывае. Колькі нябожчыкаў у свеце ляжыць не на сваім месцы! Цывільных, вайсковых...

— Не чытай натацыяў, маёр. Цяпер я, маці, бацька можам быць пэўныя, што там, — Васіль кіўнуў на магілу, — ляжыць Міхась, а не хто-небудзь іншы?

— Так. Бач, сам генерал патурбаваўся, а ты сумняваешся... Толькі вось што… Не падымай шуму. Не ўздумай, чаго добрага, яшчэ раз магілу раскопваць. Словы афіцэра, памылка выпраўлена!

— Не па-людску дапусцілі, не па-людску выправілі. — Васіль павёў плячом, ухіліўся ад Цырыльчуковай далоні, і яна ледзь дакранулася.

— Пакінь яршыцца. Не шпіёніў бы, і было б усё шыта-крыта... Смелы, аднак! — Цырыльчук апусціў руку на кабуру, і Васіль інстынктыўна зрабіў крок назад.

— Не бойся. — Рука слізнула ў кішэню і выняла стосік асігнацый, рассунула іх веерам. — Гэта кампенсацыя табе, бацькам...

— Купляеш?

— Купляю маўчанне, яно на карысць усім. Папярэджваю: каб ні слова, ні гуку. Як ужо атрымалася, так няхай і будзе. Ты ж не дурны, афганец! Бярэш?..

На агародах застракатаў, зашумеў і тымчасова падняўся верталёт. Цырыльчук кінуў грошы пад ногі Васілю і са словам «бывай» пашыбаваў з могілак. Праз хвілін дзесяць паімчалася па дарозе машына.

Васіль падняў асігнацыі — вырашыў: будуць на прыстойны помнік брату, — і падышоў да магілы. Рукамі падсыпаў і падраўняў капец, папраравіў вянкі. Крыху адышоўся, пстрыкнуў ліхтарыкам, каб упэўніцца, што ўсё тут мае ранейшы выгляд, бо ўранку, як водзіцца, праведаюць нябожчыка маці ды блізкія сваякі... Раптам у яркім святле там, дзе ноччу стаяла дамавіна і карпелі вайскоўцы, чымсьці белым заблішчала ўтаптаная трава, нібыта ляжала на ёй пацяруха мукі або крухмалу. Васіль старанна саскроб парашок на далонь, паднёс да носа, лізнуў языком. Знаўца хіміі з універсітэта і ўдзельнік "паляванняў" на афганскія караваны, ён беспамылкова вызначыў: наркотык…

Дык вось над чым плакалі і што пасля хавалі жалобнікі! І не толькі гэта, хутчэй за ўсё, было ў дамавіне, а і тое, чаго не рассыплеш і што надае патрэбную вагу ёй...

«Госпадзі! Няўжо і брат мой быў звязаны з нячыстымі на руку?! З таго і загінуў?!»

Маркотны і разгублены, Васіль безуважна сеў на магільны капец.

ЮБІЛЕЙ

ЗЕРНЕ СЛОЎ

Уздымныя крокі

Іван Цярэнцьевіч Бурсаў нарадзіўся 19 снежня 1927 года ў Клімавічах Магілёўскай вобласці. Працоўны шлях пачынаў на Чэлябінскім металургічным заводзе, на Мінскім трактарным…

Свае першыя вершы чытаў сябрам літаб'яднання пры газеце «Знамя юности». Па сканчэнні Літінстытута ў Маскве некаторы час працаваў рэдактарам часопіса «Нёман». Пазней стаў супрацоўнікам маскоўскага часопіса «Молодая гвардия».

Апрача кніг прозы Іванам Бурсавым выдадзена 14 зборнікаў вершаў, 20 «творчых пасланняў» для дзяцей. Многія набыткі Бурсава перакладзены на балгарскую, нямецкую, польскую, украінскую і іншыя мовы. А самому Бурсаву-перакладчыку былі ўдзячныя Р. Барадулін і Г. Бураўкін, У. Караткевіч і В. Зуёнак, Е. Лось і К. Цвірка, М. Федзюковіч і Д. Бічэль-Загнетава, П. Броўка і А. Астрэйка… Дружылі з маскоўскім суайчыннікам і мінскія кампазітары.

У 2011 годзе Іван Бурсаў выдаў прэзентатыўную анталогію беларускай паэзіі «Шаги». У кнігу падабраны творы «пачынальнікаў», «нашаніўцаў», «маладнякоўцаў» і «ўзвышэнцаў» — усяго сорак сем творцаў з вялікай грамады літаратурнага шэсця. Асобны раздзел анталогіі напоўнены перакладамі спадчыны Алеся Смаленца (А. Ружанцова), Ларысы Геніюш, Аляксея Пысіна. Зборнік заканчваецца ўдумным артыкулам «Мой Янка Купала» і вершам-прысвячэннем з нагоды ўсталявання ў Маскве помніка класіку беларускай літаратуры.

З 85-годдзем Вас, Іван Цярэнцьевіч!

Сяргей Панізьнік

Іван БУРСАЎ

Зерне слоў

Шурпаты шум палёў,
птушыны гмах нябёс —
усё, што пакахаў,
і ў сэрцы прыбярог, –
узняў на думны лёс,
над плёсамі разнёс,
каб зерне
спелых слоў
сабраць у звонкі рог.

Каханне не замрэ…
І пойдзе новы рост
ад збажыны, з якой
я ўсплыў
па-над зямлёй…
Вам любасці суябло!
Будзь плоднаю, любоў,
над вашаю вясной,
над… памяццю маёй!

Лабжанка

Крылатым соснам
лета як служанка —
яны звіняць,
каб знікла і слата…

А рэчка
называецца Лабжанка,
і ў рэчцы той
зялёная вада.
Яна хвалюецца
на асачынах,
дае хвастам яршовым круцяля.
Тут не вада —
жывы нектар айчыны,
дзе сам я прытуляўся да камля.
Крылатым соснам
Лета як служанка —
прымкнулася дзяцінства
дабрата…
Я ў горкі час
уміг з табой, Лабжанка!
У прысмаку
зялёная
вада.

Зазімак

Слязу
скаціла кропля за акном.
А на двары ані зімы,
ні лета.
І лес,
разнюханы бялюткім сном,
страсае снег з махровых эпалетаў.

Ля ног яго
сумёты
з-пад палы
выглядваюць, бо ім ужо не спіцца,
камлі і кроны ў водары смалы,
капежыцца вясёлая іглiца.

Прачнуўшыся між летам і зімой,
з пагодай лес нядужы разабрацца.
Стаіўся, як і я перад табой,
не ведаючы —
плакаць,
ці ўсміхацца.

Пераклаў з расійскай
Сяргей Панізьнік

ВЕРШЫ

«АДПІ МЯНЕ, ЯК З КЕЛІХА — ВІНА»

Лілія ЗАЛАТАНОША

***

Прасіла і маліла дапазна:
«Адпі мяне, як з келіха — віна,
І пасялі мяне ў сабе навек,
Каб я сінела небам з-пад павек.

Каб дні і ночы думаў пра адно.
Шукаў мяне, нібыта ў чарцы дно.
Хадзіў кругамі з думкай: як там я?
Каб пад нагамі таньчыла зямля…

Каб погляд твой расстрэльваў да відна».
Не маюць правілаў каханне і вайна.
…Крыніца чыстая, таму што нічыя.
Не вер мне, любы, быццам я твая.

Чысты ліст

Лістоў тваіх чакала, нібы сноў,
Дзе поруч мы, а навакол бяздонне.
Ліюцца слёзы прыгаршчамі слоў…
(і досыць слоў і ўчора, і сягоння).

Хоць аркуш надашлі заміж ліста,
а там нічога — ветразяў магіла.
А вецер іх пяшчотна так гартаў,
бо з іх апоўнач вырастаюць крылы.

А мора… Запытайся ўва сне:
«Ці хочаш мора? — Ветразяў хапіла б…».

Без мора і жыццё, нібы на дне…
Яно, як неба, дзе так вольна крылам.

Вецер

Вецер голы і босы,
Што пабачыць, той просіць…

***

Бывае час, калі усё маўчыць,
Як дзень пражыты — вусцішна нямее.
Начны ліхтар да раніцы праспіць,
А маладзік свяціць яшчэ не ўмее…

***

Трапечацца фіранка. Ранак позні.
Паруе кава. Поруч — цень ліста.
Я за сталом сяджу й пішу пра восень
І пра віно, дакладней, кроў Хрыста.

Праврацца б скрозь кардон пажарны лесу
На звар'яцелым, дзікім скакуне…
Як ненармальна: жонка й паэтэса!
Паранармальна:
Ты кахаеш?
— Не..

Чортава вяселле

Таполі цемень запляталі
У дрэды позняга мадэрну.
Ноч, бы ўкапаная, стаяла
Безабаронна і манерна.

Дзесь блізка сноўдаў сонны час,
Заблытаў ногі у бадыллі.
На возеры крычаў пугач,
У ніжніх строях, быццам прывід.

Не песціў месяц срэбрам воч —
Ніякі быў пасля пахмелля.
Глыбей ад прорвы сёння ноч,
Няйначай — «чортава вяселле»…

На скрыжаванні ліхтары
сваю раскінулі прыманку…
Не верылася мне тады,
што дажывём з табой да ранку.

***

Уздыхаюць гадзіннікі: мой, поруч твой.

Украінская паэтка Лілія Залатаноша нарадзілася ў 1963 годзе. Аўтар паэтычных кніг «Жаночыя сны»(1996), "Па закону вогненнай спіралі»(1999), «Сола свечкі» (2001), «Цяпер або ніколі»(2004), «Хачу да цябе»(2009). Закончыла юрыдычны факультэт Кіеўскага дзяржаўнага ўніверсітэту імя Тараса Шэўчэнкі, а таксама Інстытут журналістыкі. Працуе навуковым супрацоўнікам Інстытуту журналістыкі КДУ імя Т. Шаўчэнкі. Аўтар шэрагу папулярных песняў. Жыве ў Кіеве.

«Ліля Залатаноша піша вельмі смела, — выказаўся пра паэтку Герой Украіны і вядомы паэт Дмітро Паўлычка, — але ўсё, што хоча сказаць, не ў слове, а дзесь у падтэксце. Слова толькі нацякае на штосьь невымоўнае, неабдымнае. І гэта робіць яе вершы сапраўднай паэзіяй»

Свечка

1
Далоняў плаўны пераход
У вогнік свечкі, дым, што ўецца…
О, той не здраджвае агонь,
Які не абпякае сэрца.

Адлігай возьмецца зіма,
і свечка выгнецца дугою.
Бо свечка — гэта я сама
У цёмнай бездані з табою.

2
Гарыць, усё яшчэ гарыць!
І сагравае бескарысна.
Так ненавязліва скарыць,
Штось шапялявячы агніста…
Як нотны выклік — крык актаў!
Агонь — знішчальнік дня старога.
Агонь — Хрыстос, які падняў
Да неба пыльны крыж дарогі.

3
Агнём наступіш — закрычу,
Як хмыз — гарэць яшчэ я ўмею.
Бо, згаладалая, маўчу,
Дакладней, свечкаю бялею.

4
У храме ночы сонна й квола
Канала свечка на вачах,
Нібы дапець хацела сола,
Згубіўшы перад сконам страх.

Нібы знайсці спяшала Веру,
Дзесьці ад вечнасці за крок.
Бо свечка — гэта дотык светлы
Да харАства. Агню выток.

5
…Не затрымаць і не забараніць
Святла ўзыходы — сонечную бездань.
Цалую вогнік свечкі, што дрыжыць,
як тысячы агнёў начнога места.

Чорная вішня

Я падала, нібыта тая вішня,
Што ты сарваў у спёку на хаду.
Баялася, каб хоць чаго не выйшла,
Ды падала. І зноўку упаду.

Не мроіла нікім я гэтак зроду.
Ад костак хай народзяцца сады…
Я не люблю шукаць у жарсці броду
І не лічу хвіліны і гады.

***

Ноч, як ваза, поўная пяшчоты.
Ад травы да воч цалуй,
мой родны.
Бо грахоўным пахне ліпа мёдам,
Гэта ноч —
дарунак ад прыроды!

Нашы цені — доўгія дарогі...
Проста дзіва! У сусвет лячу я.
І хоць як мяне хай судзяць строга,
я ў цябе сягоння заначую.

***

Пра тое, што кахаю, я змаліла,
І бессаромна станікападаў,
нібыта дзікі воран чорнакрылы
у просінь навальнічную атаў...

Ты штось шаптаў, бы пацеркі нанізваў,
На промні пазалочаныя траў...
І дзіўна, што... табе я не змаліла:
Пад ранак закахалася сама.

***

Пахне глёк
сырадоем...
Так пахла сена табою.
Пакуль не трэснула неба,
Як нашы любошчы.
Ты і я. І валошкі —
там і тут.
Нібы хтось адарваў
жмут блакіту
і раскідаў яго па ўсім полі.
Ой! Чаго яшчэ трэба? Кра-са!
...Моліцца неба бліскавіцаю,
і молімся мы.
І не хочацца думаць, што
пасля дажджу —
неба заснула.
Ды раптам, зноўку —
бліскавіца!
Бліс-ка-ві-ца!
Ой, бліскавіца!

Пясочны гадзіннік

Мы ўдваіх — адзін пясочны гадзіннік.
Пясок не спіць, перасыпаецца,
Калі мы разам.
А не бачымся — спыняецца час —
У адным з нас.

Мікола, паволі…

— Па ўласнае волі?
— Па волі… Па волі…
Ты — вецер, Мікола!
Ты — ветразь, Мікола!
Мікола, паволі, паволі, паволі…
Ты — прорва, Мікола!,
Ты — просінь, Мікола!
А косы дадолу, дадолу, дадолу…
Душа мая голая,
Вузкае кола…
Мікола, паволі, паволі, паволі…
Ты — хіжы, Мікола!
Ты — дужы, Мікола!
Мікола, паволі, паволі, паволі…
У чорта ў палоне —
Ты — ліха, Мікола!
Ты — шчасце, Мікола!
Пайшоў ты, Мікола!
Які ты, Мікола!..
Мікола, паволі, паволі, паволі…
Сцялюся, бы ў полі
Пад ветрам таполя…
Мікола, паволі,
Паволі.
Даволі…

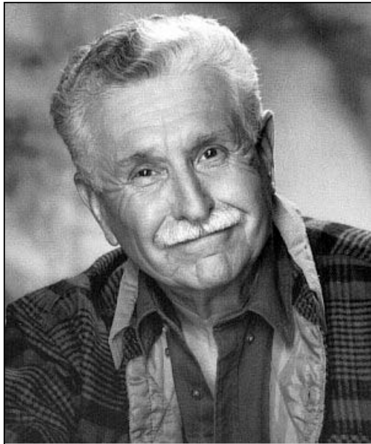
Пераклад з украінскай Эдуарда Акуліна

АПАВЯДАННЕ

ПАСТКІ ПАРАДУ ПЫХЛІВАСЦІ

О. Генры (1862–1910)

Містэр Таўэрс Чэндлер у сваім мэбляваным пакоі прасаваў вечаровы касцюм. Адзін прас грэўся на газавай плітцы, другі ж рашуча рухаўся туды-сюды, шчыруючы над такой жаданай складкай, якая вось-вось працягнецца роўнай лініяй ад лакаваных туфляў містэра Чэндлера да краю яго камізэлькі. Больш пра туалет нашага героя даводзіць да ўсеагульнага ведама няма чаго. Рэшту хай дадумваюць тыя, каго высакародная беднасць змушае да ганебных хітрыкаў. Наступным разам мы ўбачым містэра Чэндлера, калі ён будзе спускацца па лесвіцы мэбляваных пакояў, бездакорна і прыстойна апрануты, спакойны, самаўпэўнены і прывабны — акурат такі, якім мусіць выглядаць тыповы ньюёркскі заўсёднік клубаў, трошкі знуджаны, але поўны рашучасці аддацца ўсім вечаровым забавам.

Чэндлер зарабляў 18 даляраў у тыдзень, працуючы ў канторы аднаго архітэктара. Яму было дваццаць два гады, ён лічыў архітэктуру сапраўдным мастацтвам і шчыра верыў (хаця не насмельваўся прызнацца ў гэтым у Нью-Ёрку), што хмарачос «Прас» мае меншую эстэтычную каштоўнасць, чым вялікі Міланскі сабор.

Кожны тыдзень Чэндлер адкладаў з заробкаў адзін даляр. Сабраўшы такім чынам за дзесяць тыдняў дадатковы капітал, ён са зніжкай набываў у старога сквапнага Бацькі Часу адзін джэнтльменскі вечар. Узброіўшыся рэгаліямі мільянераў і прэзідэнтаў, ён выпраўляўся ў квартал, дзе кіпела самае яркае і бліскучае жыццё, і там абедаў, раскошна і густоўна. З дзесяццю далярамі ў кішэні чалавек можа, хай усяго і на некалькі гадзінаў, дазволіць сабе згуляць у багатага гультая. Гэтых грошай хопіць на добра прадуманую вячэру, бутэльку віна з прыстойнай этыкеткай, сувымерныя чаявыя, цыгару, рамізніка і звычайныя гэтак далей.

Адзін такі чароўны вечар, адабраны з сямідзесяці астатніх панылых вечароў, быў для Чэндлера крыніцай абнаўляльнай асалоды. Першы выезд здараецца ў дзявочым жыцці толькі раз, і калі сівеюць валасы, ён адзіны застаецца ў памяці свежым і салодкім. Чэндлер жа кожныя дзесяць тыдняў перажывае радасць такую вострую і трапяткую, якая бывае толькі ў першы раз. Сядзець сярод бонвіванаў пад пальмамі, у віры таемнай музыкі, аглядаць заўсёднікаў гэтага раю і трапляць у поле іх агляду — хіба зраўняецца з гэтым першы танец дэбютанткі і яе цюлевая сукенка з кароткімі рукавамі?

Чэндлер рухаўся па брадвейскім парадзе вечаровай пыхлівасці. Гэтым вечарам ён быў не толькі наведнікам выставы, але і яе экспанатам. Наступныя шэсцьдзесят дзевяць вечароў ён будзе апранацца ў шавіётавыя і камвольныя касцюмы і вячэраць у сумнеўных табльдотах, шумных буфетах — ці проста спажываць у сваім мэбляваным пакоі сандвічы з півам. Але ён нават хацеў гэтага, бо быў сапраўдным сынам вялікага мітусліваага гораду, і адзін вечар у неонавым святле кампенсаваў яму мноства іншых змрочных вечароў.

Чэндлер зацягваў свой шпацыр, пакуль яго вялікі шлях, асветлены лімоннымі агнямі, не пачалі перасякаць саракавыя вуліцы. Вечар толькі пачынаўся, а калі далучаешся да бамонду толькі раз на семдзесят дзён, хочацца неяк працягнуць задавальненне. Погляды — яркія, панурыя, цікаўныя, захопленыя, дзёрзкія, ваблівыя — былі звернутыя на яго, бо абліччa і строй Чэндлера выдавалі ў ім прыхільніка гадзінаў уцехаў і асалодаў.

На адным куце ён спыніўся і задумаўся, ці не час яму павярнуць назад, да бліскучых і фешэнебельных рэстаранаў, дзе ён зазвычай вячэраў у дні свае неверагоднае раскошы. Акурат у гэты момант дзяўчына, што весела вылецела з-за рога, пaслізнулася на зледзянелым снезе і завалілася на ходнік.

Чэндлер з усёй далікатнасцю і пачцівасцю тут жа дапамог ёй падняцца. Дзяўчына, кульгаючы, падышла да сцяны, абаперлася на яе і сарамліва падзякавала.

— Здаецца, я расцягнула шчыкалатку, — сказала яна. — Яна падвярнулася, калі я ўпала.

— Моцна баліць? — спытаў Чэндлер.

— Толькі калі я пераношу на яе ўсю вагу. Думаю, праз хвілінудзве я змагу пайсці далей.

— Ці магу я чым-небудзь дапамагчы? — прапанаваў малады чалавек. — Злавіць кэб ці яшчэ штo...

— Дзякуй вам, — мякка, але рашуча адмовіла дзяўчына. — Я ўпэўненая, што турбавацца не варта. Як гэта недарочна з майго боку! І абцасы як назло сама зручнасць — няма нават каго абвінаваціць!

Чэндлер зірнуў на дзяўчыну і зразумеў, што цікавіцца ёй усё больш. У яе прыгажосці было штосьці вытанчанае, а вочы здаваліся адначасова вясёлымі і добрымі. На ёй была сціплая чорная сукенка, падобная да ўніформы, такой, напрыклад, як надзяваюць прадаўшчыцы. Завітыя пасмы цёмна-каштанавых валасоў выбіваліся з-пад таннага чорнага капялюшыка, адзіным упрыгожаннем якога была аксамітная стужка з бантам. Яна магла б пазаваць для партрэта самай лепшай і самай годнай прадстаўніцы свайго класу — класу працоўных дзяўчат.

Нечаканa ў галаве маладога архітэктара з'явілася ідэя. Ён запросіць гэтую дзяўчыну павячэраць. Вось чаго не хапала яго перыядычным раскошным, але самотным святам! Кароткія імгненні яго вытанчанага шыкавання зробяцца вiдавочна ярчэйшымі, калі ён залучыць у сваю кампанію лэдзі. А ён не сумняваўся, што гэтая дзяўчына была лэдзі — пра гэта сведчылі і яе мова, і манеры. Нягледзячы на ўсю прастату яе ўбрання ён адчуваў, што сядзець побач з ёй за сталом будзе вельмі прыемна.

Гэтыя думкі імкліва пранесліся ў яго галаве — і рашэнне прынятае. Ён, безумоўна, парушаў этыкет, але працоўныя дзяўчаты ў такіх справах часта гатовыя закрываць вочы на фармальнасці. Іх суджэнні пра мужчынаў вельмі праніклівыя, а таму нашмат карыснейшыя за ўсе гэтыя бессэнсоўныя ўмоўнасці. Дзесяці даляраў, калі траціць іх з розумам, хопіць на вячэру для дваіх. Няма сумневу, што абед застанецца для яе яркім уражаннем сярод панылага руціннага жыцця, а яе мілае захапленне толькі павялічыць яго трыюмф і асалоду.

— Мне здаецца, — са шчырай сур'ёзнасцю сказаў ён, — што вашай назе патрэбны даўжэйшы адпачынак, чым вы думаеце. А таму я хачу прапанаваць вам спосаб адпачыць і адначасова зрабіць мне вялікі гонар. Калі вы выбеглі з-за рога і спатыкнуліся, я акурат збіраўся на поўнай самоце павячэраць. Давайце ў якім утульным месцы пасядзім і пагутарым — я ўпэўнены, што пасля гэтага вашая пашкоджаная шчыкалатка з лёгкасцю данясе вас дадому.

Дзяўчына хутка агледзела ясны прыемны твар Чэндлера. Яе вочы заблішчэлі, і яна шчыра ўсміхнулася.

— Але мы ж не знаёмыя — здаецца, так не заведзена? — з сумневам спытала яна.

— Нічога кепскага тут няма, — дабрадушна сказаў малады чалавек. — Дазвольце прадставіцца, мяне завуць містэр Таўэрс Чэндлер. Пасля вячэры, якую я паспрабую зрабіць як мага больш утульнай, я развітаюся з вамі ці праводжу вас дадому — як захочаце.

— Але Божа мой! — усклікнула дзяўчына, зірнуўшы на бездакорны строй Чэндлера. — У гэтай старой сукенцы і капелюшы?!

— Ды не хвалюйцеся! — весела супакоіў яе Чэндлер. — Мушу прызнацца, вы нашмат прыгажэйшыя за ўсіх тых дамаў у добра прадуманых вечаровых сукнях, якіх мы, магчыма, убачым.

— Шчыкалатка пакуль яшчэ баліць, — прамовіла дзяўчына, робячы няўпэўнены крок. — Мабыць, давядзецца прыняць вашае запрашэнне, містэр Чэндлер. Можаце называць мяне міс Мэрыян.

— Тады хадзем, міс Мэрыян, — ажыўлена, але надзвычай пачціва прамовіў малады архітэктар. — Далёка ісці не давядзецца. У суседнім квартале акурат ёсць адзін вельмі някепскі прыстойны рэстаранчык. Вы можаце абаперціся на маю руку... так... і павольна пойдзем. Сумна ўвесь час вячэраць на самоце. Я ўжо нават трошкі рады таму, што вы паслізнуліся на гэтым лёдзе.

Калі іх пасадзілі за добра ўбраны стол і побач завіс у чаканні шматабяцальны афіцыянт, Чэндлер напоўніцу адчуў тую асалоду, якую заўсёды прыносілі яму яго рэгулярныя выхады ў свет.

Рэстаран гэты быў не такі бліскучы і напышлівы, як яго ўлюбёная ўстанова трошкі ніжэй па Брадвеі, але саступаў яму зусім нязначна. За столікамі сядзелі надзвычай рэспектабельныя наведнікі, аркестр быў добры, і яго ненавязлівая музыка рабіла размову яшчэ прыемнейшай, а кухня і абслуга былі вартыя любой пахвалы. Спадарожніца Чэндлера, нягледзячы на танную сукенку і капялюшык, трымалася з годнасцю, якая толькі падкрэслівала прыроднае хараство яе тварыка і фігуры. І не было сумневу — яна глядзела на Чэндлера, які паводзіўся бадзёра, але стрымана, глядзела натхнёнымі і шчырымі блакітнымі вачыма, і на яе чароўным твары ўжо амаль чыталася захапленне.

І тут усё вар'яцтва Манхэтана, уся ўтрапёнасць штучнае раскошы, бацылы самазададаволенасці, чума правінцыйнага пазёрства ўсяліліся ў Таўэрса Чэндлера. Ён на Брадвеі, вакол — багацце і бляск. І гэтыя скіраваныя на яго вочы! Ён быў на сцэне, ён граў у гэтай аднадзённай камедыі ролю легкадумнага франта і лянотнага знаўцы свету. Ён быў гатовы да гэтай ролі, і ўсе анёлы-ахоўнікі не здолелі б перарваць яго бенефіс.

Ён пачаў расказваць міс Мэрыян усялякую бязглуздзіцу пра клубы, прыёмы, пра гольф і скачкі, сабак, катыльёны і замежныя паездкі, не забыўшы спамянуць пра яхту, што стаіць дзесьці ў Ларчманце. Заўважыўшы, што яго балбатня робіць уражанне, ён разышоўся яшчэ больш, пачаў шматлікія намякаць на вялізную спадчыну і бесцырымонна скланяць імёны, якія працоўны клас згадвае не без трымцлівай пашаноты. Гэта быў яго дзень, і ён не ўпусціў магчымасці выціснуць з яго ўсё самае, на яго думку, лепшае. І ўсё ж раз ці два чыстае золата дзявочае душы заззяла скрозь туман самазакаханасці, што затлуміў яму галаву.

— Той лад жыцця, пра які вы расказваеце, — прамовіла яна, — здаецца мне такім павярхоўным і несур'ёзным. Няўжо няма ў свеце працы, якая здолела б вас зацікавіць?

— Праца, мая дарагая міс Мэрыян?! — усклікнуў ён. — Толькі ўявіце сабе, што вам кожны дзень трэба пераапранацца да вячэры, а ўдзень нанесці з паўтузіна візітаў — пры тым, што на кожным рагу паліцэйскія гатовыя скокнуць у вашую машыну і адправіць на ўчастак, як толькі вы спрабуеце паехаць хутчэй за павозку, запрэжаную аслом. Мы, марнатраўцы часу, загружаныя працай больш чым хто.

Абед скончыўся, афіцыянт атрымаў шчодрую ўзнагароду, і двое маладых людзей выйшлі на рог вуліцы, дзе яны ўпершыню сустрэліся. Цяпер міс Мэрыян ішла вельмі добра і амаль не кульгала.

— Дзякую вам за прыемны вечар, — шчыра сказала яна. — Але я мушу бегчы дадому. Вячэра была проста цудоўная, містэр Чэндлер.

Ён паціснуў ёй руку, сардэчна ўсміхнуўся і прамармытаў нешта пра брыдж у сваім клубе. Хвіліну ён глядзеў, як яна хутка крочыла ва ўсходнім напрамку, а потым узяў кэб і марудна адправіўся дадому.

Вярнуўшыся ў халодны пакой, Чэндлер адклаў свой вечаровы касцюм, які цяпер чакаюць шэсцьдзясят дзевяць дзён адпачынку. Потым задумаўся.

— Якая неверагодная дзяўчына! — прамовіў ён сам сабе. — Магу паклясціся, што яна — тое што трэба, хай сабе і працуе. Імаверна, калі б я сказаў ёй праўду замест усёй гэтай лухты, мы маглі б... Ды ну ўсё гэта! Я проста мусіў адпавядаць свайму касцюму!

Так разважаў дзікун, народжаны і выхаваны ў вігвамах манхэтанскага племені.

Пакінуўшы свайго бенефіцыянта, дзяўчына паспешліва прабегла два кварталы на ўсход і апынулася перад прыгожым і паважным асабняком, што выходзіў фасадам на галоўнае авеню Мамоны і дапаможных багоў. Яна заскочыла ў сярэдзіну і паднялася ў пакой, дзе прыгожая маладая лэдзі ў вытанчанай дамашняй сукні ўжо трывожна пaглядала ў акно.

— А вось і нашая гарэзніца! — усклікнула старэйшая дзяўчына, пабачыўшы ў дзвярах малодшую. — Калі ты ўрэшце перастанеш нас палохаць? Вось ужо дзве гадзіны як збегла з дому ў гэтых рызманах і капелюшы Мэры! Мама ўжо забіла трывогу. Яна адправіла на пошукі Луі з машынай. Ты кепская, легкадумная дзяўчынка!

Старэйшая націснула на званок, і праз хвіліну з'явілася служанка.

— Мэры, скажы маме, што міс Мэрыян вярнулася.

— Не сварыся, сястра. Я проста бегла да мадам Тэа, каб сказаць, што замест ружовай устаўкі трэба зрабіць ліловую. А гэтая сукенка і капялюш Мэры — акурат тое, што трэба ў такіх выпадках. Не сумняюся, што ўсе лічылі мяне прадавачкай.

— Мы ўжо павячэралі, дарагая, ты спазнілася.

— Я ведаю. Я паслізнулася на ходніку і падвярнула нагу. Ісці было балюча, а таму я дакульгала да рэстарана і пачакала, пакуль адчую сябе лепей. Вось чаму я спазнілася.

Дзяўчаты сядзелі ля акна і глядзелі на ліхтары і патокі экіпажаў, што імчалі па вуліцы. Малодшая сястра прыціснулася да сястры і паклала галаву ёй на калені.

— Аднойчы мы, ты і я, выйдзем замуж, — мройна сказала яна. — Але ў нас столькі грошай, што нам не дазволяць расчараваць публіку. Хочаш, сястрычка, я раскажу табе пра чалавека, якога магла б пакахаць?

— Ну давай, летуценніца, — усміхнулася старэйшая.

— Я магла б пакахаць чалавека з таямнічымі і добрымі сінімі вачыма, чалавека, які прыхільна і з павагай ставіўся б да бедных дзяўчат, які быў бы прыгожым і прыязным, але зусім не кaкетлівым. Але я змагу палюбіць яго толькі тады, калі ў яго будзе мэта, памкненне і нейкая справа ў жыцці. Няважна, будзе ён багатым ці бедным, — я дапамагу яму дамагчыся свайго. Але, дарагая сястра, вакол нас — толькі тыя лянотнікі, што дзеляць жыццё паміж прыёмамі і клубамі, і я не магу пакахаць аднаго з іх, нават калі ў яго сінія вочы і ён па-добраму ставіцца да бедных дзяўчат, з якімі знаёміцца на вуліцы.

Пераклад з ангельскай Ганны ЯНКУТА

МАРАЛЬ

У ВЫРАЙ ЯНА НЕ ПАЛЯЦІЦЬ

Валер САНЬКО

Што памеры лона жанчыны ў параўнанні з памерамі Зямлі — тое памеры Зямлі ў параўнанні з Тагасвеццем; у Ім безліч вымярэнняў, ацэнкаў матэрыі, руху, святла.

Лабарантка Марыя Петрачэнка пра гэты свет і той свет ніколі дасюль не задумвалася. Як і большасць нармальных здаровых людзей вакол.

Зроблены аборт, насуперак просьбам і рашэнню мужа, перавярнуў душу маладзіцы. Рашучае асуджэнне свякрухі, свёкра, цвёрдая навага Арцёма на развод, страх зробленага граху даканалі Марыю Петрачэнка. Удар грузавіка, бальнічная палата. У жанчынкі адбыўся пераварот у ацэнках, вымярэннях.

Яна стала зачаста ўзірацца ў акно. Хвіліну, другую, паўгадзіны; увечары доўга не засынае. На пытанні бацькоў адказвае знеахвоцьна.

Пасляабортны раз'езд з мужам, дасюль роднենькім і дарагім, абражаным бязглуздасцю рашэння жонкі, падзейнічаў на завочніцу Гомельскага ўніверсітэта надта адмоўна.

Нішто не міла дваццацігадовай. Сама не разумее, што з ёю.

Калі стала затрымлівацца на гарышчы хаты, ні з таго ні з сяго заўзіралася ў вяршаліны дрэваў блізкага лесу, маці паехала ў гарадскую школу, балазе ў маленькую прыгарадную вёску з Добруша рэгулярна хадзіў гарадскі аўтобус. Штосьці ндобрае робіцца з дачкою, да доктара ісці не хоча, травяныя настоі не п'е. Можа, у школе вы, начальства, мучыце яе лішнімі нагрузкамі, крыкамі, перапытвала дырэктарку занепакоеная маці.

— Апошні час яна часта ператалкоўваецца з настаўніцай Антанінай Адамаўнай Макарэня. Пагаварыце з ёю. У школе ў Марыі Сапронаўны ўсё нармальна, — дырэктар адводзіць маму Марыі Петрачэнка ў настаўніцкую.

— Баюся, каб не звар'яцела... Сонная стала, нішто яе не кранае, — рэдзіць старэйшая. Паўтарае пра восьвосьны штамп у пашпарт дачкі пра развод.

Антаніна Макарэня блізіцца да крамяной яшчэ жанчыны, выдыхае страхотнае:

— Не таго вы баіцеся, не таго. — Як мякчэй сказаць матцы пра маклівую страту дачкі, ну як? Агучваецца згадка сама: — Яна зсамагубнічаць уздумала. — Убачыла эфект ад выказанага на жанчыну, не адступіла. — Дзіцё яна яшчэ ў вас, дзеці і алкашы на штохочна адважваюцца ў хібны момант.

Бяда Марыі Петрачэнка яднае абедзвюх.

— У мяне ёсць адзін варыянт, не хочацца ўзгадваць, — выціскае Антаніна Макарэня пасля паспешнага абмеркавання спосабаў ужыўлення ў быццё маладайкі. — Быў тут мой зямляк, доктар ад медінстытута і доктар народнай медыцыны. Нешта ведае з памежавага, заглыбіннага. Дапамагае

людзям. У Слуцку адной сям'і моцна памог, выручыў гаспадара ад самагубства. Яны практычна здалі яму кватэру. Ключы і ў яго. Два ці тры дні на месяц прымае ў ёй людзей.

— Кіну ўсё, паеду да яго. — Жанчына просіць Макарэневую даць адрас, тэлефон Аляксея Бялько. — Ей-Богу паеду.

— Ехаць не трэба, ён вас не прыме. Зафанабэрнічаў ці што. Грошай не бярэ, дык нос задзірае. Наезджанцы хочуць за адзін-два прыёмы вылечыцца. Не ўдаецца — скардзяцца. Праверкаў ён не хоча, згадзелі. Не-не, ён вас не прыме.

Як ні парадаксальна, але дарогу старэйшай Петрачэнкавай да Аляксея Бялько праторыла не аднавяскоўка Антаніна Макарэня, а новы сябра ведуна Раман Кавалёў.

Вынік быў нечаканы. Заказныя пісьмы адначасова атрымалі Марыя Петрачэнка і яе маці.

«Марыі Петрачэнка

1. Пазаўчора Раман Нічыпаравіч Кавалёў па просьбе жонкі Антаніны Макарэня размаўляў са мною па тэлефоне, прыслаў пісьмо-просьбу. Сэнс яго зваротаў — дапамагчы невядомай мне Марыі Петрачэнка, вызначыць яе стан, вярнуць да рэаліяў школы і вёскі.

У просьбы дальніх і пра дальніх я стараюся не ўмешвацца. Паможаш не паможаш, падзякі не будзе, крыўды займець можаш.

Тут не той каленкор. Маладая справядлівіца з розуму і дурасці стаіць на мяжы непапраўнага, рыўка ў гнюсную для чалавека несціраннасць. Марыя не ўспрымае просьбы блізкіх, парады матулі і новай школьнай дарадчыцы Антаніны Адамаўны. Яна на мяжы самагубства, так-так, самагубства, ведае гэта маці ці не, хай хутчэй асэнсовіць і засцеражэ маладую неразумніцу.

Спецыяльна адсылаю асобна заказное пісьмо вам, матуля, і табе, Марыя. Каб ты, маладая пакрыўджанка, ведала: не цябе крыўдзіць жыццё, ты аплёўваеш вакольных, а цяпер мажэшся абгнюсіць блізкіх, школу, быццё.

Будзеш ты жывая, не будзеш жывая — існасці твой псіхаваны бзык нуль. Гэтым пісьмом расчыняю табе вочы і мазгі. Нікога губствам не ўразіш, не ўпячэш, адно сябе і крэўных.

Так, да жалю, бывае ў асобных псіхічна кранутых. Пасля азнаямлення дадзеным лістом з часцінкаю Тагасвецця ні адзін хворы самаахвотна не кінуўся ў апраметную цемру. Веру, ты, Марыя, зробіш жыццядайны выбар. Цяперашнія ўдары быцця, сямейныя няўладкі не будзеш успрымаць канцом свету.

2. Дазвольце задаць вам абедзьвюм нескладанае пытанне. Для чаго нараджаецца чалавек? Заплюшчыце вочы і дайце адказ, а тады чытайце далей.

Для працы, шчасця, радасці, здабывання дабротаў, гадавання дзяцей, дапамогі блізкім і знаёмым... — усё правільна. Тым не меней, яно ўсё на другім плане. На першым — чалавек нараджаецца для пакутаў. Для па-ку-таў! Найперш для іх. Пасля ўсведамлення такога кожны жыццёвы прасвет радасці ў чалавека — шчасце, цікавая размова, кніга, поспех, адметная сустрэча, учынак — шчасце, любая праца — значная, волатная.

Чалавек павінен жыць, каб не абыякаваць слязьмі і просьбамі, дакорамі і папрокамі блізкіх: сваякоў, мужа, дзяцей, знаёмых, супрацоўнікаў. Аксіёма. Лішнія турботы нікому не патрэбны.

3. На першым перакрыжаванні чалавека ацэньваюць/узважваюць найперш не за добрыя справы (гэта само сабою), не за недапушчанае зло. Найперш ацэньваецца, што чалавек... Не ўсім ведаць поўны адказ, стрыжнявое не кажу. Дастаткова вам наступнага. Жыць трэба не адно для працы, пра што я толькі што казаў — каб не знікла мінулае, твой род, гісторыя тваёй нацыі.

Сваякі будуць гідзіцца самазабойцы, з-за недамысліка народ стане бэрсіца ўсіх яго крэўных. Як каросліных. Чалавек абавязаны дастойна прайсці свой метр пакутаў, не можаш метр — сантыметр, не долееш — міліметр. Але прайдзі. Не выцерпіш удары жыцця, не адкрыеш запланаванае — рэзка сплывеш уніз, на полкі пекла. Як алкаш, бомж. Найперш ацэньваецца Там не ўзрост і прафесія, нацыя, грошы і пасада — хада ў дабрынь, цярплівасць.

Ты ўсё, Марыйка, выканала — дапамагла навучыцца пісаць і лічыць школьным дзеткам? Дапамагла ўсім дастойным і слабым, добрым і злым, лепшым за цябе і горшым ад цябе?

Ніхто не можа пайсці Дахаты, пакуль не выканае запланаванае правідэнцыйнасцю, генамі і ўласнымі мазгамі, горам уласным і працаю. Усе абавязаныя здзяйсняцца, працаваць, тварыць. Радаваць чалавека справамі і словамі. Не думаць раней часу пра Тагасвецце.

4. Ёсць тысячы няшчаснейшых за нас. Не кідаюцца ў пролубку, пад цягнік, на стрэл ці нож, не вешаюцца. Церпяць нядолю існавання. Церпяць.

5. Падышоў да галоўнага ў дадзеным пісьме.

У чалавека няма нагі, рукі. Церпіць. Прыносіць якможнае цяпло і радасць блізкім.

У другога галоўка паехала. Дзень здаецца ноччу, не верыць дабру, адвяргае цяпло. Хочацца яму адпомсціць жывым, асабліва крэўным і прыяцелям. Аднак не рэжа блізкіх, церпіць долю-нядолю. Не кідаецца з дзявятага паверха ўніз.

Памерлыя і забітыя не сплываюць у нябыт, а маладзёны-самазабойцы распылююцца. Дык маладое — няразвітае, цёмнае, дурадурнотнае. А ты, Марыя, сталая і думкая?

6. Закон існавання жывога — не сам нарадзіўся, не сам канчаешся, ты не маеш права пасягнуць на волю Бога, перапыніць уласнае існаванне.

7. Грэх, найвялікі грэх кожнаму, хто перапыніў ручай быцця. Нарадзіўся — гаруй, выконвай можнае, дабрачынчай, карай цемру і зласнюкоў, працуй, галоўнае працуй. Прыйдзе сугодненасць, дзеці, заможнасць, гармонія.

8. Які б не быў ты раз'адчайнены, бойся падняць нож/сякеру на другога. Пусціў яму кроў — узяў яго грахі на сябе, забіў — узяў грахі яго крэўных на сваіх крэўных. Тое ж і з самазабойствам.

9. Душы смелых і найгарэтных, якія верац у Бога, а не вераць у Тагаіснасць, перад якой планета Зямля — меней лістка на дрэве, — душы самагубцаў не трапяць на перакрыжаванне. Яны стануць смеццем перад палонкаю ў лёдзе: туды не могуць, сюды не пускаюць, тут няўлежна, там няможна.

Самагубцы пазайздросцяць чарвяку на распаленай патэльні. Пекла для іх у зямных вымярэннях доўжыцца не секунду ці трыццаць дзевяць дзён, не год ці стагоддзе, пекла для іх тысячы гадоў. Душы забойцаў або падвучальнікаў на забойства не ідуць уверх ці ўніз. Ім няма пераплаўкі. Такія людзі парушылі волю Бога. Паўтараюся, бо патрэбна паўтарацца.

10. Баіцца самагубства любое існае на ўсіх паралелях. Так запісана на скрыжалях жыцця, укрэслена ў дрэве жыцця. Свядома/несвядома гэты закон шануюць усе. Думайце і бойцеся, людцы. Пакуты і радасці цяперашчыны — мільярдная доля ў параўнанні з Тагаіснымі радасцямі і пакутамі.

11. У цябе, Марыйка, так склалася, пакуль няма дзяцей, кінуў муж. Ну і што — канец свету, плакаць, псіхаваць? Разам з птушкамі ляцець у вырай?

Час табе супакоіцца, нікому не навязвацца. Адразу ўсё ўсталюецца. Знойдзецца чалавек для душы і цела.

12. Адумайся. Пішчы не пра сябе і боль душы тваёй. Абмазгуй становішча блізкіх пасля твайго выкідону, ускрыку, самагубства. Сябе не шкада, іх пашкадуй, сталых і маладых.

13. Крэўнікаў самагубцаў доўга пераць няшчасці, бо змалку не засцярогвалі дзіця ад звар'яцельства.

14. Самагубства не абараняе ніводная рэлігія.

15. У храмах такіх не адпяваюць.

16. На кладах самагубцаў не хаваюць.

Палічыў абавязкам напісаць пра што вы здагадваліся і не здагадваліся, пра што па маладосці не задумваліся. Выратуе вас дадзенае пісьмо, выратуе. Галовы ў вас і вашай мамы, мяркуючы па пераказанаму, мудрыя, а сэрцы добрыя.

Будзь, Марыйка, мужнай. Бойся заранняга сыходу ў неаб'ёмнасць, яе ў цябе Там не будзе, нічога не стане, адны стогны, стогны, стогны.

З павагай — А.Б.»

Ліст страсянуў лабарантку. Прылецела да маці, знячэўна ўбачыла такі ж у яе на стале. Сходу ацаніла стан дарагой матулі.

— Яшчэ адзін экстрасэнс знайшоўся! — словы ў маладухі вырваліся хуткія, неабдуманыя.

— Не глядзі, хто сказаў, думай, што сказаў. — Маці ўглядаецца ў дачку, асцярожна ўкладвае пісьмо ў гарсэцік...

Большасць напісанага для іх навізна. Хочуць не згадзіцца, пакрытыкаваць — не могуць. Штосьці вострае пранізвае істоты абедзьвюх. Жылі працавітыя добра, ясна, чыста — і ў цемрыве.

— Дачушка, памятаеш, хто ў нашай вёсцы і суседніх памёр пазалетась? Не, і я не памятаю. — Хрысціцца на іконы, уздыхае, маўчыць. — А цябе будуць памятаць. Усе. І асуджаць. Праклінацьмуць. Як усіх вырадкаў.

Старэйшая паспешна хрысціцца.

— Мне табе цяжка сёння гаварыць. Сцёпку з быхаўскіх Абідавічаў павезлі на крэмацыю ў Мінск, бо ў сваёй вёсцы на кладах вяскоўцы не далі пахаваць, і ў Быхаве не дазволілі. Ва ўзбочнай канаве бацькі не захацелі. Ні адна рэлігія самагубцаў не ўхваляе.

Не заўважаюць, што ўголас паўтараюць вычытанае з ліста.

— Пра такое я не думала, — упершыню за доўгі цяжкі месяц перамоўчванняў Марыя Петрачэнка падтульваецца да маці, вінавата вышэптвае словы падзякі і выбачэнняў. — У вырай не палячу.

— Ведаю, дачушка, ты ў мяне разумная. Ні ў які вырай зарана не паляціш.

Дачка прысаджваецца на ўслон, разам з маці хуценька пачынае лушчыць перасохлыя струкі фасолі. Жанкі з увішнай суладнасцю заканчваюць адну з чарговых восеньскіх справаў, прыязнічаюць у словах, усмешках, жэстах. Пра Тагасвецце не думаюць, як і большасць нармальных здаровых людзей.

МІНІЯЦЮРЫ

ПАВЕТРАНЫ ДЭСАНТ

Наталля ЯРМОЛЬЧЫК

Шпіёнка

Ведаеце, я адчуваю сябе злодзейкай, калі зрэдку (даруйце, маню), часам (ды што ж такое?), часта, так, вельмі часта, амаль кожны дзень я заходжу да Вас у госці пад чужым імем з чужой знешнасцю. Я разглядаю Вашыя фотаздымкі, знаёмлюся з Вашымі сябрамі. Колькі іх цяпер у Вас? Сто трыццаць? Не, ужо сто трыццаць пяць. Так шмат мужчын. Па ўсім відаць: Вы карыстаецеся поспехам, нават нягледзячы на свой узрост.

А вось і Ён. Муж таксама сябар. Цікава, захаваў бы ён такі статус, калі б некалькі гадоў таму… Але ж Вы зусім нічога не ведаеце пра тую гісторыю… Маю гісторыю. Адкуль Вам яе ведаць, мяне ж няма, я з'яўляюся да Вас з чужой знешнасцю пад чужым імем.

Прыгожы фотаздымак. Гэта? Так, Грэцыя. На ім магла быць я, але з дзяцінства мне ўбілі ў галаву, што красці чужое нельга, што на чужым шчасці... і гэтак далей і кудысьці глыбей… Куды? Можа, у маю душу. Яна ў мяне ёсць, не сумнявайцеся, можаце перадаць ёй прывітанне ці падзякаваць. За што? Ды хоць бы за шчаслівыя ўсмешкі, сваю і дзяцей, і за сумныя вочы Вашага мужа.

Я не стала злодзейкай, што крадзе, я стала шпіёнкай, якой застаецца толькі адно — пільнаваць чужое і пакрысе вар'яцець…

Анёл і…

Мой Анёл прыходзіў тройчы. Першы раз ён прынёс мне пярсцёнак Саламона, на якім, як вядома ўсім, было напісана: «І гэта пройдзе…».

Не дапамагло…

Другі раз ён завітаў, каб прачытаць мне верш Ліны Кастэнка:

І все на світі треба пережити,
І кожен фініш — це, по суті,
старт,
І наперед не треба ворожити,
І за минулим плакати не варт.

Не дапамагло…

Трэці ж раз ён прыйшоў не адзін. Я так спадзявалася, што ён прывядзе Шчасце.

Не, Шчасце, — патлумачыў Анёл, з'явілася б тады, калі пярсцёнак ці верш супакоілі б маё няўрымслівае сэрца. А я ж не паверыла ні першаму, ні другому. Затое Ёй паверыла. Апошняй спадарожніцы Анёла.

Відэарэгістратар

Ты спачатку марна спрабаваў мяне пераканаць паглядзець запіс на толькі што набытым відэарэгістратары, а потым, калі я, нарэшце, згадзілася зірнуць на новую тваю цацку і праседзела некалькі гадзін запар, маўкліва і ўважліва, углядаючыся ў бясконцую асфальтавую істужку, ты некалькі дзён хадзіў сам не свой, змрочны, як неба перад навальніцай.

Няўжо ты здагадаўся, што ўвесь гэты час я спрабавала зразумець, дзе ж я памылілася, дзе я прапусціла тую дарогу на маім жыццёвым шляху, на якую трэба было збочыць?..

Паветраны дэсант

За маім акном нябёсы зладзілі дэсант сняжынак. Зграбныя парашутысткі бясстрашна выскокваюць з воблакаў-самалётаў, павольна ляцяць, і, не ствараючы ў прасторы аніякіх дарожна-транспартных здарэнняў: ні сутыкненняў, ні наездаў, ні падразанняў, дружна прызямляюцца, ператвараючыся ў вялікія снежныя сумёты.

Так прыгожа, так бяспечна. Я ў захапленні! Правільныя GPS-каардынаты атрымалі перад скачком.

Але вось адна парашутыстка неяк падазрона сябе паводзіць: мітусіцца, кідаецца ўправа, улева, быццам не ведае, што далей рабіць, куды ляцець, і, здаецца, не знаходзячы выйсця з такога складанага становішча, накіроўваецца прама мне ў акно. Плясь — і няма больш сняжынкі, шкло аплаквае небараку танюткім ручайком слязы.

Засмучаная і занепакоеная, узіраюся я ў блакітна-белыя вочы нябёсаў. А ці правільныя каардынаты атрымала я перад скокам на Зямлю?

Снег і лісце

Лісце прыбіраць лягчэй, чым снег. Ведаеце, чаму?

Лісце ветлівае, а вось снег нявыхаваны.

Чуеце?

Шух-шух-шух, шухстрая, шустрая! Гэта лісце пра мятлу.

Др-др-др, драўляная дурніца. Гэта снег пра лапату.

Такое рознае стаўленне да сваіх забойцаў. Памірaць, застаючыся ўдзячным, на гэтае не кожны здольны.

Вецер

Навальніца — жонка дажджу, мяцеліца — жонка снегу. Часам дождж і снег сустракаюцца разам, ідуць побач, плачуцца, скардзяцца, небаракі, адзін другому на шалёны характар сваіх жонак.

— Кап-кап, капрызная, калі што не так, дык адразу ў плач. Гатовая ўвесь свет заліць, усе ейныя дурноты даводзіцца выконваць, ані словам не запярэчыўшы. Сіл няма, верыш, дружа?

— Дык твая хоць плача, а мая, толькі што не па ёй, віхурай лётае, усё навокал зносіць, свет з ног на галаву пераварочвае. Думаеш, мне лягчэй?

Раптам да кампаніі няшчасных мужоў падлятае ветрык, вясёлы, імклівы, шчаслівы, радасна вітаецца, але, здаецца, снег і дождж не заўважаюць яго, ідуць панурыя, занураныя ў свае змрочныя думкі. Зайздросцяць. Няма ў ветру жонкі, толькі брат ураган. Вось, аказваецца, пра каго людзі кажуць: вольны, як вецер. Пра шчаслівага чалавека, не інакш.

Канстытуцыя

Звычайна прэзідэнты, уступаючы ў свае паўнамоцтвы, клянуцца ў вернасці сваёй краіне, свайму народу, трымаючы руку на Канстытуцыі.

А потым усе дзівяцца і скардзяцца, маўляў, вось зацісну ў бедную Канстытуцыю, прадыхнуць не дае. А чаго тут здзіўляцца? Гэта ж залежыць ад таго, у каго якая рука. Цяжкая ці лёгкая.

Калі я стану прэзідэнтам, то на інаўгурацыі словы клятвы буду прамаўляць, трымаючы галоўны закон краіны на сваёй далоні. І стану самым лепшым прэзідэнтам у свеце!

Здымак

Пры ўзгадванні пэўных абстрактных тэрмінаў у мяне перад вачыма заўжды з'яўляюцца здымкі, сфатаграфаваныя ўласнай памяццю. Вейкі апускаюцца, захінаючы вочы, шчоўк — і гатова! Што б ні здарылася са мной у жыцці далей і што б ні давялося перажыць пазней, усе астатнія здымкі, зробленыя пасля, заўсёды без чаргі, без аніякіх нараканняў на лідэрства будуць прапускаць самы першы.

Вясковая вуліца. Лаўка. На лаўцы сядзяць дзве бабулькі, Вера і Надзея. Чытаюць газеты, якія ім толькі што аддала паштальёнка. Веры — «Советскую Белоруссию», Надзеі — «Народную Волю», якую выпісвае яе сын. Бабулек амаль не відаць з-за шырокіх газетных аркушаў, на якіх чорныя барозны літар расказваюць пра жыццё краіны. Кожны па свойму ці кожны пра рознае жыццё. Бачны толькі рознакаляровыя вясёлыя спадніцы, босыя ногі і скручаныя, парэпаныя пальцы спрацаваных рук, што трымаюць чорна-белыя лёгкія воблакі чужых думак.

Такі вось здымак захоўваецца ў маёй памяці, і надпіс пад ім — «дэмакратыя».

Сэрца і розум

Ты запрасіў мяне ў тэатр. Сустрэцца дамовіліся непасрэдна перад спектаклем. У той вечар Купалаўскі паказваў п'есу «Не пакідай мяне». Я прыйшла раней. Да мяне падышла незнаёмая дзяўчына і сказала: «У мяне сёння Дзень нараджэння, мы з сяброўкай збіраліся схадзіць у тэатр, але яна не змагла прыйсці. Калі ласка, вазьміце квіток, мне будзе вельмі прыемна, калі ён не прападзе».

«Давайце я яго куплю», — прапанавала я, але дзяўчына катэгарычна адмовілася. Што такое сустракаць Дні нараджэння ў самоце, я вельмі добра ведаю, таму я згадзілася.

І вось тут падышоў ты. Сказаў, што здолеў купіць квіткі толькі на балкон. Мне давялося доўга тлумачыць табе сітуацыю, здаецца, ты зразумеў.

Не памятаю, пра што быў спектакль. Ты сядзеў на балконе, я — у партэры побач з Аленай (мы паспелі ўжо пазнаёміцца і крыху пагутарыць). Мне было не па сабе, я ўвесь час думала, якая ж я сволач, што так абышлася з табою, трэба было нешта прыдумаць, каб сітуацыя не была такой прыніжальнай і нямёкай для цябе. Але што? Пасля заканчэння спектаклю я не магла прымусіць сябе паглядзець, застаўся ты ці сыйшоў.

Ты стаяў у вестыбюлі каля афішы, якая прасіла: «Не пакідай мяне».

І хоць сэрца па толькі яму вядомай прычыне крычала «сыходзь», розум, не стамляючыся, паўтараў «заставайся», «заставайся», «заставайся».

Прайшоў год. Я расказваю табе навіну, што ўзрушыла мяне і прымусіла ўспомніць, дзе знаходзіцца сэрца. А ты холадна і вельмі ясна адказваеш: «Не трэба было шкло біць!»

— Якое шкло? Дашкевіч, Лобаў, пры чым тут шкло? — ад нечаканага і таму такога моцнага болю, нібы вар'ятка, крычу я.

— Мне ўсё роўна. Не трэба было шкло біць, — як зомбі, спакойна паўтараеш ты.

І сэрца, цяпер ужо па зразумелай мне прычыне, крычала «сыходзь», і розум быў не супраць.

Я бяру шкляны аскепак разбітай надзеі на шчасце і, ледзьве дакранаючыся, праводжу па сэрцы.

Баліць. Крывавіць. Жывое… Прабач, што не заўсёды цябе слухаю…

Мудрая парада

— Ты замужам? — пытаецца ў мяне бабулька з чаргі. Па ўсім відаць, ёй карціць з кім-небудзь не проста перакінуцца словам, а распачаць сапраўдную па ўсім правілам камунікацыі пабудаваную гаворку.

Я таксама не супраць падмануць хвіліны чакання размовай, але толькі не на такую слізкую тэму.

— Не, — такі кароткі мой адказ.

— Вось і ўнучка мая не замужам, — з такім жалем уздыхае бабулька, што мне становіцца яе шкада.

— А чаму?

— Што чаму? — не разумею я.

— Чаму ты не замужам? Прыгожая ж, відаць, разумная, во кніжачку чытаеш. Дык чаму?

Здаецца, уся чарга павярнулася ў мой бок, каб праўдзіць інфармацыю, распаўсюджаную бабуляй. Можа, мне яшчэ прыйсціся, як на подыуме, для поўнага раскрыцця сваёй красы? Халера, вось і загаварыў з чалавекам, мне што — зараз перад усёй чаргой спавядацца.

— Ніхто не бярэ.

Такі адказ, на маю думку, павінен пакласці канец дзіўнаму дыялогу. Эх, уздыхнуць горка і самотна забылася.

— Як? — здзіўляецца бабулька. Здзіўленне яе такое шчырае, што нават мне становіцца ніякавата за мой адказ.

І чарга паглядае не асабліва даверліва.

— Дык ты ж сама інтарэс праяўляй, — знаходзіцца суразмоўца.

— На шыю вешацца? — усміхаюся я.

— Ды хоць бы на шыю. Я вось што ўнучцы сваёй увесь час паўтараю, і табе скажу: лепш аб'едкі, чым астаткі.

— Што? — збітая зпанталыку, пытаюся я.

— Вось ты ў краме астаткі бярэш? Ну там, апошнюю булачку, возьмеш?

— Не, — сумленна прызнаюся. Толькі калі яна мне вельмі-вельмі патрэбна, — нібыта апраўдваючыся, паспешліва дадаю. Але тое, здараецца рэдка, а, па праўдзе, то і ніколі.

— Вось. Так і ў замужжы. Здавалася б, булачка ў краме і прыгожая і смачная, але апошняя, вось чалавек і думае, а чаму яе ніхто не ўзяў да мяне, што з ёй не так, каб была б добрая, то мне не засталася б.

— А… — пачынаю разумець я бабульчыну логіку. Вось чаму існуе думка, што разведзеныя жанчыны хутчэй выходзяць замуж, чым тыя, хто ні разу не быў замужам. Аб'едкі лепш, чым астаткі. Людзі ж розныя густы маюць, і калі не спадабалася аднаму, то гэта зусім не значыць, што не спадабаецца другому. Астаткі ж браць ніхто не хоча.

— Вось. Дапетрыла? — радасна ўсміхаецца бабуля.

Прайшло шмат часу пасля таго майго нечаканага адкрыцця народнай мудрасці. Цяпер у краме я заўжды забіраю апошнюю булачку, бо ведаю: яна чакала менавіта мяне.

Простыя думкі

Немагчыма ўзяць сябе ў рукі, калі хочацца працягнуць ногі.

Як стаць знакамітым чалавекам? Для пачатку пазнаёмцеся з Гуглам, а потым зрабіце ўсё магчымае і немагчымае таксама, каб з ім пасябраваць. Калі ён, толькі-толькі ўбачыўшы імя, адразу ж падказвае Вашае прозвішча, лічыце, што мэты сваю Вы дасягнулі.

Каханне без узаемнасці — гэта калі ты імчыш па вуліцы з рухам у адзін бок і няма нікога, хто цябе спыніў бы і папярэдзіў, што наперадзе бездань.

УСПАМІН

«ДАГАРЭЛІ ПРЫГАЖОСЦІ СНЫ…»

Ала СЯМЁНАВА

…Вера Вярба…

Прыгожая. Таленавітая. Дзёрзкая.

Прыгожая. Мастакі стваралі яе партрэты, скульптары рабілі свае выявы, фотамастакі — свае.

Таленавітая… Нават у знойдзеным псеўданіме. Простым, запамінальным, з гэткай спеўнай семантыкай. Псеўданім перавысіў нават у паўсядзённым, побытавым ужытку тую, паводле пашпарту — Гертруду Пятроўну Маркаву (пазней, па мужу — Сакалову).

Таленавітая. У 22 гады — сябра Саюза пісьменнікаў. У 1964-м годзе — з'ява рэдкая. Ганаровая. Вера Вярба годна трымалася сваёй прыналежнасці да гэтага Саюза, сябрамі якога былі Янка Купала, Якуб Колас, Васіль Быкаў, Янка Брыль, Максім Танк etc. Калі ў XXI стагоддзі раптоўна ўзнік яшчэ Саюз, які пакуль не можа пахваліцца мастакамі такога ўзроўню, яна не дала згоды нават на перадрук ужо вядомых яе твораў у выданнях, дзе вялі рэй людзі з новаяўленага СП.

А дарэчы, у савецкую пару ніколі не займала пасадаў, не ўступала ў партыю (хаця прапановы былі), не ўяўляла сабе ніякай кар'еры, акрамя літаратурнай.

Здаецца, не рвалася да так званай публіцыстычнай паэзіі.

Між камінoў і пяцігодак
Травінкай слабаю стаю.

Лозунгавага, плакатнага мы ў Веры Вярбы не знойдзем. Але нармальнае, чалавечае, спрадвечнае, сваё, роднае — хвалявала, было неаспрэчным, стрыжнявым, заўсёдным.

Цябе, вясняная, я помню ў цвеце,
Люблю з маленства, родная,
люблю.
І за таго, каго няма на свеце,
Хто ўсё аддаў за родную зямлю.
…………………………………….
Мы за цябе яшчэ не паміралі,
Мы для цябе, Радзіма, будзем жыць!

Жыць — без юрлівай мітусні. Не запабягаючы перад тымі, хто ўладу меў. Рашуча незалежна. Часам, можа, і з выклікам — абумоўленым абставінамі і не абумоўленым.

А я пераступіла межы
Дазволенага мне ў жыцці.

…Вядомая. Папулярная. А ніводнай прэміі, ніякіх узнагарод, званняў.

Дзёрзкая:

За што вы толькі не судзілі,
А я па-свойму ўсё раблю.

Ганарыстая:

Наперакор не толькі лёсу
Нясу высока галаву.
Мой смех на зорах і на плёсах…

Якія ж узнагароды станць уподавень? Ну, але гэта… словы, словы, словы… Так ці інакш, яе чыталі. І чытаюць. Нягледзячы на неймаверны ўціск роднай беларускай мовы і наступ электронных СМІ. Чытаюць не толькі «ручнікі», якія, мне здаецца, адыгралі і добрую, і ндобрую ролю ў творчасці паэтэсы Веры Вярбы. Як што пра Веру Вярбу — так «Ручнікі»… Нават доктар філасофіі — светлая яму памяць…

Было — многае…

Быў і выпадак нашага асабістага знаёмства ў першай палове 60-х гадоў XX стагоддзя. Надарыўся дзень нараджэння маёй сяброўкі Святланы Чачко (па мужу — Кітанінай). Яна на тую пару ўсё сваё жыццё працавала ў Беларускім мастацкім музеі.

Акрамя ўніверсітэта, яна скончыла мастацтвазнаўчы факультэт Тэатральна-мастацкага інстытута — акадэміяй ён тады яшчэ не называўся.

Мы рушылі ў рэстаран «Лета», што месціўся за паркам Горкага. Чацвёра: Святлана, Вольга Аксакава (між іншым, з тых самых Аксакавых, якім належала некалі Абрамцава, і вяла свой род па прамой лініі ад аўтара «Дзіцячых гадоў Багра-ўнука»). Вера Вярба — ужо ў зеніце сваёй славы, у арэоле свайго занятку — паэтэса. І я.

Быў месяц май. Травела зямля. Усё цвіло. Усё — маладое, прыгожае. І нам усім — крыху за дваццаць. Зусім крыху. Выйшлі мы з Мастацкага музея. І міжволі ўзнікалі асацыяцыі. (Хто ведаў гэтых асоб, пацвердзіць — невыпадковыя). Святлана — нібыта ажыўшы прататып Рэнуараўскага партрэта «Жанна Самары». Вольга — што вам «Дзяўчына з персікамі» Сярова.

Нам было светла, радасна, хораша.

Дваццаць год!
Усё проста і ясна.
Дваццаць год —
Вось калі не асудзяць…
Дваццаць год —
Незабыўная казка…

Так мы ўспрымалі тады рэчаіснасць. Такім быў той маёвы, травеньскі дзень. Вясновы. Святочны — не толькі таму, што сярод нас імянінніца. Мы вясёлыя і соладка ап'янелыя ад таго — чароўнага, незваротнага напою, настою маладосці.

Са Святланай я сябравала ўсё жыццё… Вольгу бачыла зрэдзьчасу, Веру — калі чытала, калі — не. Сутыкаліся — на юбілеях, вечарынах, сходах Саюза пісьменнікаў, пленумах, з'ездах… хаўтурах…

…Калі выйшла кніга выбранага Веры Вярбы «Белыя пісьмы», я працавала ў часопісе «Нёман» і адразу замовіла рэцэнзію Вераніцы Стральцовай. Артыкул з'явіўся — удумлівы, вытанчана-пранікнёны.

…А Вера жыла… Сваім творчым, сваім асабістым жыццём… Там адбывалася рознае. І паводле неадменных законаў паэзіі, яе неспазнанай магіі, нешта зусім звычайнае набывала патаемную значнасць, дадатковы сэнс, як было прынята пазначаць у 60-я: падтэкст.

Як напісаць табе, мой дружа? —
Загінулі ў дарозе ружы…

Нібыта і ні пра што. І пра многае. Пра страчанае. Ненабытае. Непрамоўленае. Пражытае і неражытае…

І туманамі
плача восень…

Адышоў той наш даўні, агульны дзень… Адышлі тыя дні…

І юных дзён
з сабой не павяду я.
Як адгарэлі прыгажосці сны…

Што было — пасля таго дня? Тых дзён?

Між адчаем і работай
Мінае хутка маладосць.
І толькі мудрасць адзіноты
Спакой адзін у свеце ёсць.

Складвалася і не складвалася жыццё… Складвалася тое, што называюць біяграфіяй. Анкетнай і пазаанкетнай… Радасці… Страты… Спатканні… Расстанні… Сувязі… Мроі…Спадзяванні і адчай… Сустрэчы з дзеячамі Deigratia (міласцю Божай) і пасрэднасцямі…Выпадкі знакавыя і нязначныя…

…Галасы духоўнага яе жыцця, што перастваралiся ў словы… Канкрэтныя асобы…Прымроены… Сілуэты, калі лёт фантазіі матэрыялізуецца, знаходзячы нешта рэальнае і ідавочнае.

Пяшчотай вобраз твой
размыты,
Як вуліцы начной абрыс.
……………………………….
З дарог пялёсткавых ад Крыма
Спяшаюся ў былой журбе…
Не ўсе шляхі вядуць да Рыма,
Мае ж — імкнуцца да цябе.

Нібыта аб прыватным, асабістым, але — скарыстоўваючы правы мастака — залежаць і не залежаць адначасова ад жыццёвага, пазавершавага вопыту, ад канкрэтных крыўд і няўладзіц. «Абарвала ад болю струну», «непрыкаяная і няўтульная»…

Далоні зорнае сячэнне
І абяцанняў дзікі сад…
Малю за новае імгненне,
За развітальны твой пагляд.

«Развітальны»… Падобна, хэпі энда не вызначалася. Але было тое, што і ў радасці, і ў роспачы жывіць духоўны, душэўны вопыт, вызнае неабходнасць адстароніцца ад, здавалася б, нясцерпнага, неадступнага болю — і вымераць прыватнае іншым быццёвым маштабам.

За краем шчасця і трывогі —
Амыты хваламі парог,
Мне маладзік схіліўся строгі
У яве пройдзеных дарог.

Дарогі, дарогі… Шляхі жыцця… Што галоўнае? Што адметнае? Што — адышло назаўсёды? Што засталося?

…Кожная з нас ішла сваёй дарогай… Былі скрыжаванні… Перакрыжаванні…

І неяк, ужо ў XXI-м стагоддзі, увечары, Вера патэлефанавала мне. З канкрэтнай нагоды. Размова перакінулася і на іншае… З таго вечара мы досыць часта перагукаліся па тэлефоне. Пра што гаварылі? Пра літаратуру і літаратараў, пра пярэкруты жыцця і сённяшняга побыту… Амаль ніколі — пра асабістае. Ні пра жыццё, ні пра творчасць… Былі ў нас яшчэ агульныя прыхільнасці да братоў нашых меншых: катоў, сабак… Да птушак. Кветак…

Густы літаратурныя ў нас у нечым супадалі, недзе цалкам адрозніваліся. Аднак мы не даказвалі, не пераконвалі, не спрачаліся. Кожная заставалася са сваімі меркаваннямі, пастулатамі, мроямі…

Былі моманты поўнага супадзення — настрояў і поглядаў. Падчас тых падзей на Плошчы і пасля іх тэлефанавалі часта. «Ну, што?» Яна набыла сабе прыёмнік і спрабавала слухаць радыё «Свабода», але, падобна, як і я па сваім, мала што магла прасачыць. Пільна працавалі іншыя: шумавы эфір… Ну, а калі ў траўні (зноў — у траўні) я, разам з іншымі, сустрэла вызваленага з залы суда Уладзіміра Някляева, прыйшоўшы дадому,адразу «выдала» навіну Веры. «Віват!» (А многія і многія тады сачылі за яго лёсам і лёсамі тых, хто рызыкнуў спраўдзіць сваё канстытуцыйнае права!)

…Радаваліся… Вялі размовы пра навіны… Пра нашае пакаленне… Пра тых, каго ўжо не было побач з намі… «Пустыня»,— нібы падводзячы рысу, скрушна-спакойна прамаўляла Вера…

Страты… Даўнія і зусім нядаўнія. Калі пакінуў свет мой муж, Вера была з тых, хто не даваў мне застацца зусім сам-насам… Званіла… Не суцяшала, а імкнулася, каб я не згубіла сувязь з рэчаіснасцю…

…Ад'язджаючы — апошнім разам! — на лецішча, яна тэлефанавала: «Заўтра Юра адвязе…» — Юра — сын…

…Магу сабе ўявіць, як кідаўся ён у тыя ліпеньскія дні — лета, выхадныя дні, усе на лецішчах, у ад'ездах, у адпачынках… Безумоўна, мабыць, ніякіх запісаў, тэстаментаў…Яна ні на што не скардзілася… Але ж — як тэстамент і галоўная просьба:

Калісьці
ў ціхую гадзіну
Малюся я
за свой спакой:
— Пакінь мне, Божа,
толькі сына
Пад міласэрднаю рукой.

…Я кладу ружы да партрэта Веры… Бяскрайняе — ані дрэўца (забараняюць садзіць) — апошняе прыстанішча многіх… Калодзішчы… Але сын Юра ўжо да 40 дзён нібыта вызначыў межы, — ад гэтай беспатольна-безадзейнай прасторы… Усё зроблена дыстынктоўна, з густам, такая прасторава-духоўная аўтаномія: як быццам і стандарт (агароджа, лавачка, столік), але кожны вянок, кожная кветачка вызначаны абрысам сваім.Фарбаю і месцам — з любасцю, пяшчотай…

«Як дагарэлі прыгажосці сны…» І засталіся… У яе паэзіі… У памяці людзей. У памяці сына… У яе партрэтах…

Помні мяне
прыгожай,
Помні, сынок,
маладой…

Усё. Раптоўна. Не хварэючы… Не развітваючыся… А тэстаменты — у пэўным сэнсе — яны былі:

Хай трудны шлях былых ваганняў
Накананы без пары,
Каб жыць нанова меціь жаданне —
Я лёс хацела б паўтарыць.

Ёсць нават і такое:

Я зберагла душой удзячнасць
Да пражытага жыцця.

Дзе, мабыць, паэтычная рэальнасць, паэтычныя віддзежы супадалі з уласнай сутнасцю, вобразам творчых паводзін.

Іду, спяшаюся па промню,
Як па наточаным нажы.

…Пра што думалася ёй у апошнія імгненні? Згадвалася незгаданае? Вылічвалася невылічальнае? Можа, які вясновы дзень накшталт таго, калі мы выпраўляліся святкаваць дзень нараджэння сяброўкі?

Юнацтва… Маладосць… Тут, непадалёк ад Веры, знайшла апошні прытулак і тая самая Святлана, што сабрала нас у вясновы дзень… А Вольга Аксакава пакінула свет першая: ёй было крыху за сорак… Як і яе мужу, якога яна пахавала незадоўга да канца свайго зямнога шляху… (Яму, між іншым, адмовілі ў праве падвышаць адукацыю ў ваеннай акадэміі пасля радыёлакацыйнага вучылішча ў Мінску — жонка нарадзілася ў Шанхаі… Гвалт! Белаэмігранты!)

…Дзень ціхі, спакойны… І я праходжу па Каладзішчанскіх могілках… Янка Брыль, Анатоль Чаркасаў, Вераніка Чаркасава… Мае аднакурснікі Генадзь Шупенька і Янка Саламевіч…

Мікалай Казлоў (для тых, хто не ведае, выдатны мастак, кніжны графік)…

Мой дарагі Март… Мой муж… Святлана… Вера Вярба…

І зноў у памяці радкі. Не Веры.

Вядомае… «In memoriam…» Не рызыкую перакладаць Анну Ахматаву:

А вы, мои друзья последнего
призыва!
Чтоб вас оплакивать,
мне жизнь сохранена.
Над вашей памятью не стыть
плакучей ивой,
А крикнуть на весь мир
все ваши имена!

АГЛЯД

НЕ СТРАХ, А РАЗВАЖЛІВАСЦЬ

ЛеГАЛ

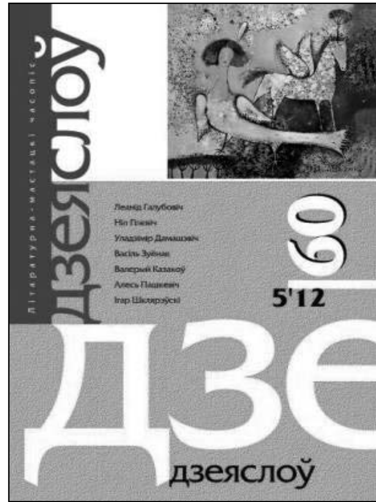
Не так даўно на сайце радыё «Свабода» яе службоўцам Янам Максімюком коратка запалілася актуальная дыскусія на тэму адсутнасці сучаснай беларускай крытыкі.

Сам запал дыскусіі ўсчаўся з відочных запатрабаванняў і наспелых праблем самой радыёслужбы, насіў даволі правакацыйны характар і меў на мэце ажывіць аўдыторыю ды прыцягнуць да жывой дэмакратычнай (і не толькі літаратурнай) праблемы больш шырокае кола апатычна настроеных апошнім часам, але ўсё яшчэ заангажаваных нацыянальнай культурай беларускіх людзей розных палітычных поглядаў. Сказаць, што дыскусія атрымалася, не выпадае. Хутчэй, востра-сюжэтная паленіка з пераходам на асобы, бо не ўсе зразумелі пасылу спадара Максімюка, таму ўсур'ёз пачалі аспрэчваць ды лаяць як яго, так і прапазіцыі іншых апанентаў. Праблема сутнасці сучаснай літаратурнай крытыкі замянілася праяўленнем сутнасці характараў саміх аўтараў, грамадзянскія амбіцыі якіх паўсталі па-над тэмай распачатай дыскусіі. Прычына для такіх пасылаў і паводзін у іх, шчыра скажам, была. Вось як пачаў свой артыкул «Страх крытыкі» Я. Максімюк:«Беларускай літаратурнай крытыкі няма. Ды што я кажу — літаратурнай крытыкі? Няма нават нечага такога, як літаратурная рэцэнзія. Няма дзядзькоў і цётак, якія, прачытаўшы новае беларускае выданьне, селі і напісалі б, што пра гэтае выданьне думаюць ЯНЫ. Праўда, здараюцца яшчэ дзядзькі і цёткі, якія, прачытаўшы новую беларускую кніжку, сядаюць і пішуць, што пра яе трэба думаць НАМ. Але пагадзіцеся, што гэта дзьве вялікія розьніцы, ня толькі ў Адэсе...»

А напрыканцы ўсе свае рытарычныя развагі падсумаваў так: «Таму і прыходзяць мне ў галаву розныя трывожныя пытаньні, накшталт таго, што я ўжо згадаў: за кошт чаго будзе выжываць беларуская літаратура, калі Беларусь, чаго добрага, стане дэмакратычнай, і ў беларускіх чытачоў ды эўрапейскіх спонсараў зьнікне маральны імпэратыў падтрымліваць літаратараў, якіх прыгнятае дыктатар? А хто, дарэчы, прыгнятае літаратурных крытыкаў? І за што?».

Тут і наехалі на замежнага беларускага нахала такія яго больш вядомыя і сцвердзіўшыя сябе ў літаратуры апаненты, як С. Дубавец, А. Сідарэвіч і У. Някляеў… Што з таго выйшла, я напісаў вышэй. І ўсё ж, спадзяюся, што ў дадатку з мноствам рэзка-мітуслівых каментароў на сайтах РС і НН гэтая кароткая, як сухі стрэл, дыскусія пэўным чынам акрэсліла на целе сучблеліта, як пішуць маладзейшыя, «ачагі» прагрэсіруючай хваробы…

Шкада, а мо і добра, што артыкул (вытрымкі з больш значнай працы) ***Ірыны Шаўляковай***, што з'явіліся ў чарговым — 60-м — нумары «Дзеяслова» пад назвам ««Рэпутацыя» пасля (аўта)дыскваліфікацыі (беларуская літаратурная крытыка 2000-х гадоў)» не апынуўся ў шэрагу вышэй агавораных тэкстаў, а, счакаўшы, паўстаў наводдаль, як бы наўмысна для параўнальнага аналізу. Чытачы «Дзеяслова» маюць адмысловую магчымасць, каб зрабіць свае высновы. Тэкст вядомага крытыка вызначаецца сярод вышэй упомненых насычанай фактурай сучаснага літпрацэса і адстароненасцю ад палітычнай кан'юнктуры (у адрозненне ад галаслоўнасці і падтэкставай палітызаванасці апанентаў). Вось як пачынае свой артыкул спадарыня Шаўлякова: «Звыклы ў абсягах трэці XX ст. тандэм беларускай крытыкі (…) і беларускага літаратуразнаўства з пачатку 2000-х гадоў перажывае, магчыма, адзін з самых лёсавых «момантаў» у гісторыі свайго існавання. Адчувальнае ўжо ў 1990-х аслабленне сувязяў унутры згаданага тандэма цягам першага дзесяцігоддзя XXI ст. прывяло да асаблівай самаізаляцыі яго складнікаў, якія пачалі нібыта герметызавацца і адначасова дыстанцыравацца адно ад аднаго, выяўляючы непранікальнасць для ўзаемаўплываў не толькі метадалагічных, але і каштоўнасных. Найбольш відавочным (заўважным, так бы мовіць, «на паверхні» айчыннага філалагічнага дыскурсу) наступствам гэтага напачатку другога дзесяцігоддзя XXI ст. стаўся дысананс «рэпутацый» крытыкі і літаратуразнаўства».

І заканчвае на спадзеўна-аптымістычнай ноце: «Менавіта беларускае літаратуразнаўства, з яго арыентаванасцю на сінтэз лепшых айчынных традыцый і найноўшых ідэй, метадаў, падыходаў на актуалізацыю беларускай нацыянальнай літаратуры як унікальнага феномена агульначалавечай культуры, мусіць дапамагчы крытыцы ў самім паняцці «нулявых» убачыць выразную перспектыву. Бо нуль — гэта не толькі фінал, брама ў «мінус-гісторыю», але і пачатак, абяцанне новых трыумфаў».

А што ж, спадарства, сама прычына прычын — літаратура? Мастацкая, зразумела. У свежым нумары часопіса яна таксама прысутная. І з боку гледзішча крытыкі, як заўсёды, апынаецца падсуднай.

Уладзімір Някляеў звычна майстравіты, арыгінальны, загадкава-дзіўны — і спрэчны… Купала, Колас, Быкаў стаяць у нас на высокім нацыянальным покуці, не кожны дацягнецца. Аднак спробы павінны быць. Нехта ж павінен, калі Бог даў, наблізіць нізкае да высокага… Някляеву, на мой погляд, там, дзе ён забывае пра сябе, гэта ўдаецца.

Як эсэіст-літаратуразнаўца выступае паэт ***Васіль Зуёнак.*** Яго эцюды маюць нестандартны характар, ажыўленыя сённяшнім днём, у меру эмацыянальныя — мяркую, будуць прыдатныя і цікавыя сучаснаму чытачу.

Можна падзяляць ці не падзяляць (я, да прыкладу, не падзяляю) праамерыканскія высновы ў эсэ «Чацвёрты Рым» ***Сяргея Абламейкі***, але сама актуальнасць абранай тэмы і форма яе падачы ў гармоніі з даходлівай традыцыйнай стылістыкай прыцягвае і роздума чытаецца, аналізуецца і параўноўваецца. Вядома, згодна з інтэлектам і досведам кожнага чытача.

Юбіляр, маскоўскі беларус «помнящий родство», пісьменнік ***Валерый Казакоў*** прапануе чытачу свае лірычна-філасофскія запісы, трапна абазваныя ім «Абібокамі». Як вядома, яго проза замешана на рэальным жыцці і мае глыбокую духоўную аснову. Лірычныя абразкі, філасофскія развагі, афарызмы — усё гэта агулам выяўляе як характэрны вобраз самога аўтара, так і нашага неадназначнага часу. Вось колькі прыкладаў:

«Паслухайце вецер, як па-рознаму ён вядзе све маналогі, колькі ў іх гукаў, музыкі, звярынага рыку, птушынага свісту, колькі сілы, болю, радасці і страху, які студзіць кроў. Паслухайце вецер, ён многае распавядзе пра вас.»

«Усю ноч беглі да святла, а сонца ўзышло за спіной».

А вось з поўнамаштабнай прозай у гэтым нумары складаней. Хоць, скажам, ***Уладзімір Дамашэвіч*** — пісьменнік ужо, выбачаюся, стары, а пісьмо яго простае і дзіўнаватае… Я так і не ўразумеў, за што ў яго аповедзе таемны кадэбэшнік забіў качалкаю артыста… Хоць памятаю, што падобны да сюжэта гэтага аповеда выпадак некалі ў Мінску здараўся…

Аповед ***Іллі Сіна*** «BDSM» сам па сабе (па зместу — плынь свядомасці, сцэнарная проза з адсыламі да іншага) — гэта фрывольная бязглуздзіца, у якой аўтар ускладаў больш надзеі на чытацкі інтэлект, чым на свой уласны. Што ён меў на ўвазе пад нібыта глыбока схаваным падтэкстам, вядома толькі яму і, мабыць, таму чытачу, які дагнаў ICQ аўтара. Зрэшты, у прынцыпе, тэкст чытэльны. Але, разам з тым, раздражняльны і ў нейкай меры правакацыйны. Апусценне чалавека — вось які аўтарскі пасыл асабіста я вынес пасля прачытання і няпростых спробаў разгадкі гэтай філалагічнай шарады.

Аповеды ***Віктара Супрунчука,*** асабліва «Магнітны чалавек», я ўжо чытаў пад яго прозвішчам і дваццаць пяць гадоў таму. Хоць першы з іх «Анэля і Парыж» даволі прыстойны.

Заканчваецца публікацыя рамана ў апавяданнях «Рурыкавічы і Рагвалодавічы» ***Генрыха Далідовіча.*** Апошняя частка прысвечана жыццю і княжанню Мсціслава. Трэба аддаць належнае пісьменніку, бо праца над такім творам патрабавала вялікіх творчых намаганняў і часу. Можа тэксты, як (у пэўнай ступені) для мастацкага твора, трохі перагружаны гістарычнай інфармацыяй, з іншага боку — такая інфармацыя карысная і неабходная для маладога і, скажам, не надта абазнанага чытача. Твор займальны і доседны. Яго канчатковую вартасць, спадзяюся, вызначаць нашы нацыянальныя гісторыкі і аналітыкі ад літаратурнай крытыкі. На астатку не праміну падаць такую цытацыю: «Мсціслаў разумеў: сваёй, славянскай, гісторыі не спазнаць, як свае і чужое спазналі ў адукаваных Грэцыях і Егіпце (вунь калі жыў там Пталамей, а вось склаў накідак не толькі сваіх і блізкіх зямель, але ўсяго свету!)... Як не любіў родны Кіеў і сумаваў па ім, асабліва па маці і братах ды сёстрах, ды не мог не прызнаць: амаль спрэс драўляны Кіеў — глухмень, свая Цьмутаракань перад Царгорадам».

Часопіс друкуе дзве кароткія п'есы старэйшыны сучаснай нацыянальнай літаратуры ***Ніла Гілевіча*** («Нас падзялілі» і «Адрынуты») на ўсё яшчэ балючую для нас тэму сталінскіх рэпрэсій сярод беларускіх літаратараў і інтэлігенцыі. Зрэз асабістых лёсаў людзей, адрынутых сацыялістычным бальшавіцкім грамадствам і яго карнай машынай. Характары выпісаны так натуральна, з такой нязмушанай і нязрушанай часам мацярынскай мовай, што, здаецца, аўтар стварае гэтыя п'есы той страшнай парой і толькі цяпер дастаў іх з глыбокай шуфляды, хоць даты (2001 і 2011) сведчаць пра іншае.

Што да паэзіі, то цікава было пасля задоўжанай паўзы сустрэцца з вершамі ***Алеся Пашкевіча,*** які было пераключыўся на прозу. А паэт у ім аказаўся яшчэ як жывучы! Нездарма ж такія строфы выдыхаюцца:

Позна жыць і рана паміраць.
Раны лютыя баляць мінулым.
Бог крывіцкі, вышлі ў поле раць
Даказаць, што травы — не заснулі!
Травень, травень, мой адзіны брат,
Захлынуцца ў брудзе ліхадзеі.
Вылечы й схавай, нябесны сад
Бел-жыццёва-белае надзеі!

І ўвогуле, чытаючы такія вершы (лірычныя і напружанага грамадзянскага гучання), нельга не паўтарыць услед за аўтарам: «І што казаць? Усё міне — //апроч нябёсаў ды цябе, //Радзіма» .

Новая нізка вершаў ***Аксаны Данільчык*** — гэта па сутнасці сучасная пастаральная лірыка з заўважнай міфалагічна-эзатэрычнай падсветкай. Найбольш урэзалася ў памяць гэта:

такой жаданай еднасці хвілінай
прасякнуты нарэшце рух сусветны
і фарбамі квітнеючага лета,
і гукамі прыцішанага поля,
што думкі запаветныя міжволі
вяртаюцца ў забыты рай вясковы
парэчкавы агрэставы вішнёвы

дзе я ў бабулінай стракатай
хустцы
парэчкі рву і да мяне малой
зямля звяртаецца па-беларуску

сакральнай мовай памяці маёй

Вершы ***Анатоля Брусевіча*** вельмі асабістыя, шчырыя, пранізлівыя, але падчас іх высокую сутнасць псуе штучная і манерная (а сям-там і вульгарная) знарочыстая аляпаватасць. Агулам, атрымаўшы душэўнае задавальненне ад прачытання вершаў, я пашкадаваў празмернай аўтарскай майстравітасці, якая ўсё ж пэўным чынам зацяняла «болдзінскі» свет паэта. Удачы яму!

Своеасаблівую дзёрзска-правакацыйную нізку вершаў Ірыны Бельскай можна ахарактарызаваць цытатай вось гэтага яе тэксту:

Я не паэт, не мастак, не лінгвіст,
І не філосаф, і не гітарыст…
Гэта не лічыцца, гэта — не твор,
Гэта прыватны мой саматэрор,
Гэта мой танец на костках
уласных —
Рэха насмешкі — чыстай і яснай…
Вочы зашыты,
Завязаны рот мой —
І не запэўніць у адваротным.

Сярод паэтычнага шматгалосся змешчаны і «позняя вершы» аўтара гэтага опуса ***Леаніда Галубовіча…***

Хочацца коратка спыніцца і на бліскучым тэксце, спалучаным з дапытлівасцю і мудрасцю, у разважнай гутарцы ***Міхася Скоблы*** з вядомым рускім паэтам з беларускімі каранямі ***Ігарам Шклярэўскім.*** Гэта і своеасаблівая лакмусавая паперка на тэст для пераважнай бальшыні чальцоў чаргінцоўскага СПБ, што пішуць на мове старэйшага брата, але прагнуць звацца беларускімі паэтамі і пісьменнікамі.

Асобнай рубрыкай змешчаны ў часопісе і творы пераможцаў конкурсу маладых літаратараў «Экслібрыс», сярод якіх мне паданіся найбольш вартымі, аздобленыя беларускім духам, пераклады ***Алесі Башарымавай*** са шведскай (Г. Ліндэ) і ***Ганны Янкута*** з ангельскай (А. Конан Дойл). Пэўныя творчыя перспектывы, асабліва ў форме, праглядваюцца ў арыгінальнай прозе ***В. Стромавай.***

Апроч агаворанага, часопіс друкуе літаратуразнаўчы артыкул ***Анатоля Трафімчыка*** «Хто чужаніцы?» (пра тое як пададзена ў творчасці Я. Коласа тэма падзелу Беларусі 1921 года).

Алесь Гібок-Гібкоўскі выступае з цікавым займальным артыкулам на тэму беларускага следу ў «Таямніцы скарбаў Напалеона».

Дзяніс Марціновіч прапануе ўвазе чытачоў свае суб'ектыўныя развагі адносна новага прачытання твораў І. Шамякіна.

Наастатку — «Дзеяпіс», дзе можна знайсці падказку пра новыя выданні беларускіх кніжак.

Думаю, кожны адшукае ў свежым нумары часопіса чытанне на свой густ. Абсалютна ў гэтым упэўнены. Таму, шаноўныя, не абмініце юбілейны 60-ы нумар часопіса «Дзеяслоў».

ПРЭМІІ

ГАНКУРАЎСКІ ЛАЎРЭАТ-2012

Галоўныя французскія літаратурныя прэміі за 2012 год былі присуджаны за «Казань пра падзенне Рыму» і «Дзеву Марыю Нільскую».

На фота — Жэром Ферары

Першым паведаміла інфармагенцтва «Reuters», што лаўрэатам Ганкураўскай прэміі 2012 года стаў пісьменнік Жэром Ферары. Прэстыжная французская літаратурная ўзнагарода была ўручаная яму 7 лістапада (!) за раман «Казань пра падзенне Рыму» (Le Sermon sur la chute de Rome).

Жэром Ферары нарадзіўся ў 1968 годзе. Ён выкладае філасофію ў французскім ліцэі ў Абу-Дабі. Яго супернікамі ў барацьбе за прэмію былі Патрык Дэвіль з «Peste et choléra» («Чума і халера»), Жаэль Дыкер з «La Vérité sur l'affaire Harry Québert» («Праўда пра справу Ары Кебер») і Лінда Ле з «Lame de fond» («Шквал»).

Ганкураўская прэмія ўручаецца з 1903 года. Яе памер звычайна сімвалічны (сёлета — 10 еўра), аднак присуджэнне выводзіць раман-пераможцу ў бэстсэлеры.

Па традыцыі ў адзін дзень з Ганкураўскай у Францыі ўручаюць прэмію Рэнадо, якая шмат у чым і дапаўняе, і парадыруе першую. Сёлета яе лаўрэатам назвалі ўраджэнку Руанды Схаластык Мукасонга за раман «Дзева Марыя Нільская». Леташнім пераможцам прэміі быў Эмануэль Карэр з раманам пра Эдуарда Лімонава «Лімонаў»…

ЛІТІНФАРМ

ДЗЕНЬ ПАМЯЦІ НЕСТАРА-ЛЕТАПІСЦА

9 лістапада адзначаўся дзень памяці Нестара-летапісца, які лічыцца стваральнікам «Аповесці мінулых гадоў», — аднаго з асноўных гістарычных дакументаў старажытнарускага перыяду.

Нестар Пячэрскі (каля 1056–1114 гадоў) нарадзіўся ў Кіеве, стаў паслушнікам у Кіева-Пячэрскай мясціне ў сямнаццаць гадоў. Яго прыняў сам вялебны Феадосій, заснавальнік манастыра. Юнак у паслушніцтве вызначаўся стараннасцю і чысцінёй жыцця, таму пасля пастрыжэння ў манаства яго ганаравалі санам іерадыякана. Асноўным паслушэнствам у манастыры для яго стала кніжная справа: больш за ўсё Нестар вядомы як складальнік «Аповесці мінулых гадоў». Акрамя яе пяру Нестара таксама належаць жыцці першых рускіх святых Барыса і Глеба, вялебнага Феадосія і іншыя не менш значныя кнігі. Ад ранейшых узораў царкоўнай літаратуры іх адрознівае «жывасць» персанажаў, мірскія дэталі тагачаснага кіеўскага побыту, а ў цэлым — заангажаванасць герояў у паўсядзённасць.

«Аповесць мінулых гадоў», пазней улучаная ў склад амаль усіх летапісных збораў, была пачата каля 1113 года і ў арыгінале да нас не дайшла, а толькі ў выглядзе пазнейшых копій. Жыццё ў ёй разглядаецца аўтарам як проціпастаўленне дабра і зла — не толькі як барацьба пасланцаў Бога і сатаны, але і як антаганізм добрых і злых людзей.

9 лістапада — дзень памяці Нестара-летапісца, які Украіна адзначае і як дзень украінскага пісьменства і мовы.

ЛЮБІМЫЯ КНІГІ ЗОРАК ГАЛІВУДА

У інтэрнэце з лёгкай рукі амерыканскіх журналістаў з'явіўся спіс любімых кніг кіназорак. І ўспрымаецца ён — як і чакалася — неадназначна.

Брус Ўілліс: «А ты прачытаў Герадота?»

Ну хто б мог падумаць, што амерыканец ірландскага паходжання Джордж Клуні — прыхільнік Льва Талстога, а любімы творца прыгажунчыка Арланда Блума — Дастаеўскі? Дэніэл Рэдкліфф (твар Гары Потара) з'яўляецца фанатам Міхаіла Булгакава…

Апошняе, зрэшты, не таямніца, — прынамсі, з тых часоў, як Дэніэл Рэдкліфф пераўвасобіўся героя «Запісак юнага лекара» ў аднайменным серыяле і распавёў журналістам, што «з'яўляецца прыхільнікам творчасці Міхаіла Булгакава, а здымкі ў падобным праекце ўспрымае за вялікі гонар». Сваёй любімай кнігай Дэніэл Рэдкліфф назваў раман Міхаіла Булгакава «Майстар і Маргарыта».

Акцёр і рэжысёр Джордж Клуні — прыхільнік Льва Талстога, а яго лепшая кніга — «Вайна і мір».

Арланда Блум аддае перавагу «Братам Карамазавым» Фёдара Дастаеўскага. Што ж, з яго самога атрымаўся б нядрэнны Алёша ў галівудскай версіі, калі б такую задумалі зняць усюдысныя амерыканцы — праўда, пасля ролі «дрэннага хлопца» Бэкінгэма ў «Мушкецёрах 3D» ужо здаецца, што Арланда здолее сыграць і Івана…

Любіць пісьменніка Дастаеўскага і Дэвід Швіммэр (Рос Геллер з серыяла «Сябры»). Іго фаварыт — раман «Ідыёт». Прынамсі, так прызнаўся сам Дэвід.

Цалкам прадказальныя — і тым бліжэйшыя аўдыторыі — Джоні Дэпп і Кіра Найтлі. Паслядоўны рок-н-рольшчык Джоні аддае перавагу Керуака, а канкрэтна — раману «У дарозе» («On the Road»). А памятная па экранізацыі класічнага твора Джэйн Осцін «Гонар і прадузятасць» Кіра Найтлі толькі той твор і ўзгадала. Зрэшты, народжаная ў Брытаніі актрыса магла палюбіць раман Джэйн Осцін яшчэ дзяўчынкай…

А вось брытанец Х'ю Лоры (доктар Хаўс), нягледзячы на свой моцны ангельскі акцэнт, у літаратурных любімчыках мае амерыканца — Германа Мелвіла, канкрэтна — яго «Мобі Дзіка».

Улюбёнка публікі, акторка-прыгажуня, якой не раз прыйшлося пераадольваць псіхалагічныя праблемы, Дру Бэрымор назвала сваёй кнігай №1 працу аўстрыйскага псіхатэрапеўта Віктара Франкла «Чалавек у пошуках сэнсу». Магчыма, яна сапраўды не раз падтрымала Дру ў цяжкую хвіліну.

Яшчэ адна галівудская прыгажуня «няпростага лёсу» Шарліз Тэрон сваёй любімай кнігай назвала раман «Дарога» амерыканскага пісьменніка Кормака Маккарці (які, дарэчы, атрымаў Пуліцэраўскую прэмію).

Джон Траволта, гарачы аматар авіяцыі і самалётаў, аддае перавагу раману Артура Хэйлі «Аэрапорт».

Зорка «Змяркання» Крыстэн Сцюарт, насуперак здагадкам, у звычайным жыцці любіць класіку ад Джона Стэйнбека. Любімая кніга Крыстэн — раман «Да ўсхода ад Эдэма».

Угледзець нешта аддалена-вампірскае можна ў партнёра Крыстэн Сцюарт па «Змярканні» Роберта Паццінсана — ён прыхільнік дэкаданса і фанацее ад «Кветак зла» Бадлера.

Але самы нечаканы крок зрабіў, безумоўна, Брус Ўілліс: ён заявіў журналістам, што яго любімая кніга — «Гісторыя» Герадота…

АДМОВА АД ДЗЯРЖПРЭМІІ ГІШПАНІІ

Гішпанскі празаік Хаўер Марыяс адмовіўся ад нацыянальнай літаратурнай прэміі, грашовы эквівалент якой склаў 20 тысяч еўра. Прэмія была присуджана пісьменніку за раман «Захапленні».

Як паведаміла «The Daily Telegraph», адзін з самых вядомых сучасных аўтараў Гішпаніі падзякаваў журы прэміі, аднак палічыў немагчымым прыняць узнагароду…

Паводле словаў Марыяса, усё жыццё ён пазбягаў адносінаў з дзяржаўнымі інстытуцыямі і ўладай незалежна ад таго, якая партыя была ва ўрадзе. Пісьменнік заявіў, што не хоча прымаць грошай з казны, а таксама не жадае, каб яго разглядалі як аўтара, які падтрымлівае хоць нейкую палітычную сілу. На яго думку, палітыкі не павінны ўплываць на культуру.

Хаўер Марыяс, сын філосафа Хуліяна Марыяса, які вучыўся ў Хасэ Артэгі-і-Гасэта, скончыў факультэт ангельскай філалогіі ва Універсітэце Камплутэнсе ў Мадрыдзе. У першай палове 1980-х ён выкладаў гішпанскую літаратуру ў Оксфардскім універсітэце.

Марыяс — не толькі пісьменнік, але і журналіст і перакладчык, у прыватнасці, ён перакладаў вершы Ўільяма Батлера Ейтса, Ўолеса Стывенса і Джона Эшберы.

ПЕРАКЛАДЧЫКІ ЕЎРОПЫ — БЕДНЯКІ?

Еўрапейская платформа літаратурнага перакладу (PETRA) апублікавала даклад пра заробкі людзей, якія займаюцца літаратурнымі перакладамі і жывуць у Еўрасаюзе.

На кніжных рынках усіх еўрапейскіх краін назіраецца моцны дысбаланс: пераклады з ангельскай складаюць ад трэціны да паловы ўсіх перакладаў, у той час як у Вялікабрытаніі, наадварот, пераклады складаюць усяго 3% новых выданняў. Літаратурны перакладчык у Брытаніі — рэдкая прафесія.

Перакладчыкі — ахвяры «бэстсэлераманіі» выдаўцоў. У эпоху культуры бэстсэлераў яны, з аднаго боку, вымушаныя перакладаць з яшчэ большай хуткасцю, чым раней, каб выдаўцы (якім, зразумела, прасцей зняць вяршкі з перакладу міжнароднага бэстсэлера, чым з перакладу літаратурнага шэдэўра) змаглі надрукаваць чарговыя «Пяцьдзясят адценняў шэрага» адначасова ва ўсіх краінах і атрымаць максімальны прыбытак.

Рынак так уладкаваны, што ўсюды перакладаюць адно і тое ж. Культурная разнастайнасць цяпер мала каго хвалюе…

З прычыны гэтага істотна ўпаў прэстыж прафесіі літперакладчыка. Прафесіяналы старэюць, а маладыя не спяшаюцца займацца малапрыбытным у фінансавым плане заняткам.

І — калі канкрэтна пра грошы… Сярэднестатыстычны гадавы даход літаратурнага перакладчыка (да выплаты падаткаў) у васьмі еўрапейскіх краінах меншы, чым 12 тысячаў еўра, і меншы, чым 24 тысячы еўра — у дзесяці краінах.

Гэта менш тых заробкаў, што атрымліваюць кваліфікаваныя рабочыя тых краін на фабрыках і ў сферы абслугоўвання.

Прыклад жа постсавецкіх рэспублік у гэтым рэчышчы — нават трагічным не назавеш…

Паводле litakcent.com

НЕВЯДОМЫ ФРАГМЕНТ РАМАНА ТРУМЭНА КАПОТЭ

Як паведаміў сайт «The New York Times», у архівах пісьменніка Трумэна Капотэ знойдзены фрагмент яго няскончанага рамана «Пачутыя малітвы» («Answered Prayers»). Гэты фрагмент — невялікае апавяданне на шасці старонках пад назвай «Яхты і рэчы». Ён будзе апублікаваны ў лістападаўскім нумары часопіса «Vanity Fair».

Паводле словаў аўтара біяграфіі Капотэ Джэральда Кларка, «Яхты і рэчы» — назва адной з частак рамана «Пачутыя малітвы», аднак незразумела, як з ёй суадносіцца знойдзены ўрывак. Біёграф адзначыў, што гэта абсалютна самастойны твор, акрамя таго, ён значна карацейшы за магчымую асобную частку рамана.

«Пачутыя малітвы» Трумэн Капотэ пачаў пісаць у 1966 годзе, але так і не скончыў. Згаданы твор часткова аўтабіяграфічны і ўяўляе сабой roman à clef, сярод герояў якога можна пазнаць знакамітасцяў і жонак высокапастаўленых бізнэсоўцаў і публічных персон таго часу (напрыклад, жонку прэзідэнта ЗША Жаклін Кенэдзі і актрыску Глорыю Вандэрбілт).

Фрагменты рамана былі апублікаваныя ў 1975 і 1976 гадах у часопісе «Esquire», пасля чаго Трумэн Капотэ страціў многіх сяброў, якія пазналі сябе ў героях рамана. Упершыню разрозненыя фрагменты «Пачутых малітваў» былі сабраныя і выдадзеныя асобнай кнігай у 1986 годзе — пасля смерці пісьменніка.

Трумэн Капотэ — адзін са стваральнікаў і яркіх прадстаўнікоў жанру «новай журналістыкі» ў літаратуры. Ён найбольш вядомы як аўтар рамана «Сняданак ля Ціфані», паводле якога быў зняты аднайменны фільм з цудоўнай актрысай Одры Хёпберн.

Паводле novostiliteratury.ru

Кіраўнік праекта «ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» Алесь ПАШКЕВІЧ. Рэдактар Барыс САЧАНКА. Тэлефон для даведак: (8-017) 200-80-91.
Адрас электроннай пошты: sbp@tut.by